

FİKİR SANAT VE EDEBİYATTA
TÖRE

Aylık Fikir Sanat Edebiyat Dergisi

Yıl: 2 Sayı: 19 Kasım 2014
ISSN:2146-7773

İmtiyaz Sahibi
ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ömer Faruk BEYCEOĞLU

Editör
Prof. Dr. Vahit TÜRK

Yayın Danışmanı
İsa KOCAKAPLAN

Halkla İlişkiler
Burak İ. BEYCEOĞLU / 0.507.430 45 23
Mehmet Ali ÖZEL / 0.537. 915 35 03

Sanat Danışmanları
Coşkun ÇOKYİĞİT
Özcan ÖZCAN
H. Nurcan YAZICI

Düzeltilen
Songül CANSIZ

İdare Yeri
Çınarlı Mh. 61017 Sk.No.1 Güven Apt. K:3/5
Seyhan / ADANA
0.538.351 24 28

İletişim
tore@toredergisi.net
www.toredergisi.net

Baskı / Cilt
Çukurova Ofset Matbaacılık
Mehmet YILDIRIM
Tepebağ Mah. 27010 Sk. No.7/A Seyhan / ADANA
Tel: 0.322.351 55 61-71
e-mail:cukurovaofset@gmail.com

Basım Tarihi:

Fiyatı: 10 TL

TÖRE'den

Türk Milliyetçiliği ya da Kültürel Akıl:
Zihniyet ve Eylem (II)
Prof. Dr. Nadim MACİT / 04

Tecnis
Memmed ILQAR / 11

Ötelerden Serzeniş
Mehmet Ali KALKAN / 12

Erol Güngör: Hayatı, Eserleri ve Düşünceleri (I)
Gökhan GÜLER / 13

Sevdiğim
Cemal SÂFİ / 20

Gurbet Ellerde
Roza KURBAN / 21

İkaz
Kenan ÇARBOĞA / 23

21. Yüzyılda Türk Milliyetçiliği ve Gençlik
Mümin Evrim UZUN / 24

Yollar ve Şahıslar
Muhammet Turan ŞEHİTOĞLU / 25

Bir Şiir Kadar Yakınındayım
Hakan İlhan KURT / 26

İmam Mâturîdî'de Vatan
Hilmi ÖZDEN / 28

Al Bürüklü Buhara Kızı
Ahmet YOZGAT / 31

Âmid, O Şehr-i Nür
İsa KOCAKAPLAN / 33

Çengi Var, Zen Var!
İlhami ERDOĞAN (Ozan İlo) / 47

Cumhuriyet'in 91. Yılında İkinci Eğitim Seferberliği Şart
Dr. Sakin ÖNER / 48

Tesbih
Dilaver CEBECİ / 50

Bir Başucu Kitabı: Kayıp Türkler
Melek A. KESKİN / 51

Kelepçeli Şiir
Ahmet Tevfik OZAN / 53

Hoyratlar Böyle Diyor... Ya da Ben Öyle
Anladım...
Ömer Faruk BEYCEOĞLU / 54

Atalay Taşdiken'den Yine Bir Anadolu Liriği:
Meryem
Coşkun ÇOKYİĞİT / 55

En Çok Sana Yakışıyor
Aytül ALACATLI / 58

Rafiq Bey ve Kuğular
Hasan KAYIHAN / 59

Desen: *Sait KIRAN, Kenan EROĞLU*
Resim: *İsa KOCAKAPLAN*
Kapak Düzenleme: *Gülşen YILDIRIM*

Kapak: *Gültekin AKENGİN*
Arka Kapak: *Birsan ÇEKEN*

**Cumhuriyetimizin kurucusu
Gazi Mustafa Kemal
ATATÜRK'ün
ölümünün 76. yılındayız.
Atamızı saygı ve minnetle
anıyoruz.**

TEMSİLCİLİKLER VE SATIŞ NOKTALARI

ADANA-Burak BEYCEOĞLU (0.507.430 4523)
AYDIN Barış IRGAT (0.542.665 2752)
ÇORUM - Mehmet ABAGA(0.505.597 35 42),
Soner BUĞDAYLI(0.506.854 4500)
ERZURUM - Yunus Buğra YILMAZ (0.533.382 8577)
ESKİŞEHİR - Mehmet Ali KALKAN (0.555.966 5752)
GAZİANTEP - Oğuzhan SAYGILI (0.505.276 4158)
İZMİR - Yeşim Yelgar ÜNLÜ (0.505.817 5047)
MARDİN - Zahide BÜRHAN (0. 507.451 4084)
OSMANİYE - Bahadır KESKİN (0.505.625 5550) ,
Ahmet KIRAC (0.506.402 7586)
SAMSUN - Hasan ÇAKIROĞLU (0.543.435 3434)
SİVAS - Gamze MUTLU (0.505.596 4060)
TOKAT - Alparslan DEMİR (0.505.665 3909)
TRABZON - H.Nurcan YAZICI (0.532.645 9749),
YALOVA - Hacer KARAKAYA (0.555.608 0318)
EGE ÜNİVERSİTESİ - Hasan Kağan YAYLA 0.505.378 0404
ESKİŞEHİR OSMAN GAZİ ÜNV. - Prof. Dr. Hilmi ÖZDEN
GİRESUN ÜNV.- Yrd. Doç. Dr. Hatem TÜRK (0.505.252 7661)
ALMANYA - Fatih İLBAY (004915147036964),
BRAUNSCHWEİG Şafak AZERİ (0049(0)1752018531)
MANNHEİM Suna Emre GÜLEÇ (00496216685854)
AZERBAJCAN - Rebiyye ZERDABİ (00994 552 910 212)

ABONE ŞARTLARI

Abonelik için lütfen
“<http://www.toredergisi.net/abone-ol.html>”
adresindeki formu eksiksiz doldurunuz veya Adınızı,
Soyadınızı, Adresinizi, Telefon Numaranızı ve e-mail
adresinizi elektronik posta adresimize
(tore@toredergisi.net)
veya
0.538.351 24 28 nolu telefona bildiriniz.

Abonelik Bedeli:
Öğrenci: 75 TL / Yurtiçi: 100 TL /
Yurtdışı: 90 EURO (Ya da karşılığı Türk Lirası'dır.)
Kurum Aboneliği: 225 Türk Lirasıdır.

Abone bedelini;
Ömer Faruk BEYCEOĞLU adına açılmış bulunan;
6090548 nolu Posta Çeki hesabına,

Ziraat Bankası
TL IBAN: TR11-0001-0017-2743-4429-0550-01
Euro IBAN: TR89-0001-0000-1343-4429-0550-04

Türkiye İş Bankası
TL IBAN: TR42-0006-4000-0014-1960-0253-38
Euro IBAN. TR15-0006-4000-0024-1960-0075-83

Garanti Bankası
TL IBAN: TR66-0006-2000-0010-0006-6965-05

hesaplarına yatırabilirsiniz.

SUNUŞ

Değerli TÖRE dostları,

Siyasi ikbal ve şahsi hırsları gözlerini döndürmüş olanlarla art niyetlilerin, istirmarcıların, inkârcıların yıkmak için el birliği ettiği bir dönemde Cumhuriyetimizin 91. yılını idrak ettik. Millî kimlik şuuruyla farklılıklarımızı, ayrılıklarımızı ve ihtilaflarımızı bir kenara bırakarak Türk Milletinin yücelmesi için elimizden gelen gayreti göstermeye çalışıyoruz.

Yapmak istediğimiz, yapılmasını istediğimiz, olmasından hem memleketimizin hem milletimizin faydalanacağı güzel şeyler.

Kimi umut der adına, kimi hayal...

Kimileri ÜLKÜ...

Eğer büyükse hedefiniz, adı her ne olursa olsun büyük düşünmek zorundasınız. Sadece düşünmekle de kalmayıp çalışmalısınız...

Düşünmek için, çalışmak için kuvvetli olmanın yanı sıra uyanık olmak zorundasınız da. Üzerinizdeki ölü toprağın kurtulmalısınız.

“Türk, titre ve kendine dön!” sözünün aslında **“Türk, silkin ve kendine gel!”** olarak idrak edilmesinin bizi kendimize getireceği kanaatindeyim.

Uyanmak zorundayız...

Ufukları daha iyi seçebilmek için...

Etrafımızda olanları daha iyi anlayabilmek için...

Birbirimizi görebilmek için...

Uzatılan elleri tutabilmek için...

Üstad Bahaettin Karakoç’un tarifıyla uyanmalıyız:

“Bozbulanık bir su basar geceyi...

Yağmurun sesine bir fal açarken;

Çatılar çatırdar, yıldızlar kayar

Her namludan bir yarasa uçarken.

Uyanırım / Horoz sesleri daha kilitliyen / Müezzinlerden daha erken / Adım okunsun okunmasın / Sesler camlara dokunsun dokunmasın / Uyanırım / İnerim uykunun kenevir salıncağından / Bebekler gibi dilleni dilleni / Açarım hür düşüncelerin bir seher vakti sancağını / Işıklar gibi göllene göllene / Umut yellerinde sallana sallana / İnerim uykunun kenevir salıncağından / Sesler / Som bolatlardan balta olur / Ufuklar kütük / Kanım tarihime katık / Sabah düşse bile faka / Düşten seke seke / Uyanırım / Kör olası / Önümde çağın kara atlas’ı / Baka baka / Uyanırım.”

Düştüğümüz bu uykudan, tez zamanda uyanmamız dileğiyle...

TÖRE’ye verdiğiniz değere teşekkür ediyoruz. Dergimizin yaygın dağıtımda olmaması sebebiyle abonelik müessesesinin önemini bir kere daha belirtmekte de fayda görüyor, daha güzel günlerde, tüm Türk yurtlarının azatlığını kutlamak dileğiyle selam ve saygılarımızı sunuyoruz..

Tanrı Türk’ü hep korumuştur. Bundan sonra da koruyacaktır, hiç şüphemiz yok. Yeter ki, Türk Türk’ü sevsin ve korusun.

Önemli Not: Geçen sayımızın Sunuş yazısında sehven “Cumhuriyetimizin90. Yılı” yazılmıştır. Düzeltir, özür dileriz.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ YA DA KÜLTÜREL AKIL: ZİHNİYET VE EYLEM (II)

•
Prof. Dr. Nadim MACİT

2. OLUŞTURUCU AKIL: İÇTİHAT VE EYLEM

Türk akılı; tarihin derinliklerinden günümüze kadar uzanan süreçte mitik ve sembolik evrenin, felsefe ve ilim yoluyla medeniyete dönüştürülme biçimlerine, dünya inşa etme hamlelerine, siyasî hareket tarzına, kendini koruma yeteneğine, kopuş-çöküş dönemlerinde yeni imkânlar arama ve kendini yeniden tanımlama kabiliyetine tanıklık eder. Millet inşa etmenin fikirler ve değerler üzerinden mümkün olduğu gerçeği Türk milletinin varoluşunu tahkim etme noktasında değer üreten, değer veren, değerlendiren bir içtihadî akla sahip olduğunu gösterir. Fikirden eyleme, ahlâktan sanata, imândan hayata yayılan bu kültürel akılı kavramak ve geliştirmek millet olmanın farkına varmak, milliyetçi olmaktır. Buna göre Türk milliyetçiliği geleneği esas alan içtihadî/yaratıcı/kurucu akıldır.

İlk yazılı belgelerden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde karara bağlanan belgelere kadar uzanan nazarî içtihatlar, kurucu aklın yapısı ve tecdidi hakkında sağlam bilgi sunmaktadır. Söz konusu yazılı belgeler ve siyasî aklın öncülerine bakılırsa tarih yapmanın ve yenilenmenin,

daha doğrusu içtihadî aklın ne anlama geldiği anlaşılmış olur. “Geniş bir coğrafyaya yayılan ve muhtelif zamanlarda cihangirâne devletler ve yüksek medeniyetler vücuda getiren bir milletin yüzünü geleceğe çevirdiği ve millî tarihini ve kültürünü sürekli olarak yenilediği”[31] hususu inkârı mümkün olmayan tarihî bir hakikattir. Hun, Göktürk, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetleri, kurucu aklın tarihte somutlaşmış biçimleridir. Türk tarihine bir bütün olarak bakıldığında, beşerî tecrübe içerisinde siyasî, içtimaî, ahlâkî ve insanî değerler üretme ve bunları sistemleştirme açısından Türk milletinin özel bir yeri olduğu görülür.

Millet inşa etme faaliyeti ve yeteneği; tarihî, kültürel ve insanî değerler üzerinden yapılıdır. Çünkü millet; dil, kültür ve mefkûre birliğiyle birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimaî heyettir. [32] Türk milletinin varoluşunu sağlayan dil, kültür ve mefkûre, tarihî tecrübeden geçmiş muhkem direklerdir. Çünkü bu millet, değer üreten, değer veren, değerlendiren bir kültürel akla sahiptir. İmândan hayata, fikirden siyasete, ahlâktan sanata yayılan bu kültürel akılı kavramak ve geliştirmek, millet olmanın farkına varmaktır, milliyetçi olmaktır. Öyleyse milliyetçi-

lik; oluşturulmuş akla dayanan inşa edici zihniyettir, Türk milletinin tarihî tecrübelerini ve kültürel birikimini benimsemek ve tarihî ufkun etkinliği bağlamında yeniden inşa etmektir.

Millet; kültüre dayalı olarak bir yurdu paylaşan, herkesi tek bir siyasî topluluk içinde birleştiren içtimaî bir yapıdır. Bu nedenle milliyetçilik, hem kültürel akla sahip olma bilinci hem de yeniden inşa etme ve uygulama yeteneğidir. Bir başka deyişle milliyetçilik, tarihin ve kültürün yeniden yorumu ve varoluş biçimidir. Zamanı ve mekânı kazanılmış ve inşa edici akılla yoğurmak, coğrafyayı vatana dönüştürmek, fikrî ve siyasî ufuktur. Bu ufkun varolma iradesini hukuk oluşturur. Bir millete aidiyet ve mensubiyet, o milletin varoluş biçimine bağlılık, hukuka riayet ve aidiyet duygusudur. Çünkü millet; *“tarihî bir toprağı, ortak mitleri, tarihî belleği, kitlevî bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak meşru hak ve görevleri paylaşan insan topluluğudur.”*[33]

Büyük bir imparatorluk kuran ve iç dinamiklerini kaybetme sonucunda derin bir kırılmaya uğrayan Türk milleti, dogmatik uykusundan uyanmış, tarihin etkinlik ufkuyla kendi geleneğini yeniden yorumlayarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurmuştur. Verdiği mücadele ve geliştirdiği model, İslâm coğrafyasında modern düşüncenin yorumudur. Kurucu aklın geliştirdiği fikrî ve siyasî esaslar, kültürel miras ve tarihî ufukla buluşan, diyaloga giren Türk aklının eseridir. Müşterek değer, sembol ve geleneklerden mürekkep bir ilişkiler ağı oluşturmak bir milletin kültürüne müracaat etmekle mümkündür. Çünkü kültürel ortak miras, fertler arasında yakınlığı sağlar ve aidiyet duygularını pekiştirir; engelleri aşmanın, zorlukları göğüslemenin dayanaklarını/siyasî-stratejik kodlarını sunar. Egemen güçlere karşı direnmenin eşiklerini barındıran kültürel

miras, Türk milletinin diriliş mücadelesine rehberlik eder.

Belirtilen çerçevede kültürel mirasın yeniden yorumu içtihatdır. Öyleyse kültürel mirasa sahip olan bir toplum, kendi hayat süresince süreklilik ve değişiklik özelliklerini uzlaştırmak zorundadır. Laik, demokratik, hukukî ve sosyal nitelikleriyle inkârı mümkün olmayan fikrî hâsılanın ve siyasî geleneğin bir ürünü olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir içtihadın sonucudur. *“Bir milletin nihaî kaderi, teşkilât ve nizamdan çok fertlerin güç ve yeteneklerine dayanır. Zaten fazlasıyla teşkilâtlı olan bir toplumda bireyler yok olma derecesine değin ezilmiş ve bağımlı olurlar. Baskı altına alınan birey, belki çevresindeki bütün sosyal düşüncelerden yararlanır, kültürünü zenginleştirir, fakat gerçek ruhunu, benliğini kaybeder. Bu nedenle geçmişe sahte ve münafıkça bir saygı duymak veya geçmişi yaşatmak için yanlış yollara başvurmak, bir milletin çöküşünü ve yıkılışını önleme veya böyle bir yıkılıştan sonra bunu onarma çaresi değildir. Tarihin verdiği hüküm şudur: Eski ve etkinliğini yitirmiş görüşler, onları eskitmiş ve yıpratmış milletlerde yeniden asla benimsenemezler. Bu itibarla, bir millette çöküş ve yıkılış güçlerine karşı yegâne etkin güç; güçlü kişilik ve benlik sahibi bireyler yetiştirmektir.”*[34] Bir krizi aşmak için yeni kurumlara, yeni kavramlara, yeni söyleme, değişimin ufkunu gören güçlü kişilik ve benlik sahibi kişilere ihtiyaç vardır. Kültürel aklın bir fikrî hareket ve hayat tarzı ve sürümü olan Türk milliyetçiliği, milletin ortak değerlerini ortak bilgiye, bilince ve ortak siyasî harekete taşıyan vaziyet alma biçimlerine eşlik eder; tarihî ve kültürel bütünlüğü temsil eder. Bu kurucu akıl, milletin siyasî geleneğiyle mânevî geleneğini birbirinin alternatifi olarak görmez. İchtihadî akla göre milliyetimiz bir bütündür. Çünkü toplumsal tasavvurumuz, yani varlık, bilgi ve değer anlayışımız

aynıdır. Tarihî tecrübe, mânevî yapı; yani İslâm ve onun temeli olan Kur'an ve Hz. Muhammed, siyasî geleneğimiz, gelecek tasavvurumuz, var olma ahdimiz ve ideallerimiz millî bütünlüğümüzün esaslarıdır. Bu milliyetçilik anlayışı, devlet aklıyla toplumun akli arasında bir kopukluk görmez. Bunları birbirinden ayıran her anlayışı kültürel akli parçalayan bir unsur olarak kabul eder ve vaziyet alır. Bir başka deyişle, kopukluk olduğunu iddia eden fikrî ve siyasî hareketler her ne kadar bunları çatıştırmak isteseler de Türk milletinin gerçeği bu değildir.

XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayan ve günümüzde postmodern düşüncenin ürettiği izafiliğin titretiline sığınarak özgürlük adına kabileci, cemaatçi özel diller, özel inançlar, özel semboller, özel üstünlük alanları oluşturma girişimi, ortak akli parçalamakta ve bozmaktadır. Devlet içinde devlet, millet içinde millet anlayışı, özgürlüğün bir kıstası olarak sunulmakta ve her şey özelleştirilmektedir. Oysa ne din, ne hukuk, ne laiklik, ne de sosyal adalet özel ve parçacı tutumlara elverişlidir. Böyle bir yöntemle yola çıkanlar, ortak anlamdan, tasavvur biçiminden koparak bulanık, terk edilmiş bir durumu varolmanın ve alan genişletmenin aracı yapmaktadırlar. Ortak anlam dünyasının ve tasavvur biçimlerinin adı olan milliyetçilik, kopuşun ve parçacı eğilimlerin fikrî, siyasî-stratejik tehdidi altındadır. Ayrıca milliyetçilik, küresel ideolojinin dönüştürücü ve biçimlendirici mutlak diline eklenen mega-Batılılaşma serüveninin aktörleri tarafından öteki görülerek tanımlanmaktadır. Oysa bu anlayış *"uyuyan Türk algısını üretmek, kültürel kimliği yok etmek ve egemenlik devrini gerçekleştirmek"*ten[35] başka bir şey değildir.

Böyle bir fikrî ve siyasî ortamda milliyetçi bakış; (a) Kültürel akla, tarihî ve mânevî değerlere dayanmalıdır. (b) Kurucu akla,

yani Cumhuriyet'in kuruluş felsefesine bağlı kalmalıdır. (c) Tarihî ufkun etkinlik alanıyla kurucu akıl arasında felsefî bağ kurarak adalet ve hukukun siyasî ve içtimaî alanda yerleşmesini esas almalıdır. (d) Demokratik kültürün ve hakların ortak akıl üzerinden geliştirilebileceğini ve yerleştirebileceğini topluma anlatmalıdır. (e) Özgürlüğün insan olmanın gereği olan temel ve vazgeçilmez değer olduğunu sözden çıkarıp eyleme dönüştürmelidir. (f) Bütün bunların, ortak akıl ve bağımsız devletle mümkün olabileceği hatırdan tutulmalı ve bağımlılığın her türü reddedilmelidir.

Belirtilen sabiteler bağlamında, milletin mânevî ve kültürel değerlerinden, Cumhuriyet'in kuruluş felsefesinden kopmuş, adalet duygusunu ve hukuk devleti idealini yitirmiş, demokratik kültürün ve hakların temelini ortak akıl olduğunu unutmuş baskıcı, darbeci, bağımlı ve küreselci bir fert, milliyetçi olamaz. Belirtilen tutumlar, milliyetçiliğin temel sabitelerine aykırıdır. Millete bağlı ve güçlü bir değer algısına sahip bir insan için en temel vazife, insanın hak ve hukukunu korumaktır. Türk kültürü bağlamında hak ve hukuk algısını yitirmiş, merhametini kaybetmiş bir fert, millî benlikten ve millî ruhtan söz edemez. Çıkar çizgisini takip ederek baskıcı ve bağımlı eğilimlerin parçası olmak isteyen her anlayış ve tutum, kültürel aklın dışına çıktığı için milliyetçi olamaz. Millet merhalesine yükselmiş ve tarih içinde önemli bir rol oynamış, iz bırakmış Türk milletinin mensupları kabileci olamaz. Böylesi eğilimleri demokrasi ve özgürlük etiketleri altında meşrulaştıramaz. Egemenlik devrine zemin oluşturan hiçbir siyasî anlayış ve tatbikat içinde yer alamaz.

İçinde bulunduğumuz tarihî kesitte Türk milliyetçiliğinin arızalar içine düştüğü; bazen postmodern izafiliğin titretilinde özel dillere sığınan, bazen de "hukukun, demokratik kültürün ve özgürlüğün dışına

düşen” duygusal ve tepkisel dile eşlik eden görüşlere taraftar olanların varlığı bir gerçektir. Daha da önemlisi, küresel ideolojinin ve postmodern durumun ürettiği felsefî ve siyasî çatlağın içinden Batı eksenli egemen güçlerin politik-stratejik amaçlarına uygun bir dil geliştirildiğine ve bunun meşru gösterilmek istendiğine tanık oluyoruz. Eğer tarihin süzgecinden günümüze kadar uzanan bir anlam dünyasından ve kültürel akıldan söz etmemiz mümkünse, Batı eksenli emperyalist aklın ürettiği AB ve benzeri projelere dâhil olmak, onların politik, ekonomik çıkarlarına tam anlamıyla teslim olmak, kültürel dönüşümü gerçekleştirmek şartına bağlıdır. Öyleyse Batı eksenli emperyalist akılla Türk aklı arasında felsefî bir ayrım yapmadan duruma uydurulmuş bir milliyetçilik anlayışı, kendi tarihî gerçekliğinden koştığı için yapaydır.

XXI. yüzyılın eşiğinde millî, fikrî ve ahlâkî değerlerimize yönelik bir saldırı söz konusudur. Bu saldırının oturduğu fikrî temelin arkasında postmodern duruma uydurulmuş politika ve din anlayışı yatmaktadır. Çünkü postmodern durumun politik dili, farklılıkların ve farklı yaşantıların korunmasını önlediğini söyleyerek ortak tasavvurların geçerliliğini yitirdiğini tembihlemektedir. Modern dünya görüşünün türdeş ve evrensel ülküsüne karşı geliştirilen farklılık ve yerellik düşüncesi, aslında, eleştirdiğini tersinden üreten daha teknik ve estetik bir dile sahiptir. Eğer farklı akıllar, zaman-mekân kenetlenmesi eşliğinde bir gücün etrafında birleşmek zorunda kalıyorsa, burada öne çıkarılan ile üzerinde oynanan şeyin ne olduğunu görmek gerekir. Öne çıkarılan; farklı akılların varlığını kabul ederek sınırları belirsiz çok kültürlülüğü ve özgürlüğü kutsamak, dolayısıyla dinî ve etnik ayrışmaları meşrulaştırmaktır. Üzerinde oynanmak istenen ise, millî kültürü izafiliğin belirsiz dilinde eriterek dinî-ırkî

ayrışmaların yolunu açmaktır. Böyle bir anlayış, yeniden varoluşun ve büyük ülke olmanın değil; tükenmişliğin, felsefî sıkışmışlığın ve kültürel intiharın göstergesidir.

Postmodern izafiliğin fikrî ve siyasî dilinde öznenin yeri yoktur. Yani özne, vatansız, tarihsiz ve kültürsüzdür. İnce bir dille kimliğinden kopartılan insanı, her akli ve kültürü kabul ediyormuş görünen merkezîleşmiş güçlere ekleme faaliyeti postmodern izafiliğin politik diliyle gerçekleştirilmektedir. Bir başka deyişle, postmodern izafiliğin ötekini ayrıştıran yüzüyle zihnen ve kültürel olarak parçalanmış toplumları merkezîleşmiş güçler ve onların kültürleri etrafında birleştirmek, özel proje olarak uygulanmaktadır.^{/36/} Postmodern izafilik üzerine kurulan politika, ötekinin zihniyetini, ekonomik çıkar adına diğer kültürleri parçalayan ve yıkan, hatta işgal eden merkezî gücün siyasî pratiklerini hoş görecektir kıvama getirme faaliyetidir. Felsefî ve siyasî kırılmaların yaşandığı her dönem, yeni bir durumun habercisidir. Bu ilkeye bağlı olarak diyebiliriz ki postmodern durum; izafiliğin belirsiz ve yönsüz diliyle millî kültürün/millî devletin miadını doldurduğunu ilân ederek postmodern imparatorluğa bağlama faaliyetinin politik adıdır.

Postmodernist aydınlar göre, tarihî durum özgürlüğün gereği olan farklılığı ve çeşitliliği tembihlemektedir. Bunun dışına çıkılamaz. Zira iletişim ağlarının hızı ve dönüştürücü rolü millî kültürü yıkmakta ve uluslararası kültürün oluşmasına katkı sağlamaktadır. Ekonominin ve teknolojinin dili değişmekte ve millî dili aşmaktadır. Bir taraftan çoğulculuğa yapılan bu vurgu, diğer taraftan iletişim ağlarının ürettiği ve bütünleştiği ortak kültüre övgü, düşünce olarak takdim edilmektedir. Farklı dil ve farklı akıl deyimleri eşliğinde tüm millî devletler ve millî kültürler atomize edilirken, ABD'nin güç politikasını küreselleşme

kavramı etrafında sürdürmesi oldukça ilginçtir. Meselenin düğümlendiği nokta da tam burasıdır. Bir taraftan millî tanımına giren ve millî olmayı belirleyen sınırlar içinde sürdürülen kültürün ve politikanın dünya gerçeklerinin dışına düştüğünü ve ekonomik alanda daralmaya sebep olduğunu söyleyeceksin, diğer taraftan farklı dilleri ve akılları özgürlüğün olmazsa olmaz gerekçeleri sayarak kendi etrafında toplayacaksın. Önce verili durumları tahrik ederek milletleri küçülteceksin, sonra küresel şemsiye altına alıp kontrol edeceksin. Küresel gücün ürettiği ve izlediği siyasî yöntem bu olduğuna göre, postmodern durumu sadece bir fikrî hareket olarak değil, politik ve stratejik akıl olarak da okumamız gerekmektedir.

Anlamı belirleyen husus çelişir gibi görünen iki durumun arasında saklıdır. Postmodern politik dilde farklı kültürleri önemseme retoriği, tüm farklılıkları kendi şemsiyesi altında birleştirme iddiasında olan postmodern imparatorluğun dünyayı yeniden biçimlendirme amacına bağlı olarak ürettiği öyküdür. Çünkü *“Kültürler arası karşılaştırmada araya daima iktidar girer, özellikle bir kültür daha gelişkin ekonomik ve askerî temele sahipse, diğerini hatalı bir şekilde yönlendirmesi kaçınılmaz olur.”*[37] Bu anlamda hatalı yönlendirme iki şekilde yapılmaktadır.

Birincisi: Milleti oluşturan unsurlardan herhangi bir farklılığın alanını genişleterek, abartarak bir grubu stratejik anlamda kullanmaktır. Bunun en somut örneği siyasî Kürtçülüktür.

İkincisi: Bir milletin kendisini seçilmiş ve üstün görmesidir. Yahudi geleneğinin ve aşırı ideolojilerin (Faşizm, Nazizm) ürettiği seçilmişlik ve üstünlük miti, bio-organik mantığı işletmektir. Böyle bir anlayış, Türk milletinin dinî değerleri açısından Allah’a ortak koşmaktır. Dolayısıyla Türk kültürünü İslâmî ve insanî esaslardan

kopartarak bir ırkçı kalıba oturtmak, Türk milletine iftiradır.

Postmodern dönemde, “devlet eliyle ekonomiyi sürdürmek mümkün değildir” görüşüne dayalı olarak çok uluslu şirketler kutsanmaktadır. *“Millî kültürü oluşturmak mümkün değildir”* görüşüne bağlı olarak da uluslararası kültür kutsanmakta ve her gün basın ve yayın aracılığıyla bu görüşün propagandası yapılmaktadır. Kendi kültürel aklına göre değil de uluslararası kültürel kodlara göre nesil yetiştirme politikası, ne o ne bu, hem o hem bu denilebilecek tiplerin üretilmesine neden olmaktadır. Çünkü çok uluslu şirketler, kutsanan uluslararası kültür, özel din dilleri, kavimler kapısı, etnik gruplar havuzu gibi tanımlar ve adlar her ne kadar postmodern durumun gereği olarak sunulsa da bunların tümü küresel imparatorluğun uyguladığı politikanın ve geliştirdiği stratejinin parçalarıdır. Çünkü farklılıklara vurgu, sonuçta insanlığın ortak kültürel değerler etrafında birleştiği veya en azından böyle bir sürece yöneldiği görüşüyle buluşmaktadır. Postmodern politik stratejiyi sürdürmek için, önce millî kültürü olumsuz nitelemelerle uluslararası kültürün karşısına yerleştirip anlamsız göstermek gerekir. Zaten fiilî olarak yapılan da budur.

Böyle bir yaklaşımın felsefi geçerliliği var mı? Hayır. Çünkü uluslararası kültür denilen şey, özel toplumun özel kültürünü evrensellik kalıbına yerleştirdiği, tüketim ve iletişim araçlarıyla yaydığı kültürdür. Bu, her şeyden önce öteki adına reddettiğini kendi adına kabul etmektir. Felsefi kaygının ötesine düşen postmodern politik duruş, özgürlüğün temeli olan tercihi değil baskıyı kutsar. Bir toplumun tasavvur biçimlerini, yani varlık, bilgi ve değer anlayışını, ekonomik ve teknolojik üstünlüğe dayalı laf etme hakkını kullanarak tarih dışı göstermenin başka bir anlamı yoktur. Kaldı ki postmodern nitelemeye bağlı olarak kutsanan kültür, insanın en yakın ihtiyaç

çemberinin temalarını ve simgelerini hayatın biricik amacı olarak sunar. Bu yönüyle postmodern kültür; yeme, içme ve eğlenme kalıplarından ibaret kalır.[38]

Eğer kültür iletişim ağlarının işlevleri üzerine kurulan etkileşimden ibaretse uluslararası kültürden söz etmek mümkündür. Tasvir edilen hususlar sosyal olgunun bizzat kendisi olduğuna göre uluslararası kültür; ye, iç ve eğlen kalıplarıyla ilgili motiflerden ibaret kalır. Bu durumda kapitalist hayvanın somutlaşmış içgüdülerini yaygınlaştırmak, uluslararası kültürün ayırıcı vasfı olarak karşımıza çıkar. Ne var ki oluşturulan bu sahne hem araçların işlevleri hem de toplumların tasavvur biçimlerini kuran unsurlar açısından sorunludur. Araçların işlevleri açısından sorunludur, çünkü bunlar; postmodern imparatorluğun politik-stratejik hamleleri eşliğinde sürdürülen vahşetin mekanik dilini tanımlar. Toplumların tasavvur biçimleri açısından sorunludur, çünkü varlık, bilgi ve değer anlayışından kopan kitle kültürü; iştahın, sömürünün ve mekanik tutumların sonucu olan kör toplum olmayı ifade eder. Nitekim ülkemizde Batılı gibi olmanın ürettiği bütün tipler sıradan ilgililerin sınırları içinde kalmış ve bu ülkenin geleceğini olumsuz yönde etkilemiş *"haricî kültürün simsarları"*dır.

Kaldı ki kültür, sadece sosyal hayata anlam yükleyen pratik kalıplar değil, aynı zamanda bir toplumun dünya kurma etkinliğini ifade eden bilgi, akıl ve dildir. Oysa postmodern kimlik tanımında *"Öznenin sabit ve kalıcı bir kimliği olmadığı, öznenin değişik zamanlarda değişik kimliklere büründüğü, bu çelişkili kimliklerin bütünleşmediği görüşü yer alır."*[39] Çelişkili kimliklerin bütünleşmediği ifadesi, farklı kültürleri tanıma anlamında değil, farklı kültürel kimlikleri paylaşan insanların birarada yaşayabileceğini zihinlere yerleştirme anlamında kullanılmaktadır. Dün-

yanın yeniden yapılandırılması sürecinde politik pratiğe elverişli bu söylem; bir taraftan millî kültürleri parçalamanın felsefî metinlerini oluştururken, diğer taraftan dönüştürücü araçlar eşliğinde toplumları değiştirmenin bütün yollarını kusursuzca işletmektedir. Bütün söylenenleri tersine çevirip çok kültürlü-çok dinli anlayışı temsil ettiğini söyleyen toplumlara uyguladığımız zaman, elimizde karşılıksız bir çekin kaldığını görürüz. Belirtilen fikrî ve siyasî eğilimleri dış dünyaya pazarlayan küresel güç "Biz kimiz?" sorusu ve ortak bir faaliyet tanımı altında ulus inşa etmekten bahsetmekte ve geleceğin ABD'sinin bu temel üzerine oturması gerektiğini savunmaktadır.[40]

Eğer belli bir bilgi sistemi, temelinde akıl ve dilin de tikel olduğu görüşü doğru ise, özel bir kültürün araçlar eşliğinde farklı kültürel sistemleri dönüştürme eğilimini izah etmekte zorlanırsınız. Kaldı ki kendi sınırlarını aşarak insanlığı bütünleştirme adına özel bir kültürü evrenselleştirme girişimi, diğer milletleri akılsız ve dilsiz görmektir. Kültürel anlamda uluslararası yörünge içine dâhil olmak, kaçınılmaz olarak ötekini yok sayma ve tarihin dışına atma anlamına gelmektedir. Çünkü iletişim ağlarının etkin biçimde kullanımı, merkezde yer alan güçlerin elindedir. Dolayısıyla burada iletişim ve etkileşim değil, tek taraflı biçimlendirme ve belirleme söz konusudur. Üstelik tanımda geçen ortak değerlerin neler olduğu açık değildir. Bu ortak değerler, insan hayatını anlamlı kılan hukukta eşitlik, özgürlük ve siyasî katılım gibi olumlu sayılan türden midir; yoksa özel bir kültürün araçlar eşliğinde diğer kültürleri tarihten silme veya hepten yok etmesi midir? İkinci şıkkın bütün ağırlığıyla uygulandığı ortadadır. "Egemen güçler neden böyle yapıyor?" şeklindeki sitem ise olsa olsa safderunluğun eseridir. Burada yapılan eleştiri, sözü edilen politik

ve stratejik modele değer içerikli kavramları kullanarak meşruiyet kazandıran ve bunu Türk milletine bir çıkış yolu olarak gösterenlere yöneliktir.

Küresel siyasî otoritenin ve ortaklarının şu hususu unutmaması gerekir: Neredeyse çeyrek asırdır dünyadaki gelişmeler, “her şey unutulduktan sonra geriye kalanın kültür olduğu”nu göstermektedir. (VI) Bunu fark eden küresel siyasî otorite bu kez, ülkemizde kültürel farklılık adı altında muharebe alanı oluşturmak istemekte ve buna zemin oluşturan haritalar yayınlamaktadır. Bu çerçevede öne çıkan postmodern metinleri politik bakışla okumak istediğimizde, gölgelerin yansıdığı duvarda “*Ey dünya krallığının havarisi! Farklı kültürleri parçalayarak özel kültür etrafında birleştir*” sözünü buluruz. Millet olma vasfımızı belirleyen esasların bu kadar tahrip edilmesinin nedeni, bir fikrî akımın ne olduğunu anlamadan alıntılama ve kopyalama mantığıyla kendimize yamama hastalığıdır. Postmodern duruma doğrudan ve dolaylı olarak eklenen ve kendi fikrî ve ahlakî arızalarını bu düşünceye yaslanarak aşmak isteyen bazı İslâmcı aydınlar, etnik ve kabileci hastalığı din üzerinden bu millete bulaştırmışlardır. İktidar gücünü elde eden bu kesim, “açılım” gibi etiketler altında bulaşıcı hastalığı bütün toplum kesimlerine yaymıştır.

Kendi zihnini ve varlığını başkalarının vesayetine terk edenler, maddî ve mânevî çöküşün nedeni olan korku ve çaresizliği aşarlar. Başkasının vesayetine alışmış ya da korku içine düşmüş politikacıların ve aydınların yaptıkları ilk iş, kendilerini aşağılamaktır. “*Biz adam olamayız, varlığımızı bir başka güce terk etmesek varolamayız!*” hastalığı, işte bu illetin ürünüdür. Osmanlı Devleti’nin çöküş döneminde bunu söyleyenler, şimdi başka gerekçeler üzerinden küresel sistemin parçası olmamız gerektiğini telkin ediyorlar. Kendi toplumunu,

tarihini ve kültürünü aşağılamanın bir çeşit hastalık olduğunu ileri süren Aydın Tane-ri, “*Yabancı İdeolojileri Benimsemenin Ruhî Sebepleri*”[41] başlığı altında bazı tespitlerde bulunmuştur. Ona göre milletin varolma yeteneğine, fikrî ve kültürel gücüne inanmayan bir insanda yabancı hayranlığı başlar. Yabancıların ideolojilerine kapılır. Bu durum, başka bir güce teslim olmak şeklinde tezahür eder. Dün İngiliz ve Amerikan mandacılığı şeklinde açığa çıkan bu hastalık, şimdi “*özgür ve demokrat ülke olmak için AB ve benzeri sistemler içinde yer almalıyız!*” türünden nahif söylemler şeklinde tezahür etmektedir.

Üzerimize düşen ilk görev, kendimizi bu hastalıktan kurtarmaktır. Ardından İslâm üzerinden üretilen özel dillerin gerçeği yansıtmadığını bütün Müslümanlar’a anlatmaktır. İslâm, hiçbir şekilde birlik şuuruna erişmiş bir yapıyı reddetmez. Çünkü “*birlik şuuruna erişmiş bir millet*”, ortak iş yapma, paylaşma ve birlikte yaşama olgunluğunu ifade eder. Tam aksine İslâm, yapay gerekçelerle ortak iş yapma ve birlikte hareket etme iradesini parçalayan eğilimleri ateş çukuruna yuvarlanmak olarak görür. (Bakınız: *Al-i İmrân* 3: 103)

Aynı tarihi paylaşan, aynı değerleri benimseyen ve aynı topraklarda yaşayan bir milletin kültürel aklını parantez içine alarak demokratik kültürü geliştirme adına dış güçlere yaslanmak, sadece kendini inkâr etmenin bir göstergesi değil, aynı zamanda hastalıklı bir aklın ürünüdür. Bu hastalığı aşmanın yolu, millete kendi değerlerini ve güven duygusunu aşlamak ve millî bilinci geliştirmektir. Kendi kültürüyle beslenen insan, kültürel şizofrenik sıtmalardan kurtulur. Çünkü kendi kültüründen beslenen fert ve toplum, farklı kültürleri ve düşünceleri kendisini geliştirmenin, eksiklerini gidermenin yolu olarak görür. Kendi kültürünün noksan tarafını tamamlar. Kendisini geliştirir ve fikrî şahsiyet kazanır.

Böyle bir aydın ve siyasetçi, yabancı kültürün altında ezilmeyecek ve yabancı ideolojilere teslim olmayacaktır. Çetin zihnî ve ahlâkî mücadeleden geçen Türkiye, millî kültüre dayalı aklın içtihadına ve tecdit hamlesine ihtiyaç duymaktadır.

(VI) *Kültür ve bilgi, dolayısıyla zihniyet arasındaki ilişki "bir toplumun ortak faaliyetlerinin ve iş yapma biçimlerinin tümünü ifade eder. Ortak faaliyet ve iş yapma, bir şeyleri algılama, değerlendirme ve davranışları yönlendirme doğrudan kültürle bağlantılıdır."* Bakınız: Alex Mucchielli, *Zihniyetler*, Çev: Ahmet Kotil, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, ss.8-10.

DİPNOTLAR:

[31] Bakınız: Orhan Türkdoğan, *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2004, ss.28-34. Jean-Paul Roux da aynı görüşü dile getirerek şöyle der: "Üç kıtada, Pekin'de, Delhi'de, İsfahan'da, Şam'da, Kahire'de, İstanbul'da, Ceza-yir'de varolma iradesi gösteren Türkler, tarihin her safhasında yeryüzünün hükümrani olmak istemişlerdir." Bakınız: Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002, ss.40-41.

[32] Ayşe Afetinan, *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara: Türk Tarihi

Kurumu Yayınları, 1998, s.18.

[33] Anthony D. Smith, *National Identity*, New York: Penguin Books, 1991, s.14.

[34] Muhammed İkbâl, *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, Çev: Ahmet Asrar, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1978, s.206.

[35] *AB süreci ve etnik ayrımcılık üzerine ülkemizde gündeme taşınan ve Anayasa'dan Türklük ifadesini kaldırma girişimleri, bağımlılık politikasının göstergesidir. Bu konunun tahlili için bakınız: Bahadır B. Özarslan, "1982 Anayasası'nın 66. Maddesi ve Türklük", 2023 Dergisi, Sayı: 123, (Temmuz 2011), ss.78-80.*

[36] Terry Eagleton, *Postmodernizmin Yanılsamaları*, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.

[37] Jorge Larrain, *İdeoloji ve Kültürel Kimlik: Modernite ve Üçüncü Dünyanın Varlığı*, Çev: N. Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınları, 1994.

[38] Bakınız: Nadim Macit, *Küresel Güç Politikaları, Türkiye ve İslâm*, Ankara: Sarkaç Yayınları, 4. Baskı, 2011.

[39] Larrain, a.g.e., s.207

[40] Bakınız: Samuel P. Huntington, *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*, Çev: Aytül Özer, İstanbul, Global Yayın Ajansı, 2004.

[41] Aydın Taneri, *Türk Kavramının Gelişmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1983, s.49.

Ən gözəl dərdimsən, dərdlər içində,
Dərdindən düşmüşəm dərdə mən, gözəl!
Dərd gözəl çəkilir-əgər gözəlsə,
Gözəl dərd diləsən, dərdəm-ən gözəl!

Sərdim gülşənini dərdə, mən ömrün,
Dər gülüm, gülünü dər də, mən-ömrün
Hər günü ölümdü dərd əmən ömrün-
Ölərmə sən kimi dərd əmən, gözəl?!

Məmməd, könül sevdi, kimə nə, dərdi
Özgə kim sevdilər ki, mənə dərdi?
Bilməm bu sevginin kimə nə dərdi?
Mənə dərd gözəldi, dərdə mən gözəl!

TƏCNİS

Məmməd İlqar

Yolda yolcu olanlar tepinirken durakta,
Yine ölüm konuştu yüreğimde, Irak'ta,
“Gündelik telaşları” bir kenara bırak ta
Çıkart “at gözlüğünü”, bir de şu Kerkük’e bak,
İnim inim inleyen Türkmen’e bak, Türk’e bak.
Türkmenem,
Adım Haşim, Türkmenem,
Soysuzların vurduğu,
Soylu, asil Türk menem.

Kamboçya’yı, Küba’yı duyanlar nerde hani?
Koç gibi zıkkımlanan yiyenler nerde hani?
“Hepimiz Ermeniyiz” diyenler nerde hani?
Nerede rol çalanlar, nerde bunca bay, madam?
Oturanlar nerede? Nerede duran adam?
Utansın baht utansın,
Olmayan ahd utansın,
Hal bilmezin üstünde
Durduğu taht utansın.

Benden gayrı olanlar toplanır dizim dizim,
Doğrulmaya başlarken taşa vururlar dizim,
Mührümüzü vurmuşuz, mülkümüz bura bizim,
Sanmayın ki yad’ım men, bu toprağın hasıyam,
Koçak Koçak yiğitle, Türklüğün kal’asıyam.
Eriken Kerkük, Musul,
Susmak bir nice usul?
Bize “kuşa bak” derler,
Can gider usul usul.

Bak neler göreceksin biraz yarımı deş de,
Sevgisiz gül büyümez, yem bulmaz bülbül leşte,
Türkmen kardeş değil mi, Filistinli kardeş de?
Yeter bunca çektiğim, yapmayın oyun beyler,
Ya ölüme terk edin, ya bizi duyun beyler.
Açtılar bak aramı,
Yarımı el sara mı?
Elim havada kaldı,
Ankara en kara mı?

Elbet Rabbini bilir kendini bilen kişi,
Türk’e düşman olanın binbir nifaktır işi,
Hak, haklının muhakkak bunlar dost serzenişi,
“Yanımdayım, senleyim, çıksın sesin” de yeter,
“Aklımda, sevdamdasin, gönlümdesin” de yeter.
Gökten yere ağarız,
Kan, can olur yağarız,
Çorak kalmaz bu toprak,
“Bir ölüp bin doğarız..”

ÖTELERDEN SERZENİŞ

•

Mehmet Ali KALKAN

EROL GÜNGÖR: HAYATI, ESERLERİ VE DÜŞÜNCELERİ (I)*

•
Gökhan GÜLER

GİRİŞ

Genellikle muhafazakâr-milliyetçi akımlar, Ülkücü Hareket ya da 1980'lerin İslâmîcılar'ı içinde bir aydın olarak görülen Güngör, Kurtuluş Kayalı'nın kendisini Şerif Mardin ve Cemil Meriç gibi popüler sayılabilecek isimlerle birlikte anmasına rağmen, Türk entelektüel tarihinde az bilinen bir isimdir.(1) Fakat Güngör'ün hiçbir kategoriye girmeyen görüşleri ve yakınlık arz ettiği camiaların tipik aydınlarından farklı oluşu, kendisini araştırılmaya değer kılmaktadır.

Güngör hakkında Ahmet Turan Alkan'dan Mümtazer Türköne'ye, Vedat Bilgin'den Taha Akyol'a, Şerif Mardin'den Ümit Meriç'e pek çok yazar olumlu değerlendirmelerde bulunmuştur. Benzer ideolojik duruşlar taşıyan bu kişilerin yanı sıra, Marksist yazarlardan da Erol Güngör'ün bilimsel değerini takdir edenler olmuştur. Kemal Can ve Tanıl Bora, Güngör'ün akademik duruşunun ve Batı sosyal bilimlerine açıklığı ile hâkimiyetinin kendi hareketi içinde benzersiz olduğunu söylemişlerdir.(2) Yüksel Taşkın da Güngör'ün entelektüel kaygılarının ve Marksist ideolojiye ya da daha genel olarak Türkiye'deki sol akıma yönelttiği kaliteli eleştirilerin, kendisini çağdaşlarından farklı kıldığını ileri sürmüştür.(3)

Erol Güngör'ün üzerinde en çok durduğu meseleler; kültür değişmesi ve modernleşme, Türk kültürü ve medeniyeti, tarih ve milliyetçilik, aydın-halk ikiliği, İslâmiyet ve muhafazakârlık olarak sıralanabilir. Buradan hareketle bu çalışmada, Güngör'ün

bu meseleler üzerindeki yorumları analiz edilecek; sonrasında Güngör'ün milliyetçilik anlayışı milliyetçilik kuramları çerçevesinde ele alınacak ve bu noktalardan hareketle Güngör'ün muhafazakâr mı yoksa milliyetçi mi olduğu yönündeki tartışmalara yeni bir bakış getirilmeye çalışılacaktır.

1. EROL GÜNGÖR KİMDİR?

Erol Güngör, 25 Kasım 1938'de Kırşehir'de dünyaya gelmiştir. Dedesi Kırşehir'de Ahi tekkesinin son şeyhi ve aynı zamanda Ahi Evren Camii'nin imamı olan Hafız Osman Efendi'dir. Yetişmesinde ailesinin ve yaşadığı çevrenin etkisi büyüktür. Henüz ortaokul çağlarındayken Osmanlıca öğrenmiş, üniversite öğrencisi olmadan yerli-yabancı klâsikleri hafızasına yerleştirmiştir. Lise yıllarında mahallî gazetede başlayan yazarlığı, hayatı boyunca devam etmiştir.

1956 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Bölümü'ne kaydolun Güngör, burada Fethi Gemuhluoğlu vasıtasıyla Mümtaz Turhan'la tanışmıştır. Mümtaz Turhan Hoca'nın teşvikiyle Hukuk Fakültesi'nden ayrılıp İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydını yaptırmıştır. Fakülten mezun olduğu 1961 yılında "tecrübî psikoloji" kürsüsünde asistan olmuştur. Bu sırada Türkiye'de yeni yeni gelişmekte olan "sosyal psikoloji"ye yönelmiş, bu disiplinin önemli eserlerinden Krech ve Crutchfield'in "Sosyal Psikoloji" kitabını Türkçe'ye çevirmiştir. "Kelâmî Yapılarda Estetik Organizasyon" adlı teziyle doktor,

“Şahıslar Arası İhtilâfların Çözümünde Lisanın Rolü” konulu teziyle doçent, “Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar” adlı teziyle sosyal-psikoloji profesörü olmuştur.

1966’da Colorado Üniversitesi’nden tanınmış sosyal-psikolog Kenneth Hammond’un daveti üzerine ABD’ye giden Güngör, bu üniversitenin Davranış Bilimleri Enstitüsü’nde uluslararası bir heyetin araştırmalarına katılmış ve sosyal psikoloji ders ve seminerlerini yürütmüştür. Döndükten sonra Devlet Planlama Teşkilâtı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığının çeşitli komisyonlarında görevler almıştır.

Güngör, akademik çalışmalarının yanı sıra günlük fıkralar ve makaleler de yazmıştır. Yazıları Türk Yurdu, Klinik Sempozyum, Hisar, Türk Birliği Dergisi, Töre, Türk Edebiyatı, Türk Kültürü, Millî Eğitim ve Kültür, Millî Kültür, Konevî, Toprak ve Diriliş dergileri ile Millet, Hergün, Yeni Düşünce, Yeni Sözcü, Yol, Ayrıntılı Haber, Yeni İstanbul ve Ortadoğu gazetelerinde yayınlanmıştır. Güngör ayrıca 1974-77 yılları arasında Ortadoğu gazetesinin başyazarlığını yapmıştır.

Erol Güngör 1980 sonrasında Selçuk Üniversitesi Rektörlüğüne tayin edilmiştir. Bu vazifesini yürütmekte olduğu sırada, 24 Nisan 1983’te geçirdiği bir kalp krizi sonrasında hayata gözlerini yummuştur.(4)

Erol Güngör, gençliğinde Ziya Gökalp’tan bir hayli etkilenmiştir. Mümtaz Turhan, Nurettin Topçu, Hilmi Ziya Ülken, Hüseyin Nihal Atsız ve Dündar Taşer gibi milliyetçi yazarlar da fikir dünyasına etki eden diğer isimlerdir. Ancak tüm fikirleri göz önünde bulundurulduğunda, özellikle İslâmcı milliyetçilik anlayışları açısından, en çok Mehmet Akif Ersoy ile benzeştiği söylenebilir. Güngör aynı zamanda, Batı literatürüne de hâkimdir ve bu yönü, epistemolojik duruşunun pozitivizm tarafından şekillenmesinde kendini göstermiştir.

Erol Güngör’ün Eserleri:

A) Telif Eserleri

- Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk
- Düünden Bugüne Tarih, Kültür ve Milliyetçilik
- İslâm’ın Bugünkü Meseleleri
- İslâm Tasavvufunun Meseleleri
- Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik
- Sosyal Meseleler ve Aydınlar
- Türk Kültürü ve Milliyetçilik
- Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri
- Tarihte Türkler
- Kelâmî Sahada Estetik Yapı Organizasyonu
- Şahıslar Arası İhtilâfların Çözümünde Lisanın Rolü
- Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar

B) Tercüme Eserleri

- Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme, (Paul Hazard)
- Dünyayı Değiştiren Kitaplar, (Robert Bingham Downs)
- İktisadî Gelişmelerin Merhaleleri, (Walt Whitman Rostow)
- Sosyal Psikoloji, (David Krech ve Richard S. Crutchfield)
- Yirminci Asrın Mânâsı, (Kenneth Boulding)

2. EROL GÜNGÖR’ÜN KÜLTÜR VE MEDENİYET HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Erol Güngör’e göre, bir toplumun ayakta kalması için ortak davranış kalıpları geliştirmesi ve bu kalıplara süreklilik kazandırması gerekmektedir. Çünkü örf ve adetler, bir diğer deyişle ahlâkî normlar, bir toplumun temelini oluşturan ihtiyaçları beslemektedir.(5) Güngör kültürü, toplumun hayatî sorunlarını çözmek amacıyla tecrübe edilen ve uzun yıllar içinde standartlaşan yöntem ve araçların bir bütünü olarak tanımlamıştır.(6) Bir başka kitabında ise,

kültürün uygulama sürecinde maddî formlara bürünen bir inançlar, bilgiler ve duygular toplamı olduğunu söylemiştir.(7)

Ziya Gökalp'ın aksine Erol Güngör'e göre, kültür ve medeniyet arasında belirgin bir ayırım yoktur. Bilindiği üzere Gökalp, değiştirilmesi talep edilmeyen her şeyi kültür kategorisine sokmuştur. Ancak Güngör, bu görüşün özellikle din kavramı konusunda epey çelişkili olduğunu söylemektedir. Gökalp'a göre, İslâmiyet Türklerin bir icadı olmadığı için, medeniyete dâhil olması gerekir ve Türk milleti onu kendine has bir biçimde benimseyerek kültürünün bir parçası yapmıştır. Ancak Gökalp, Türklerin medeniyetlerini değiştirmeleri gerektiğini söylerken, Hristiyanlığın Batı medeniyetinin nasıl önemli bir parçası olduğunu göz ardı etmektedir.(8)

Millî kültürler, bir medeniyetin farklı görünüşleri olduğu için, milliyetçiler hiçbir millî kültürün saf olmadığını kabul etmelidirler; zira tamamen saf bir kültür en azından durgunluğa yol açacaktır. Dolayısıyla, Erol Güngör'e göre, Türk milliyetçileri inkılâpçıların (bunlara günümüz terminolojisiyle "ulusalcılar" da demek mümkündür) ayrımcı duruşları yerine, birleştirici ve bütünleştirici olmalıdır.(9)

Erol Güngör, Türk kültürünü dünya üzerindeki en zengin kültürlerden biri olarak resmetmektedir. Türkler'in çok eski bir tarihe sahip olduklarını ve Türk kültürünün insanî değerler açısından Batı medeniyetinden daha güçlü ve köklü olduğunu söylemektedir. Ona göre, Türk kültürünün Batılılaşmaya direnmesinin sebebi de budur.(10) Buradan da anlaşılacağı üzere, Güngör'ün bir önkabulü de Türk tarihini ve kültürünü İslâm öncesi dönemlerden başlatması ve Anadoluocular olarak bilinen grubun görüşlerinin aksine, Türk milletini Anadolu'da yaşamış halkların bir bileşimi olarak görmemesidir.

Buna rağmen Erol Güngör, Türk tarihi içinde Osmanlı dönemine büyük önem atfetmektedir. Bu hususta diğer Türk milliyetçileriyle ihtilâfa düştüğü fikirler de vardır. Örneğin, Güngör'ün görüşünce Osmanlı sultanları Türk kültürünün en yüksek temsilcileridir. Erol Güngör, İslâm dünyasında bir Türk egemenliği tesis ettiği için, Osmanlı medeniyetini Türk medeniyetinin en gelişmiş dönemi ve örneği olarak görmektedir.(11) Bu konuda Erol Güngör şu tespiti yapmaktadır: "Türk milleti bu uzun tarihi boyunca kazandığı bütün gücünü ve tecrübesini birleştirerek Osmanlı İmparatorluğu'nu kurdu. Bizim tarihimizin bütün evvelki safhaları bu büyük eserin meydana getirilmesi için yapılmış birer prova gibidir."(12)

Bu görüş bizi Güngör'ün bir başka önkabulüne de götürmektedir: Osmanlı toplumu kesinlikle bir Türk toplumdur. Çünkü Osmanlı döneminde İslâm'ın egemenliği tartışılmazdır ve ona göre de Türklük İslâmiyet'ten ayrı düşünülecek bir kimlik değildir.(13) Bunun yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'nda entelektüeller ile halk arasında, Tanzimat devrine kadar, bir kültürel homojenlik mevcuttur.(14) Bu çerçevede Güngör, klâsik Türkçü görüşün halk kültürünü millî kültür olarak görüp Osmanlı kültürünün yabancı kültürlerin etkisi altında olduğunu savunmasına karşı çıkmakta ve Türk kültürünün birliğini vurgulamaktadır.

3. EROL GÜNGÖR'ÜN KÜLTÜR DEĞİŞMESİ, MODERNLEŞME VE BATILILAŞMA HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Erol Güngör, "Hızla ve köklü bir şekilde seyreden toplumsal ve kültürel değişimi nasıl kontrol altına alırız, hangi noktalarda sınırlandırır; hangi noktalarda geliştiririz?" diye düşünmenin doğru olmadığını söylemektedir. Modernleşirken sadece bilim ve teknik almanın mümkün olduğu şeklindeki

klâsik iddiayı, sosyolojik açıdan yanlış bulmaktadır. Çünkü ona göre, sanayileşen cemiyetlerin birbirine benzemeleri kaçınılmazdır ve teknolojik değişme bazı mânevî unsurlarda da değişiklik yaratmaktadır. Örneğin, modern üretim, insan ilişkilerinde aile ve bölge bağları yerine, verimlilik esasını ve rasyonel hesapları getirmektedir.

Kültür değişmesinin en çok etkilediği şeylerden biri de, örf ve âdetlerdir. Erol Güngör'e göre bunlar, vicdan denilen duygu bütününden hâsıl oldukları ve körü körüne kabul edilmiş davranışlar olmadıkları için, akılcı olmalarına gerek yoktur ve ilmî yöntemlerle düzenlenemezler. Bu şuursuz bir yıkıma ve kültür kesikliğine neden olur. Fakat her örf ve âdeti değerli kabul etmek de aynı derecede yanlıştır. Bunları, değişen hayat şartlarına göre düzenlemek en doğrusu olacaktır: "Bütün gelişmeler gösteriyor ki, teknoloji modern cemiyetin elinde kullanmak üzere hazır bir alet değil; fakat cemiyet bünyesinin her tarafına nüfuz etmiş ve onun vazgeçilmez malı olmuş bir sistemdir." (15)

Erol Güngör, Batı medeniyetinin bozucu etkilerine karşı nasıl bir sansür uygulamak gerektiğini düşünmek yerine, sağlam bir millî kültür tesis edilmesi gerektiğini söylemektedir. Çünkü bir değişime girerken, istenilenlerin yanında istenmeyen unsurların gelmesi de kaçınılmazdır. Yapılması gereken, bu etkilere direnecek bağımsız bir kültürün hayatta kalmasını sağlamaktır. Güngör'e göre, Türkiye'nin sorunu, millî kültürün içten tahribata uğramasıdır. Buna rağmen hâlâ ayakta kalması, Türk kültürünün ne denli güçlü olduğuna delalet etmektedir. İşte bu direnen kültüre bir hamle kazandırmak lâzımdır. (16)

Buradan hareketle Erol Güngör, modernleşmeye inanmanın muhafazakârlığa tezat oluşturduğu görüşünü de reddetmektedir. Onun muhafazakârlığı, statükoculuğa kapalı, yeniliklere açıktır. Bu konuya şöyle

bir yorum getirmektedir:

"Sanayileşmenin tedirgin ettiği bazı zümrelerin muhafazakâr siyasî hareketlere katıldığı doğrudur; özellikle büyük sermayenin karşısında tutunamayan esnaf ve zanaatkâr zümresi için bu söylenebilir. Ancak muhafazakârlıkla sanayileşmenin birbirine zıt istikametleri temsil ettiği söylenemez. Böyle bir iddia, muhafazakârları cemiyeti durduran, ilericileri de onu ilerleten insanlar olarak tasvir eden vülger Marksizm'e mahsustur." (17)

Erol Güngör'ün modernleşmeyi savunurken, Cumhuriyet kadrolarıyla ihtilâfa düşmesi ise, modernleşme ile Batılılaşmayı farklı kavramlar olarak kabul etmesinden ileri gelmektedir. Güngör'e göre Osmanlı Tanzimatçıları sanayi, ordu gibi pratik meselelere önem vermiş ve Türk toplumunun Avrupa'ya benzemesini değil, Avrupa gibi güçlü olmasını istemişlerdir. Cumhuriyet kadroları ise, Avrupa medeniyetini laiklik ve pozitivist düşünce olarak görmüş; bu yüzden iktisadî gelişmeyi ikinci planda bırakıp kültürel bünyede değişiklik hedeflemişlerdir. Bu nedenle Güngör, Cumhuriyet devrimlerini modern yerine Batılı olmakla eleştirmiştir. (18)

Bunun yanı sıra, diğer milliyetçi ya da muhafazakâr aydınların aksine, Güngör Tanzimatçıları'ı millî kültürü tahrip etmekle suçlamamıştır. O dönem için reformun gerekli olduğunu savunmuş, Tanzimat aydınlarının sadece hatalar yaparak başarısız olduklarını söylemiştir.

4. EROL GÜNGÖR'DEN İSLÂMİYET ÜZERİNE NOTLAR VE MİLLİYETÇİLİK-DİN İLİŞKİSİ

Erol Güngör'ün fikirlerinde İslâmîyet önemli bir yer tutmaktadır. Fahri Unan ve Mehmet Özden'e göre Güngör, din mevzuunu üç ayrı tarihî, toplumsal ve sosyolojik açıdan analiz eder: Mânevî sorunlara bir cevap olarak din, yeni bir medeniyet (İslâm ve medeniyet) inşasında dinin rolü ve son

olarak laiklik ve din.(19) Elbette GÜNGÖR'ÜN üzerinde durduğu nokta, dinin bir inanç meselesi olmasının ötesinde, toplumsal ve kültürel yönleridir.

Erol GÜNGÖR, İslâm'a dayalı yeni bir medeniyet inşa etmek gerektiğini ve bu işin de siyasetçilere değil, entelektüellere ait olduğunu söylemektedir.(20) Ona göre en acil ihtiyaç ise, İslâmiyet'i günlük yaşama açmaktır. Bu nedenle İslâm dünyasının temel problemi, hem İslâm'a hem de modern hayatın gereklerine uygun bir hukuk sistemi üretebilmektir.(21) Esasında İslâmiyet, dinî ve sosyo-politik alanlar arasında bir ayırım getirmemektedir; laiklik de İslâm için sadece inanç ve vicdan özgürlüğü açısından anlamlıdır.(22) Hülâsa, İslâm'ı kamusal alandan ayırmak imkânsızdır. GÜNGÖR'e göre, İslâmiyet kendi içinde tutarlı bir değerler sistemi sunmaktadır ve bu da modernleşme çabaları için ciddi bir uygulama alanı oluşturmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, GÜNGÖR ümmetçiliği romantik bir hayâl olarak değerlendirmektedir. Millî farklılıkları dikkate almayan bir İslâmcı ideoloji, İslâm'ın kendisinden değil, bazı siyasî motivasyonlardan hareket etmektedir. Esasında bu görüş çoğu zaman, merkezî otoriteyle sorunları olan etnik azınlıkların ideolojisi olmuştur.(23)

GÜNGÖR, Sünnî İslâm içinde tek bir dinî otorite olarak resmedilen halifelik de olmadığını söylemektedir. İslâm'a göre hareket eden her siyasî lider, bir çeşit halifedir. İslâm dünyasının tek bir devlet altında birleşmesine gerek olmadığı için, ulus-devletlerin varlığı İslâmiyet ile çelişmez.(24) Bu nedenle, "Camideki rektör" olarak da anılan biri olarak, her ne kadar muhafazakâr İslâmcı hareket içinde de konumlandırılrsa da, Erol GÜNGÖR'ÜN kozmopolit siyasal İslâmcılığa ve herhangi bir ümmetçi akıma karşı olduğu aşikârdır. Nitekim Ahmet Turan Alkan, GÜNGÖR'ÜN

"İslâm'ın Bugünkü Meseleleri" adlı kitabını, siyasal İslâm'a yöneltilmiş oldukça kaliteli bir eleştiri olarak tanımlar.(25)

Erol GÜNGÖR'ÜN "İslâm'ın Bugünkü Meseleleri" adlı kitabında İslâm'ın uyanışı üzerine yaptığı tahliller, esasında günümüzdeki Ortadoğu gelişmelerine ışık tutar niteliktedir. Erol GÜNGÖR'ÜN bu kitapta, bugün Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin tarihî, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklerinin ne olduğu üzerine yıllar öncesinden isabetli tahliller yaptığını söylemek mümkündür.(26)

Diğer yandan GÜNGÖR, laik sistemle bir sorunu olmamasının yanı sıra; dinin hayatın içinden ayrılmayacağını da ileri sürmekte ve devletin dine müdahale etmesine karşı çıkmaktadır.(27)

Milliyetçiliğin İslâmiyet'e aykırı olmadığı, tersine dinin Türk milliyetçiliği fikir sistemiyle hemhâl olduğu yorumunu yapan Erol GÜNGÖR, esasında, dini bir kültür meselesi olarak ele almaktadır. Türkiye'deki misyoner faaliyetleri üzerine yaptığı çalışmada, Türkiye'deki aydınların böylesine ciddi bir meseleyi kültür problemi olarak ele alacakları yerde, çözümünü İslâmiyet ve Hıristiyanlık arasında lüzumsuz doktrin mukayeselerinde aradıklarını belirtmiştir. Hâlbuki yapılması gereken, söz konusu propagandanın faaliyet ve metodlarını öğrenerek bir an önce İslâm âleminin tüm zayıf cephelerini takviyeye çalışmaktır. Erol GÜNGÖR kültür mücadelesi olarak gördüğü misyonerlik faaliyetleri ile ilgili şu değerlendirmede bulunmaktadır:

"Netice itibariyle, Türkiye, millî kültür meselesini hâll edip, kendi millî kıymetler nizamını kurmadıkça, dev bir medeniyet karşısında hiçbir zaman kuvvetli bir unsur olmayacaktır. Hıristiyan kültürünün yayılması da bu nizamsızlıktan istifade etmektedir."(28)

İslâmiyet ile Türk milliyetçiliği arasında-

ki ilişki açısından bakıldığında, tüm çalışmaları göz önünde bulundurulursa, Erol Güngör'ün millet anlayışındaki temel bileşenin İslâmiyet olduğu söylenebilir. İslâmiyet, Anadolu'nun fethinden Osmanlı Beyliğinin devletleşmesine kadar geçen süreçte, göçebe Türk boylarının "milletleşmesini" sağlamıştır. Fakat bu Batılı mânâda bir millî kimlik kazanma değil; ümmet içinde milletleşmektir.(29) İslâm, Türk milletinin birliğini sağlamış ve bunu yaparken Türk millî karakterini tahrip etmemiştir.

Buradan bir çıkarım daha yapılabilir ki o da şudur: Her ne kadar Güngör için İslâm ve Türk ayrılmaz bir bütün olsa da, İslâm dairesi dışında bağımsız bir Türk kimliği mevcuttur. Güngör özellikle "Tarihte Türkler" adlı eserinde ayrıntılı olarak Orta Asya Türk tarihine vurguda bulunmuştur. Bu noktada Güngör, İslâm ile İslâm öncesi Türk inanışları arasında güçlü bir bağ bulunduğunu savunan Türk-İslâm sentezcileri ile benzer görüşler taşımaktadır. Ona göre de Türkler İslâmiyet'i, Gök-Tengri inancının getirdiği paralellik sayesinde, gönüllü olarak kabul etmişlerdir.

İslâm milletleri içinde de Türkleri kendine has yapan ve diğerlerinden ayıran pek çok özellik vardır. Ayrıca Türkler İslâm'ın sancaktarlığını yaparak yine diğer milletlerden farkını ortaya koymuş ve "ayrı" bir millet olarak İslâmiyet'e büyük hizmetler sunmuşlardır.(30)

Güngör, Türkleri ayrı bir millî kimlik olarak tanınmasının yanında, İslâm dünyasından da dikkatini çekmiş değildir. Üstelik Türkiye'nin Batı ittifakının bir parçası olmasındansa Ortadoğu'nun ve İslâm dünyası'nın lideri olmasını istemektedir.(31) Müslümanlar arasında bir ümmet dayanışmasının mutlaka var olması gerektiği söylemekte; fakat bunun siyasî değil, kültürel bir birlik şeklinde tezahür etmesini öngörmektedir. Bu noktada Erol Güngör'ün

günümüz muhafazakârları ile en azından belli ölçüde benzer düşündüğünü ileri sürmek mümkündür.

5. AYDIN-HALK İKİLİĞİ VE EROL GÜNGÖR'ÜN MİLLİYETÇİ AYDIN TİPLEMESİ

Erol Güngör'ün Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olarak gördüğü ve üzerinde en çok durduğu meselelerden biri de Türkiye'deki aydınlar ile halk arasındaki kopukluktur. Ona göre, Türkiye'deki inkılâpçı aydınların zihin yapısı, egosantrik ve entellektüalisttir. Bu aydınlar kitabî bilgileri gerçek hayata tatbik etmek isterler; fakat cemiyetin realitesini anlamazlar. Kendi doğru gördüklerini, yayınladıkları emirnamelerle herkesin doğru görmesini beklerler. İşler yolunda gitmeyince de kaçınılmaz olarak zora başvururlar.

Bu aydınların bir başka özellikleri de lafçılıktır. Kafalarında yarattıkları dünyada konuşurlar, realitenin somut meseleleriyle alâkaları yoktur. Kendileri gibi düşünmeyenleri de iki şekilde yaftalarlar: cahil ve hain. Bu aydınlar, bürokratik zihniyetlerinden dolayı sosyalist düşüncelere yatkındırlar.(32) Erol Güngör esasında bu noktada, Türk milliyetçiliği ile Kemalizm arasına kalın bir çizgi çekmektedir:

"Kendini aşağı görme kompleksi Avrupalı münevvere ait bir hastalık olduğu için; bu kompleksi yenecek bütün telâfi mekanizmaları da onlar tarafından icat edildi."(33)

Fakat Güngör Kemalizmi eleştirirken, Atatürk dönemini genellikle ayrı tutmaktadır. Atatürk'ün bir Türk milliyetçisi olarak fikirlerini köklü Türk tarihi ve kültürü içinde filizlendirdiğini söylemektedir.(34) Atatürk dönemi icraatlarında bilimsel açıdan yanlışlar görse de, dönem şartları göz önüne alındığında bu hataları makul kabul etmektedir. Fakat İnönü döneminde bu milliyetçilik anlayışının terk edildiğini, kültürü tahrip edecek yanlışlara imza

atıldığını ve enternasyonalist fikirlerin Türk siyasî ve ilim hayatına hâkim olduğunu ileri sürmektedir.

Erol Güngör, bu halktan kopuk aydın karşısında elbette bir ideal milliyetçi aydın tipi de çizmektedir. Fakat bu tiplene, beklenildiği gibi tamamen halkın içinde değildir. Şaşırtıcı ama bir o kadar da gerçekçi bir tahlilde bulunur Güngör:

“Milliyetçiler, bir ‘seçkin’ grup olarak, henüz modernleşmemiş bir cemiyet karşısında modernizmi temsil etmektedirler. Şu hâlde kendilerini halka ne kadar yakın veya onunla aynı hissedersenler etsinler, halkın şimdilik yabancı olduğu bir değer sistemini ve bir hayat tarzını temsil ediyorlar demektir.”(35)

Güngör’e göre milliyetçiler, yerli bir formül getirdikleri ve millî kültüre saygılı oldukları için, halkla kolayca kaynaşacaklarını düşünürler. Fakat halktan pek çok noktada farklıdır. Bu farklılığı sadece kendilerindeki ilmi bilgiye bağlarlar, ancak kültürün davranış normları açısından da ayrı yerlerde dirler. Milliyetçi aydınlar dış davranış şekilleri açısından halktan kopuk gözükmemek için, bazen halk taklidi yanlına düşerler. Halk ise bunu samimiyetsizlik olarak algılar, çünkü aydının kendileri gibi olamayacağını bilincindedir.(36)

Halk aydından kendi gibi gözükmesini değil, rehberlik bekler. Milliyetçi aydının farkı ise, halk ile aynı millî kültürden beslenmesi, jakoben ve elitist bir tavır takınmaması, hedeflerinin tamamen halk yararına olması ve bu yolda millî vasıtaları kullanması olacaktır.

Kaynak, (*) “www.tasav.org.tr , Bu çalışma, TASAV bünyesinde yer alan Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi tarafından Aralık 2012 tarihinde yayınlanan “Erol Güngör: Hayatı, Eserleri Ve Düşünceleri” adlı makalenin ilk bölümüdür. Bu yazının telif hakları TASAV’a aittir.”

DİPNOTLAR:

- (1) Kurtuluş Kayalı, “Türk Düşünce Dünyasının Taçkibi Olmayan Filizi Erol Güngör”, *Star Gazetesi*, 13.12.2010.
- (2) Tanıl Bora ve Kemal Can, *Devlet-Ocak-Dergâh, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2009, s.163.
- (3) Yüksel Taşkın, *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşılığında Milliyetçi Muhafazakâr Entelijensiya, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2007, s.175.
- (4) Hayatı ile ilgili bilgiler; şu kitaptan derlenmiştir: *Cafey Vayni, Erol Güngör; Alternatif Yayınları*, Ankara, 2002, ss.13-18.
- (5) Erol Güngör, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk, Ötüken Neşriyat*, İstanbul, 2010, ss.93-95.
- (6) Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat*, İstanbul, 2006, s.76.
- (7) Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat*, İstanbul, 2010, s.15.
- (8) Güngör, a.g.e., ss.11-13.
- (9) Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, ss.101-104.
- (10) Güngör, a.g.e., ss.77-78.
- (11) Güngör, a.g.e., ss.80-84.
- (12) Güngör, a.g.e., s.70.
- (13) Erol Güngör, “Bir Tarih Kampanyası”, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Neşriyat*, İstanbul, 2011, ss.237-242.
- (14) Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, ss.28-36.
- (15) Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.35.
- (16) Güngör, a.g.e., ss.46-47.
- (17) Güngör, a.g.e., s.44.
- (18) Erol Güngör, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat*, İstanbul, 2007, ss.21-22.
- (19) Fahri Unan ve Mehmet Özden, “Erol Güngör ve Bir Medeniyet Amili Olarak Din”, *Millî Kültürler ve Küreselleşme Sempozyumu, Tebliğler ve Tartışmalar*, Konya, 1998, ss.187-204.
- (20) Erol Güngör, *İslâm’ın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Neşriyat*, İstanbul, 2010, s.13.
- (21) Güngör, a.g.e., s.79.
- (22) Güngör, a.g.e., s.51.
- (23) Güngör, a.g.e., s.157.
- (24) Güngör, a.g.e., s.145.
- (25) Ahmet Turan Alkan, “Halefi Olmayan Bir Bilim Adamı: Erol Güngör”, *Doğu-Batı*, Yıl 3, Sayı 11, 2000, s.163.
- (26) Güngör, *İslâm’ın Bugünkü Meseleleri*, ss.18-28.
- (27) Erol Güngör, “Kanun ve Laiklik”, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, s.327.
- (28) Erol Güngör, *Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri, Ötüken Neşriyat*, İstanbul, 2007, s.13.
- (29) Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, ss.197-206.
- (30) Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, ss.137-154.
- (31) Güngör, *İslâm’ın Bugünkü Meseleleri*, s.24.
- (32) Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, ss.48-52.
- (33) Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.67.
- (34) Güngör, a.g.e., ss.19-20.
- (35) Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, s.53.
- (36) Güngör, a.g.e., ss.54-59.

SEVDİĞİM

Cemal SÂFİ

Işığın yansıdı içtiğim suya
Mah yüzünün mehtabını sevdiğim.
Aşk, bade busende yatmış pusuya
Dudağının şarabını sevdiğim

Tam savdım sanırken sevda sıramı
Aklımla yeniden açtın aramı
Rabbim helâl eyler böyle haramı
Günahını sevabını sevdiğim

Gönlümde sevinç var fikrimde hüzün
Kesilmiş olmasın kimseyle sözün
Gözüme gelince al basar yüzün
Edebini adabını sevdiğim

Kâhi meyhanede kadeh çınlattın
Kâh aldın eline sazı inlettin
Kah tûti dilinden mevlüt dinlettin
Mızrabını mihrabını sevdiğim

Sen mi yürüyorsun yer mi oynuyor
Attığın her adım beni çiğniyor
Bastığın yerlerden sular kaynıyor
Serâbını türâbını sevdiğim

Yelinde kotrayım yelken forayım
Vuslata rıhtımı kimden sorayım
Aşkının gölünde alaborayım
Giriftarım, girdabını sevdiğim

Gözünün önünde yoksa gereğim
Yık kaşını cenazemi göreyim
Bakışının emir eri yüreğim
Canevime hitabını sevdiğim

Kıbleden başkaca yön seçmeyenim
Namazdan niyazdan vazgeçmeyenim
Besmele çekmeden su içmeyenim
Allah'ını kitabını sevdiğim
Allah'ını kitabını sevdiğim...

GURBET ELLERDE

•
Roza KURBAN

Hiçbir insan kendi isteğiyle memleketinden uzaklara gitmez, gitmek istemez. Siyasi, ekonomik, ailevi vs nedenlerden dolayı vatanından ayrılmak zorunda kalan insanlar gurbet ellere düşer. Kader işte, kaderin önüne geçilmez. Benim kaderimde de gurbette yaşamak varmış. Gurbetin ıstırabını, şair Y.K. Beyatlı şu dizelerle kaleme almıştır: *“Ölmek kaderde var, bize üzüntü vermiyor / Lakin vatandan ayrılışın ıstırabı zor.”*

Memleketimden ayrılırken doğup büyüdüğüm yurdumu bu kadar özleyeceğim aklımın ucundan bile geçmemişti. Başlangıçta ikinci vatanım olan Türkiye’ye alışmaya, memleketimin özelliklerini arayıp bulmaya, kendimi bunlarla avutmaya çalıştım. Yıllar geçtikçe vatan hasreti dimer mi diye düşünürken tam tersi yaşandı. Her geçen gün, bazen ise her saat özlem ve hasretimi daha da çoğalttı. Kâh pencereye kar taneleri dokunurken, kâh yel eserken özlemim daha da derinleşiyordu. Akşamları bazen gökyüzüne bakıyor, memleketteki yakınlarım da gökyüzündeki yıldızları, ayı görüyor mu acaba, diye düşüncelere dalıp gidiyorum... Gurbet zor geliyor insana.. *“Gurbette taş yaşlanmayan evdeki halının kıymetini bilmez”* derler, doğruymuş meğer. Vatanından uzaklaşınca anlıyor insan doğduğu toprakların kıymetini.

Gurbetteyken telefonlar uzak mesafeleri yakınlaştırıyor, fakat telefonda da duygularını tam olarak ifade edemiyorsun. Telefonla konuşurken boğazı düğümleniyor insanın, ağlamak istiyor. Fakat karşı taraftakini üzmemek için bunu belli etmemeye çalışıyor, yumruğunu sıkıyor,

dudaklarını ısıyor. Kelimeler boğazına dizildiğinden konuşamıyor insan.

Çocukluğumun bir kısmı Ural bölgesinde, ilk gençlik, gençlik yıllarım ise İdil bölgesinde geçti. Bir doğa harikası olan İdil-Ural benim vatanımdır. İdil ve Ural (Cayık) Nehri’nin, Ural Dağlarının insanın kişisel gelişiminde de büyük bir etkisi olduğu kanaatindeyim. Güçlü akıntılı Ural Nehri ve sarp kayalıklı Ural Dağları Avrupa’yı Asya’ya bağlayan özel bir konuma sahiptir. Bölge insanları da doğası gibi cesur, kararlı ve başı diktir. İdil bölgesi ise birçok önemli tarihi olaylara sahne olan, bir dönemin medeniyet merkezi görevini üstlenen bir yerdir. “Büyük nehir” anlamına gelen İdil kelimesi Kazan Tatarları için nehir adı olmanın yanı sıra “vatan” anlamı taşımaktadır. Doğup büyüdüğün topraklar ana kucağı gibi sevgi doludur, seni her türlü kötülüklerden korur, kollar, merhametlidir.

Her mevsim dolu dolu yaşanır memleketimde. İlkbahar geldiğinde tüm doğa yeniden canlanır; çiçekler açar, kuşlar göç ettikleri sıcak ülkelerden geri döner, nehirler bendine sığmadığından taşar. İlkbahar aylarında memleketim canlanır gözümün önünde. Kuşkirazı, leylâk çiçek açmış... Her yer burcu burcu çiçek kokuyor... Nedenise gurbette çiçekler hiç kokmaz, güneşi de bizim memleketteki gibi değil, yakar insanı.

Yazın ise her yer yemyeşil olur. Kuşları güzel öter, nehirleri şırıl şırıl akar, göllerde sarı, beyaz nilüferler çiçek açar. Her yıl yazın başında ekin işleri bittikten sonra gerçekleşen Kazan Tatarlarının millî bayramı Saban Tuye (Karasaban Düğünü) her-

kesi buluşturan bir şenliktir. Bir de yazın “beyaz geceleri” vardır memleketimin. Yazın gündüz 20, gece sadece 4 saattir. Bu 4 saatlik gece de tam karanlık olmaz, yani geceler beyazdır. Beyaz geceler, gök kubbe ile yeşil doğa arasındaki esrarlı bir beyaz perde gibidir. Bu harikulâde doğa olayını kelimelerle anlatmak zordur.

Memleketimin sonbaharı da çok güzeldir. Sonbahar insanı hüznendirir. Ama hüznü bile güzeldir. Yerler rengârenk yapraklarla örtülür. Bu renklerin çoğunluğunu sarı renk oluşturur. Genelde sarı rengi hüznle bağdaştırırlar, ama ben altın sarısı demek istiyorum. Yani güzlerimiz, altın güzdür.

Kışın bembeyaz kara bürünür her yer, nehirleri buz tutar. Yeni yağan kar üzerinde yürümenin özlemine çekiyorum şimdi. İlk geldiğim yıllarda bir hemşerime:

- Neyi özledin? diye sorduğumda,
- Bembeyaz yağan karı özledim, demişti.

O zaman çok şaşırılmışım. Burası güney olduğu için bana daha da cazip geliyordu. Kar, soğuk özenir mi hiç, diye düşünmüştüm. Çok yanıılmışım...

Doğası çok güzeldir benim memleketimin. Tam bir masal ülkesidir. İnsan nasıl özlemesin? Özlememek elde değil.

Gurbette her şey yabancı gelir insana. İnsan yalnızdır gurbette. Kocaman bir şehrin ortasında olmasına rağmen, kendini çölün ortasındaymiş gibi yalnız hisseder. Ve bu çölde, kavurucu güneşin altında su arama başlar. Bazen bulur, bazen bulamaz.

Ara sıra mutlu olur. Fakat bu mutluluğu da doyusuya yaşayamaz, çünkü mutluluğunu paylaşabilecek arkadaşları yoktur yanında. Mutluluklar paylaştıkça çoğalır. Paylaşılmayan mutluluklar yarım kaldığı gibi üzüntüler bunun aksine ikiye katlanır. İnsan bazen bu ağır yükü taşıyamaz hale gelir.

Mutluluk ile hüznün iç içe yaşanır gurbette. Doğum, sünnet, düğün gibi özel günlerde ise yalnızlık kendini daha da şiddetli hissettirir. 2004 yılının yazında oğlum sün-

net oldu. Birçokları gibi biz de özel poliklinikten randevu aldık. Randevu gününde, belirlenen saatten biraz erken oradaydık. Bizden önce başka bir çocuğun sünneti varmış. Polikliniğin koridoru tıklım tıklım insan kaynıyor. Biz de üçümüz (anne-baba-çocuk) bir köşeye oturduk. Kalabalığın arasından bir kadın geldi yanımıza:

- Sizin çocuk da mı sünnet olacak?
- Evet, dedim.
- Yabancısınız galiba?
- Evet...

Kadın istemeden de olsa bana yabancılığımı, gurbette olduğumu ve yalnızlığımı hatırlattı. İçime öyle bir hüznü çöktü ki anlatamam. Oysa büyük bir sevinç içinde gelmişim polikliniğe, ne de olsa oğlum için özel bir gündü.

Bayramlar da buruk geçer gurbette. Bayram öncesi herkes gibi sen de bayram telaşına kapılır, hazırlık yaparsın. Bayram sabahı herkes büyüklerinin yanına koşar, fakat senin gidecek yerin yoktur. Bayramın son günü gelir ne gelenin var, ne de gidenin. Bu satırları, kendime acındırmak ya da birilerini suçlamak için yazmıyorum. Gurbet budur işte. İnsan üvey evlattır gurbette ve hiçbir zaman öz evlat olamaz. Bu su götürmez bir gerçektir. Böyle günlerde tekrar memleketin gelir aklına. Sıla, memleket özlemi sözlerle tarif edilemez bir duygudur. Gurbet ellerde yıllar çabuk geçer, özlem ve hasret asla...

Fakat şu da bir gerçektir ki, gurbetin götürdükleri gibi getirdikleri de vardır. Gurbette yaşayan insan vatan, millet, aile kavramlarını daha da iyi anlıyor ve onları korumak için elinden geleni yapmaya çalışıyor. Memleketin toprağına, suyuna, havasına hasret kalmanın ne olduğunu ancak yaşayan bilir. Açık söylemek gerekirse, kimseye gurbete düşmek nasip olmasın, herkes kendi vatanında, milleti ile iç içe yaşasın ve elindekinin değerini bilsin!

İKAZ

Kenan ÇARBOĞA

Benden selam edin büyük başlara
Zerdüşt döllerini öttürmesinler
Bölücü, talancı, başıboşlara
Mübarek vatani diltirmesinler

Bu necip milleti horlayıp böyle
Her daim sabrını zorlayıp böyle
İzani bağlanmış birkaç ip neyle?
Kardeş kavgasına ittirmesinler

Kırılan her gönül, vurulan her can
Dökülen gözyaşı, düşen damla kan
Artık son bulmalı çok geç olmadan
Artık başka acı tatturmasınlar

Bu ihanet, bu serkeşlik, dalalet
Yeryüzünden silinmeye delalet
Ya kıyam ederiz ya da kıyamet
Millete illallah ettirmesinler

Bayrak yakmak, asker vurmak ne demek!
Çocuklara pusu kurmak ne demek!
Halt yemektir bunun adı halt yemek!
Tepemin tasını attırmasınlar

Velhasılı, uzun lafın kıyası
Can alanlar düşünmeli kıyası
Hüküm versin görklü Oğuz Yasası
Bize darağacı çattırmasınlar

Desen: Sait KIRAN

21. YÜZYILDA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ VE GENÇLİK

•
Mümin Evrim UZUN

Türk Milleti... Tarihin mayası olmuş, gün gelmiş Çin Seddi'ni aşmış, gün gelmiş Viyana kapılarına dayanmış Orta Asya'da tozu dumana katmış; Asya'da, Avrupa'da Afrika'da devletler kurmuş kutlu bir millet... Tarihi Sibiryası Ormanlarında, Orta Asya bozkırında başlamış kendi tarihini yazarken dünya tarihini de şekillendirmiş, çağlar açıp çağlar kapatmış kutlu bir millettir milletimiz. Türk milliyetçiliği ise milletimizin var olduğu günden beri insanımızın gönlünde rüzgarlar estirmiştir.

Türk milliyetçiliği insanımızı anlamakla başlar. İnsanın refahı, güveni ve mutluluğunu sağlar isek toplumumuz da güvenli ve huzurlu bir toplum olur. Huzurlu ve geleceğe güvenle bakan Türk toplumunu inşa etmek için sabırlı titiz ve çok çalışmalıyız. Bütün yolları dener, tüm kapıları zorlar ve her türlü fedakarlığı yapar isek ülkemize ulaşabiliriz.

Tarih boyunca Türk milleti çok parlak dönemler yaşadığı gibi çok büyük sıkıntılar da çekmiştir. Büyük kuraklıklar yaşamış, salgın hastalıklar görmüş, çok zor savaşlar vermiştir. Ancak millî birlik ve beraberliklerini korudukları, Türklük bilinci ile hareket ettikleri için bu zorlukların hepsinin üstesinden gelmekle kalmamış bu zorluklardan yola çıkarak kutlu işler başarmışlardır. Kuraklık olduğu zaman başka bölgelere göç etmişler ve Türklüğü daha geniş coğrafyalara yaymışlardır. Savaşlarda düşmanın sayıca çok olduğu durumlarla karşı karşıya kalmışlar ve askerî stratejilerini, taktiklerini geliştirip Turan taktiğini kullanarak sayıca çok olan düşmanı yenmişlerdir. Mazlumun yanında durmuşlar, her zaman asilce savaşmış ve bizlere zaferlerle olduğu kadar şerefli ve temiz bir tarih bırakmışlardır.

Bizlerin huzurlu, güvenli, mutlu, her şeyden önce bağımsız ve güçlü bir Türk devleti

olarak yaşamamız için tarihin her döneminde insanımız mücadele etmiştir. Onlar nasıl ki bizler için mücadele etti iseler bizler de güzel milletimizin güzel yarınları için daima çalışmalıyız. Artık sancağı 21. yüzyılın milliyetçi gençliği taşımaktadır. Sancağı teslim aldığımız gibi en güzel şekilde temsil etmek için mücadele etmek zorundayız. Her nefesimizde, her adımımızda Türklüğe hizmet etmeyi, vatan için çalışmayı kendimize ilke edinmeliyiz.

21.yy'da biz Türk milliyetçilerine çok çetin görevler düşmektedir. Öncelikle içimize fitne ve fesat tohumları ekmeye çalışanları bertaraf etmeliyiz. Bizim kardeşlik duygularımız asla kırılmayacaktır! Tek yürek olmak zorundayız. Türk dünyası, Türk gençliği olarak hepimiz tek ses olup dünyaya haykırmalıyız gücümüzü. Tüm dünya Türkleri olarak tek yürek olduğumuzu herkesin bilmesi lazımdır. Bunun için asla yılmamalı ve yorulmamalıyız. Sürekli çalışmalıyız! bizi ayırttırmaya çalışanların istediği gibi elimiz kolumuz bağlı durmamalıyız. Ailemiz dostlarımız, toplumumuz ve insanlık adına ufak bile katkımız olur ise Türk milletine de hizmet etmiş oluruz ki ne mutlu bize. Hatta kendimizi geliştirmek bile milletimize fayda sağlayacaktır. Küçük bir adım olarak görmeyin, yararlı olduğuna inandığımız her şeyin peşine düşün.

Atalarımız nasıl ki yılmadan yorulmadan yüreklerinde vatan, millet, bayrak aşkı ile mücadele etti ise biz de öyle çalışmalıyız! Yılmadan! Yorulmadan! Bir gün Pamir Dağları'ndaki kardeşlerimiz ile Selanik'teki, Semerkant'taki, İzmir'deki, Ankara'daki, Uşakta'ki, Bolu'daki Türk'ün aynı türk ile coştüğünü göreceğiz. Buna yürekten inanıyorum. Sizler de inanın kardeşlerim. Çünkü her şey inanmakla başlar.

YOLLAR VE ŞAHISLAR

Muhammet Turan ŞEHİTOĞLU

Varlığa ve hayata dair sırlar, gayelerin özünde saklı... Gayeler ise “ölümlü olanlar” ve “sonsuzza uzananlar” olmak üzere iki kutupta toplanıyor. Sonsuzza uzanan gayeleri olanlar, zamanın giriftliğinde boğulmayıp duygu ve düşünce âlemini ma'nâ ile âbâd etmiş şahıslardır. “Bu âbâd etme işi nasıl oluyormuş?” sorusuna da aşağıdaki örnekler cevap niteliğindedir.

Duygu ve düşünce âlemini ma'nâ ile âbâd etmek, “Sağ elime güneşi sol elime ayı verseler davamdan vazgeçmem!” hadis-i şerifindeki anlayışı yaşayabilmektir.

Duygu ve düşünce âlemini ma'nâ ile âbâd etmek:

Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu gibi “Ol deyince olduranın” ismiyle söze başlamak; Dede Korkut’un elinden ab-ı hayatı içmek; Yusuf Has Hacib’den mutluluk veren bilgiler öğrenmek; Ahmet Yesevi ruhuyla Türkistan’da dolup taşmak; Şeyh Edebali’nin gözüyle ötelere gülümsemek; Mevlânâ’nın gönlündeki ateşle gönlünü tutuşturup semağa yönelmek; Hacı Bektaş Veli misali eline, diline, beline sahip olmak; Yunus Emre derinliğiyle Yaratan’dan ötürü yaratılanı sevmek ve Anadolu’yu fethetmek; Akşemsettin’in duasından nasiplenip İstanbul’a koşmak; Fuzûlî kavrayışıyla sevgiliye ulaşmak için tüy gibi hafifleyip sabah yeliyle yola çıkmak; Mimar Sinan nizamiyle sonsuzu düşünmek; İtri’nin besteleriyle tılsımı keşfetmek; Şeyh Gâlib cesurluğuyla ateşten bir denizi mumdan kayık ile aşmak; Mehmet Âkif duruşuyla zulmü alkışlamamak; Ömer Seyfettin şuuruyla pembe incili kaftanı yere sermek; Yahya Kemâl heyecanıyla Süleymaniye’de bayram namazını kılmak; milleti adına fikir sancısı çekip kurtuluş reçetesini Peyami Safa’nın Simerenya’sında yazmak; Tanpınar’ın eserleriyle kültürü ve zamanı kavramak; Necip Fazıl ümidiyle yarın ve ebed bizindir diye haykırmak; Arif Nihat Asya’nın sesi olup mısralarla dua etmek ve bayrağı dalgalandırmak; Cemil Meriç’in satırlarında “Bu Ülke”yi tanımak ve o satırlardan cesaret alıp tabuları yıkmak; hakikat uğruna Osman Yüksel misali serden geçmek; Seyyid Ahmet Arvasi’nin ufkuyla kendini aramak; Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun romanlarında Türk tarihini yaşamak; Karakoç kalemiyle “Hak yol İslam” yazdırmak; Yavuz Bülent Bâkiler’in gönlünden yükselip cemre olarak toprağa düşmek ve Türkçe’yi şah damar bilmek; Erol Güngör’ün kitaplarıyla Türklük bilincine erişmek; Turan Yazgan’dan ilham alıp Türk dünyasını kucaklamak; Ömer Lütfi Mete’nin senaryolarında hikmet yollarını bulmaktır.

BİR ŞİİR KADAR YAKININDAYIM

•

Hakan İlhan KURT

Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin,
Gün, kutsuyor hasretin secdeye varışını.
Kekik kokulu rüzgâr, çayırın ve çimenin
Saçlarını okşuyor, usulca akşam akşam;
Şerhlerken bulutların mehtâbı sarışını,
Nûr olup iniyorsun, hangi yöne bakınsam.

Bu çetin hengâmede hicrân kolay değilmiş,
Alıcı kuş misâli yırtıcıymış meğerse...
Göğsü sarıya kesmiş, boynu yana eğilmiş
Her başak, tüyleniyor üstünde bir çilenin;
İstersen bendini çek, durdur gücün yeterse,
Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin...

Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin,
Mısrarlarım bezerken parmağının ucunu.
İşvesi oluyorsun yazdığım her hecenin,
Her hece akıbetim, sana verdiğim meyil;
Dilersen kıyâm eyle yahut aç avucunu,
Bu cebrî ilişmemden kaçışın mümkün değil!

Kendin bul kıymetini, kumaşını kendin biç,
Yazı yaban ardında savurma gözyaşını.
Ala kuzu melerken, sekerken kara çebiç,
Hangi çoban ateşi dermanıdır öfkenin?
Rahat ol, telâş etme, çatma sakın kaşını,
Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin...

Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin,
Bir şiir kadar esrik, bozkır tepen atlarla...
Seyrine duruyorum menziline girenin,
Ayazda kalmış gibi titriyor, üşüyorum;
Damarımda şahlanıp göğü öpen atlarla,
En tedirgin gecede koynuna düşüyorum.

Vâdiler nasıl derin, dağlar nasıl da büyük,
Emzirir bir yakadan, bir yakaya sesini.
Ne düşer ağır ağır, ne vurulur, nice yük,
Kırkından sonrasında, sırtına göçebenin?
Hangi şehre taşırırsan taşı sen adresini,
Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin...

Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin,
En mağrur ezgileri topluyorum dengine.
Kelâmı üstün müdür şarkıdan mesafenin,
Notalar ayin eyler, kapanır cümle menfez;
O ateşin danslara, şu cengin ahengine,
Bu ritmik yolculuğa, hangi dağ geçit vermez?

Seğiriyor gözlerim nârınla yaprak yaprak,
Duymadın mı âşıklar, kurtulamaz ölümle?
Ne ezik bir azâde, ne de bezik bir tutsak,
Affi var mıdır bilmem, ocağına düşenin.
Sürgüle o kapını, o perdeni düğümle,
Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin...

Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin,
Kırlardan devşirdiğim rengârenk çiçeklerle.
Mayalıyor birden dudakları cemrenin,
Sarıl sen toprağıma, tutun, ruhunu dindir;
Upuzun coğrâfyamda koş yalınayak, terle,
Dök göğsüme saçını, perçemlerini indir...

Her sabahın göğsüne biraz çay, biraz simit,
Yüzümdeki zambaklar kuruluyor sofrana.
Âmâ bir fener gibi şavkına sızan ümit,
Sûretimi işliyor camına pencerenin...
Nazını ziyân etme, hiç güvenme tafrana,
Bugün bir şiir kadar yakınındayım senin...

İMÂM MÂTURÎDÎ'DE VATAN

Hilmi ÖZDEN

Uluğ Türkistan Çınarı İmam Mâtürîdî (862-944), Semerkad'ın "Maturid" kasabasında doğdu. Vefatında ise yine doğduğu yerin "Cakerdîze" mahallesinde defnedildi. Ebu Mansur el-Matürîdî, kendi bölgesindeki Ebu Hanîfe'nin (Öl: H/150-M/ 767) ekolüne bağlı tanınmış bilginlerden ders aldı. Ebu'l-Muîn en-Neseî'nin (Öl: H/508-M/1114) "Tebîret ül-Edille" sinde ve başka kaynaklarda verilen bilgilere göre Matürîdî, devrinin bilginlerinden Ebu Nasr el-İyâzî ve Ebu Bekr Ahmed el-Cüzcânî'den dersler aldı. Ebu Bekr Ahmed el-Cüzcânî ve Ebu Nasr el-İyâzî ise İmam Ebu Yusuf (Öl: H/182-M/798) ve İmam Muhammed b. Hasan eş-Şevbânî'nin (Öl H/189-M/804) talebesi olan Ebu Süleyman el-Cüzcânî'den ders almışlardır. Böylece Matürîdî, Ebu Hanîfe'nin düşünce sistemini öğrenmiş ve İslâm dininin inançla ilgili yönlerini Kur'an, hadis ve akılla delillendirerek açıklamıştır. İnançla ilgili ilkeleri mücerred akide esasları olmaktan çıkararak "kelâm ilmi" haline getirmiş ve bu alanda kendi adıyla anılan bir ekol (Matürîdîye) tesis etmiştir. Ebu Mansur el-Matürîdî'nin hayatı hakkında fazla bilgiyi kaynak eserlerde bulamıyoruz. En önemli tarihçiler diye bildiklerimiz eserlerinde, Matürîdî hakkında susmuşlardır. Bu sükutun ya da ihmâlin sebebi kesinlikle bilinmemekle beraber Prof. Muhammed b. Tavîr at-Tancî'nin şu açıklaması kısmen akla uygun gelmektedir: "Eski İslâm müellifleri bibliyografya kitaplarında Matürîdî hakkında aradıklarını bulamamaktan şikâyet etmişlerdir. Muasır araştırmacılar da bunun ehl-i sünnet kelâm ilmi üzerinde Matürîdî'nin

kuvvetli tesirini saklamaya karşı duyulan bir temayül mahsulü olduğunu tasavvur etmiş ve saklama keyfiyetine de yalnız muasır meslektaşları Ebu'l-Hasan el-Eş'arîyi sünnet akidesini müdafaya ve ehl-i sünnete muhalif taşkın fırkalarla mücadeleye koyulmuş İslâm büyüğü olarak gösterme arzusunun sebep olduğunu düşünmüşlerdir". Matürîdî'nin en önemli eserlerinden biri olan "Kitabüt-Tevhid" i ilk defa neşreden İskenderiye Üniversitesi Felsefe profesörlerinden Dr. Fethullah Huleyf, bu esere yazdığı önsözde, Matürîdî'nin asırdışı Hasan el-Eş'arî'nin (Öl: H/324 – M/ 935) Matürîdî'den daha büyük bir bilgin olduğu propagandalarına karşılık şu cümleleri kullanır: "Bununla beraber Matürîdî ehl-i sünnet v'el-cemaate yardımcı olma hususunda Eş'arîye karşı bir üstünlüğe sahiptir. Matürîdî doğumundan itibaren ehl-i sünnette idi ve ölünceye kadar da ehl-i sünnette kaldı. Oysa ki Eş'arî, kırk yaşına kadar Mutezilenin gölgesinde, bu mezhebin müntesibiydi". Kim ne derse desin Matürîdî, asırlar boyu Türklerin hâkim olduğu bölgelerde Müslümanların gönüllerine taht kurmuş, hâlâ da dünya Müslümanlarının çoğunluğunun inanç sistemlerini teşkil eden bir doktrin kurucusudur. Türk ve İslâm kültürü ve kültür tarihi ile ilgilenenler Matürîdî'yi tanımak mecburiyetindedirler.[1]

Bu yıl (28-30 Nisan 2014) Türk insanının bu ulu çınarı daha iyi tanıması için Eskişehir'de muhteşem bir sempozyum düzenlendi: "Uluğ Bir Çınar İmam Mâtürîdî". Bu çalışmanın, inşasından tebliğler kitabının yayınlanmasına kadar yürütücüsü "Prof. Dr. Ahmet KARTAL"(ESOGÜ Türk Dili

ve Edebiyatı Bölüm Başkanı) oldu. Bu sempozyum, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, T.C. Eskişehir Valiliği, ESOGÜ işbirliği ile gerçekleştirildi. Uluslararası Sempozyumun Tebliğler kitabının baskısını gerçekleştiren ise “Doğu Kütüphanesi” kurucusu ve “Turan dergisi sahibi “Erol CİHANGİR” idi. Onur kurulu Güngör Azim TUNA (Eskişehir Valisi), Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN (YÖK Yürütme Kurulu Üyesi), Prof. Dr. Hasan GÖNEN (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Rektörü), Prof. Dr. Naci GÜNDOĞAN (Anadolu Üniversitesi Rektörü), Prof. Dr. Tevfik GEDİKBEY (ESOGÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı), Niyazi ERSOY (Eskişehir İl Müftüsü); koordinatörler Prof. Dr. Ahmet KARTAL, Prof. Dr. Sönmez KUTLU, bilim kurulu Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN, Prof. Dr. Ali ÇELİK, Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN, Prof. Dr. Rahmi KARAKUŞ, Prof. Dr. Sönmez KUTLU, Prof. Dr. Nadim MACİT, Prof. Dr. Ashırbek MUMİNOV, Prof. Dr. Talip ÖZDEŞ, Doç. Dr. Ahmet AK, Doç. Dr. Kiyasettin KOÇOĞLU; danışma Kurulu Prof. Dr. Ali Rıza GÜL, Prof. Dr. Dosay KENZHETAYEV, Prof. Dr. Mustafa ÜNAL, Prof. Dr. Şovasil ZİYADOV, Doç. Dr. Hilmi DEMİR, Yrd. Doç. Dr. Halis Adnan ARSLANTAŞ, Yrd. Doç. Dr. Ali DUMAN; düzenleme kurulu ise ESOGÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileridir. Bu arada emeği geçenlerden 2013 Eskişehir Türk Dünyası Ajansından başta Hakan ERGUN ve Zeki DEMİRTAŞ olmak üzere tüm çalışanları da zikretmemiz gerekmektedir.

Türkistan’da yeşeren iman ve fikir çınarımız Mâturîdî’nin dalları, yaprakları, gölgeleri kelimeler düşüncesinin yeşerdiği her yerde olduğu gibi Türkiye’imizde yeni baştan günümüze taşınmaktadır. Onun muhteşem eseri Kitâbü’t-Te’vilât’ı ve diğer eserleri üzerine çalışmaların her geçen gün

artması medeniyetimizin yeniden inşasına güvenle bakmaya sebep oluyor. Kuran çalışmasına tefsir ismini vermeyip Te’vilât demesi bile ESOGÜ İlahiyat Fakültesi Tefsir Bölümünden Dr. Ömer Müftüoğlu’nunda ifade ettiği gibi bir müfessirin Kelamullah karşısında kendisini konumlandırması açısından son derece önemlidir.[2]

Te’vilâtü Ehlî’s-Sünnet ve Te’vilâtü’l-Kur’ân olarak meşhur olan bu eserin asıl adı, Kitâbü’t-Te’vilât’tır. Zira Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed Alâüddin es-Semer-kandî, söz konusu kitaba yazdığı şerhte, bu eserin ismiyle ilgili şu bilgileri vermektedir: “eş-Şeyh el-imam alemü’l-hüdâ Ebî Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Mâturîdî (r.a.)’a nispet edilen Kitâbü’t-Te’vilât, çok yüce ve çok faydalı bir kitaptır. Mâturîdî, tefsir ve tevil ayırımına giderek, tefsiri, Allah’ın murad ettiği mânâyı kesin olarak bilmek; tevilinde, Allah’ın muradının ne olduğu konusunda kesin hüküm vermeksizin muhtemel manalardan birini tercih etmek şeklinde tanımlamış ve bundan dolayı bu kitabını, tefsir olarak değil, Tevilât olarak isimlendirmiştir.” Ebû Mansûr el-Mâturîdî, ayetleri tefsir ederken önce onların lügat anlamı üzerinde durup konuyla ilgili rivayetlere yer vermektedir. Sonra ayetlerle ilgili kendi dönemindeki kanaat ve düşüncelere, çeşitli mezheplerin görüşlerine ve ehl-i te’vil olarak isimlendirdiği âlimlerin çeşitli yorumlarına yer vermektedir. En sonunda ise, ortaya konan iddia ve delilleri analiz ederek, onların kritiğini yapıp, itikâdî ve fikhî değerlendirmelerde bulunmaktadır. Mâturîdî’nin tefsirinde geçen ifadeler arasında uyum ve sadelik vardır. Ayrıca eserde ayetin ayetle tefsirine önem verilmiştir.[3]

Mâturîdî, tefsirinde Kuran ayetlerini, Kur’an ve sünnete uygun bir şekilde tefsir ederek Ehl-i Sünnet itikadını sağlam bir zemine oturtan ilk müfessirdir. Zira ondan

sonra, İmam Gazâlî (505/111), Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî (538/1143), Fahred-din er-Râzî (606/1209), Celaleddin es-Suyûtî (911/1505) ve Mahmud el-Âlûsî (1270/18549 gibi meşhur müfessirlerin tamamı Mâtürîdî'nin metodu üzerine tevîl yapmışlardır Diğer bir ifadeyle Mâtürîdî kendisinden sonra gelen dirayet müfessirlerini büyük ölçüde etkilemiş ve onların işini kolaylaştırmıştır.[4]

İmâm Mâtürîdî'ye göre Allah katında geçerli din, İslam dinidir. İslam dini Allah'ın koruması altındadır. İslam dini, akılla çelişmez; bilakis onu koruyup destekler. İslam dininde zorlama yoktur. İslam dininin aslı tevhid ve imandır. Bununla birlikte İslam dininde salih amellerin de çok büyük yeri ve önemi bulunmaktadır. İmâm Mâtürîdî'nin imanda istisnayı kabul etmemesi, bize göre Horasan ve Mâverâünnehir'deki Müslümanların büyük bir İslam medeniyeti kurmalarında önemli rol oynadığı söylenebilir. Zira ameli imandan bir cüz kabul eden Ashâbu'l-Hadis'e göre insanın kendisini mümin kabul etmesi için hatasız, kusursuz olması gerekir. Hâlbuki insanın hatasız ve kusursuz olması imkânsız gibi bir şeydir. Bu durum karşısında Ashâbu'l-Hadis anlayışına göre düşünen bir kişi acaba ben mümin miyim değil miyim ikilemi içine düşer ve imanını dolayısıyla kendisini güvende göremez. Bunun üzerine "Acaba ben mümin miyim değil miyim?" şeklinde karamsarlığa, ümitsizliğe ve güvensizliğe düşer. Bunun üzerine "mümin miyim değil miyim mümin miyim değil miyim" şeklinde düşünürken "İnşallah müminim" diyerek kendisini teselli etmeye ve moralini yüksek tutmaya çalışır. Fakat bu durumdaki bir kimsenin moralini yüksek tutması gerçekten zordur. Çünkü böyle bir kişinin zihninde mutlaka bir "acaba" olur ve bu durum onu rahatsız ve huzursuz eder. Hâlbuki ilim ve fen alanın-

da bir şey gerçekleştirmek en başta sağlam bir zihne ve düşünceyle mümkündür, işte Mâtürîdî'nin din anlayışında imanda istisnaya düşülmeden göğsünü gere gere "ben müminim" ve "Ben gerçekten müminim." şeklindeki ifade kişinin en başta zihninde kafasında bir rahatlamaya yol açar. Bu da müminin kendisini iman bakımından huzur ve güven içerisinde görmesini sağlar. Böylece kendisine güvenen ve kafası rahat olan bir insanın her alanda ilerlemesi ve yeni şeyler keşfetmesi daha kolay olur.[5]

Bu yazıyı sempozyumun son gününde Prof. Dr. Sönmez KUTLU'nun aktardığı şu tarihî bilgiyi sizlerle paylaşarak bitiriyorum: "Türk asıllı yazar Cemâl-i Karşî'nin (Almalık, Türkistan, 1230-1315) Mülhakat-ı Sıhah isimli eserinde Abbasilerin İmâm Mâtürîdî'ye gönderdikleri alimlerin, onun, evinin bahçesinde üzerine üzüm çubuğundan müteşekkil bir kemerle bağlanmış, eski ve yırtık bir çapan giymiş ve kafasına da gemi şeklinde bir başlık takmış olan bir zayıf bir kişi olarak tarif etmesinden bahsedilmektedir. Burada Mâtürîdî'nin giydiği, bahsi geçen "çapan" ve "başlık"ın Kırgız, Kazak, Özbek vd. Türklere mahsus kıyafetler olmasından hareketle onun Türk olduğunun fikri de sağlanmalıdır.[6]

[1] Dr. A. Vehbi ECER, *Türk Din Bilgini Mâtürîdî*, Ankara, 1978, s. 11-16.

[2] Dr. Ömer MÜFTÜOĞLU, *Bir Müfessirin Kalamullah karşısındaki Konumunu Tefsirinin İsmi Üzerinden Belirleme Denemesi: Mâtürîdî'nin Te'vilâtü Ehli's-Sunne'si, Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, 28-30 Nisan 2014, Eskişehir, s. 20-21.

[3] Doç. Dr. Ahmet AK, *İmam Mâtürîdî'nin Hayatı Eserleri ve Görüşler; Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, 28-30 Nisan 2014, Eskişehir, s. 217-222.

[4] Doç. Dr. Ahmet AK, a. g. m., s. 26.

[5] Doç. Dr. Ahmet AK, a. g. m., s. 26.

[6] Prof. Dr. Sönmez KUTLU, *Değerlendirme Toplantısı, Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2014, Eskişehir.

AL BÜRÜKLÜ BUHARA KIZI

•
Ahmet YOZGAT

*

Zaman andır,
Kandır şimdi an...
Sıyrılrı gaddareler,
Yedi yerinden yürek burulur..
Yaverler, binek taşına çekerler atı,
Kol kalkar, kırılır yen haricinde...
Haykırır zenaat, o eski kabahatı...
O at kendi izine basa basa ilerler,
Ulur canı köpüren kurtların şahı,
Daha kuşanmamışken sabahı mayın mayın yıldızlar,
Bileylenmemişken keskin kılıçların kara ve kör ağzı,
Gecenin aç rahmine bir veledizina dalar usuldan usulcuktan,
Ve gönlüne dolu yağar eskimiş aşıkların,
Tahta kaşıkların çukuruna bulgur pilavı...
Buluğa erer ya hani bir düşman oğlun,
Ve her bayramda halaya durur ya beyni sürurun,
O dem düşmanıma ağzı yayvan gülüşler düşer,
Ya bana kalan ne ey Buhara kızı?

**

Elleri yurt torağı gibi portakal pütürlüğünde,
Yüreği Zağanos zirvelerince puslu ve derin...
Hani kara ve kem anlak kokar ya bir yanaşmanın,
Ve son ağanın ilk kızı, al bürüklü bir yavuklunun ardınca,
Ön kalır, arka kalır tarihi Yavanide,
Yüreğimin tandırında bir ince sızı!
Ya bana kalan ne ey Buhara kızı?

Bir at,
Bir kurt,
Bir kalkıp kalkıp sivrilen Kadırgan Dağı...
Bir de benim/bedenimin bittabi...
Çorak ve nasırlı ve de mintanı yakasız,
Dudakları dört büklüm kaba kumaş olan bir adam,
El sıkıştır ya düşmanıya seferberliğin ayak ucunda,
Avucunda tütün, fişenk ve birkaç parça gözyaşı...
Tabi un ufak edilmiş birkaç baş Necef taşı
Teslim edilmişken eşiğinde yuvarlak bir inancın,
İşte o an at ulur,
Kurt yürür iz ize,
Bize ne kadar da haşın bakar Zağanos?
Gönlüne dolu yağar o eski yavuklunun,
Ve buluğa erer beyni hazrola düşmanlarımın,
Ya bana kalan ne ey Buhara kızı?

Zamanın ayak ucu,
Ya da bir parmak basımı tapu son asırdan ha?
Bana ne zamandan be Zağanos?
Bana ne beraber seferlerden, bulutların gözüne?
Kurdun bednam sesi, atın pörsümü hızı,
Düşmanımın burçlarında yesralınmış hafızamın uzaklardaki kızı,
Ve huzurlu teslimiyetin zevkiyle en saklı coğrafyasında,
Kafasında birkaç kırık gazelin Nedimvari satır aralığı,
Dudağı Kamusi Türkiyle öpüşmekte,
Sevişmekte belki de şimdi,
Düşmanımın piçiyile bir samanlıkta,
Kim bilir?
Ben de bilmem ama zannederim ki,
O sensin be Buhara kızı...
Sana bir mor kaküllü lakin veledizina,
Ya bu şiirde kalan ne ey Buhara kızı bana?

ÂMİD, O ŞEHR-İ NÛR...

İsa KOCAKAPLAN

Diyarbakir'e ilk gidişim 1975 sonbaharı olmalı... Şimdi Şırnak ili Güçlükönak ilçesine bağlı olan, o zaman Siirt'in Eruh'una bağlı Yağızoymak (Ziving-i Hacı Aliyân-Hacı Alilerin Kışlağı) köyünde öğretilmişim. Yanımda köylülerden Abdülcan'la birlikte yürüyerek Gabar Dağlarından Dicle kenarına dört saatte inmiştik. Bende yürüyecek hal kalmamıştı. 2011'de tekrar gidişimde yıkıntılar halinde bulduğum Dicle kıyısındaki Damlarca köyünde kaldık o gece. Misafir olduğumuz hanede yediğim narların tadı hâlâ damağımdadır.

Ertesi sabah erkenden kalktık ve kelekle (kamyon iç lastikleri üstüne döşenmiş tahtalardan oluşuyordu) karşı kıyıya geçtik. Herhalde üç saat daha yürüdükten sonra Mardin-Cizre kara yoluna ulaştık. Asfaltın kenarına oturunca Abdülcan'a "Daha buradan ileri bir adım bile yürümem." dediğimi hatırlıyorum. Belki yarım saat bekledikten sonra 18 litrelik gaz tenekeleri yüklü bir kamyon geldi, hâlimize acıdı ve durdu. Biz de gaz tenekeleri üzerinde Cizre'ye ulaştık.

Orada biraz alışveriş yaptım. Sonra ben Diyarbakir'e gitmek üzere otobüse bindim, Abdülcan da yine yürüyerek köye dönmeye hazırlandı.

Aynı yolu bugün iki buçuk üç saatte alabiliyoruz. Ama Cizre-Diyarbakir yolculuğumuz o günün şartlarında dört saati buldu. Mardin Kapı'dan şehre girmeden önce bizi karşılayan muhteşem surlar hala gözümün önündedir. 1975 Eylül sonu ve Ekim başı olmalı. Takvime baktım, o yıl Kurban Bayramı 13 Aralık'ta başlıyormuş. Yıllar, karayolu ile hacca gidilen yıllar.

Onun için bayramdan birkaç ay önce otobüsler Arabistan'a gidiyor. Otogara geldiğimde in cin top oynuyordu. İstanbul'a gitmek için otobüs bulamadım. Sonra doğru tren garına gittim. "Kurtalan Ekspresi"nden Haydarpaşa'ya bir bilet aldım. 1974 Eylülünde de aynı ekspresle Siirt'e gitmişim. Haydarpaşa'dan Kurtalan'a tam 48 saatte... O zaman oturacak yerim vardı.

Trene bindim. Her yer lebaleb dolu. Kompartımanlarda yer yok. Koridorlarda iğne atsan yere düşmüyor. Netice-i kelim ben o yolculukta Diyarbakir'den Sivas'a kadar koridorda geldim. Kendime ancak Sivas'ta bir kompartımanda yer bulabildim.

Ben de o yıllardan kalan Diyarbakir izlenimi göğşe ser çekmiş surlar, bomboş bir otogar ve kalabalık bir tren garından ibarettir.

Aradan yıllar geçti. Ben Diyarbakir'i yetiştirdiği edebi simalardan tanıdım. Tanıdım ve sevdim. Süleyman Nazif, Ali Emiri Efendi, Ziya Gökalp, Cahit Sıtkı Tarancı bu isimlerin başında geliyordu. Halk müziğinin unutulmaz sesi Celal Güzelses, bu şehir insanlarının yürek yangınlarını diğer yörelerdeki insanlarımızın gönüllerine ulaştırıyordu. Son devrin usta hattatı Hamit Ayaç eski yazının büyüü kıvrımlarını gözlere ve ruhlara sunuyordu. Hatta ki bu şehir Bıyıklı Mehmet Paşa eliyle Osmanlı topraklarına katıldığı andan itibaren Türk kültürünü her yönüyle yoğuran eşsiz bir pota halindeydi.

2011 yılının 7 Ocak günü Mardin'de bir konferans verdim. Mardin'in kültür-sanat

ve edebiyatsever valisi Hasan Duruel'in düzenlediği haftalık kültür konferanslarından birine de ben katılmak mutluluğuna eriştim. Yakından ilk defa gördüğüm Mardin'e hayran kaldım. Orada tarihî dokunun korunması konusunda hassas bir vali ve bürokrat kadrosu gördüm. Tarihî taş evlerin üzerine çıkılmış kaçak katlar yıkılıyor ve şehir otantik hâline kavuşturulmaya çalışılıyordu. Vali Hasan Duruel, bu çalışmalar sırasında zülf-i yare dokunacak bazı uygulamalar yapmış olmalı ki bu mümtaz şahsiyet birkaç ay sonra merkez valiliğine alındı. Yani kızağa çekildi. Rant, ehliyeti bir kere daha mağlup etti.

Her ne ise, ben 7 Ocak akşamı konuşmamı yaptım ve 8 Ocak sabahı Diyarbakir'e hareket ettim. Zaten bir saatlik yolu göz açıp kapayana kadar bitirdik ve Diyarbakir'e ulaştık. Öğrencim Gıyasettin, Kocaköy'den gelmiş beni bekliyordu. Saat onbir sularında Dağ Kapı'da onunla buluştuk. Diyarbakir'i birlikte gezecektik. Dağ Kapı yeni Diyarbakir ile eski Diyarbakir'in, yani sur içinin buluşma noktası. Geniş bir meydan... Şehrin dört bir yanından gelen yollar burada birbirine kavuşuyor. Kuzeybatıdan güneye uzanan Elazığ Caddesi, batıdan doğuya gelip Elazığ caddesi ile Dağ Kapı'da keşişen Ali Emiri ve Kıbrıs Caddeleri Dağ Kapı'da Gazi Caddesi ile buluşurlar. Gazi Caddesi doğudan batıya gelişini Dağ Kapı'da biraz önce saydığım caddelerle keşişerek bitirir ve onları da kendine kattıktan sonra bir nehir gibi kuzeyden güneye

Dağkapı

akmaya başlar. Bu caddeyi hiçbir yere sapsadan izlerseniz otuz-kırk dakikalık ahes-te bir yürüyüşle Mardin Kapı'ya varırsınız.

Gazi Caddesi tarihî Diyarbakir'in atar damarıdır. Bütün çarşı onun iki yakasında toplanmıştır. Diyarbakir bu cadde tarafından kuzey-güney istikametinde âdeta iki eşit parçaya bölünür. İşte Dağ Kapı meydanında yükselen tarihî sur ve batıya doğru ara ara devam eden surlar, eski Diyarbakir'in girişini bin yıllardır bekleyen sabırlı ve sadık muhafızlardır. Tarihî şehre bu surlardaki tek ve çift kapı geçitlerinden girersiniz. İstasyon, Ofis, Bağlar gibi semtlerden oluşan ve gerçekten modern bir şehir özelliği gösteren Yenişehir'e de bu kapılardan ve Dağ Kapı meydanından geçerek ulaşırsınız. Dağ Kapı burcu, bu meydanın ortasında yaşlı ve mağrur bir kartal edası ile bin yıllardır şehri korur gözetir.

Tarihî Diyarbakir, etrafı dayanıklı kara taştan yapılmış surlarla çevrili, kendi kokusu, ruhu ve harimi olan nev-i şahsına münhasır bir şehirdir. Bu şehrin surlarına, burçlarına, sokaklarına, evlerine, camilerine, kiliselerine, hanlarına, hamamlarına, çarşısına ve pazarına dikkatle bakarsanız, bin yılların hem yorgunluğunu hem dingingliğini hem de zenginliğini görürsünüz. Diyarbakir dünya şehirlerinin pirleri arasında sayılsa yakışır. Öylesine gün ve umur görmüştür.

Diyarbakir'e tarih boyunca hâkim olan devlet ve uygarlıkları sayabilmek bile başlı başına bir araştırmayı gerektirir. Kalesinin tarihi MÖ IV. yüzyıla kadar gider. Ne istilalara ne savaşıllara... ne kıtlıklar ne salgın hastalıklara rağmen işte bu Kara Âmid kalenin ilk konulan taşları 2400 yıldır ayakta. Şehrin etrafının tamamen surlarla çevrilişi MS 349 yılında Doğu Roma İmparatoru II. Konstantin'in emri ile. İnsanlar bu şehirde surlar yapılmadan evvel de yaşıyorlardı. Onların burası ile ünsiyeti surlarından daha eskidir. Bu tarihin başlan-

gıcı MÖ 2300 desek, Diyarbekir insanın yaşı 4300 yılı bulur. Bu tarih süreci köklü, sağlam ve gelenekli bir duruş ortaya çıkarır.

Diyarbekir, Miladî 639 yılında Halid bin Velid tarafından fethedilir. Fetih sırasında muzaffer kumandanın oğlu Süleyman şehit olur. Bugün Dağ Kapı'dan güneye doğru Gazi Caddesi'ni izlerseniz önce Nebi Camii'ne rastlarsınız. Yolun batısında büyük avlulu, kare minareli, tek kubbeli, siyah Diyarbekir taşından yapılmış bu cami, Akkoyunlu Türkmenlerinin bu nur şehrine bir armağanıdır. İnönü Bulvarı ile Gazi Caddesi bu camii bitiminde buluşur. Bulvar,

Nebi Camii

caddenin karşısına geçince Hz. Süleyman Caddesi adını alır ve Gazi Caddesi'ne doğudan bitişir. Bu yolu takip ederseniz, yüzyıllarca Diyarbekir'in yönetim merkezi olmuş İç Kale'ye varırsınız. Hz. Süleyman Camii de İç Kale'dedir. Bizim gittiğimiz sırada Hz. Süleyman Camii restore ediliyordu. Göğe ser çekmiş dört köşe minaresi iskele ile kaplı idi. Camiinin hemen yakınında yer alan Artuklu Kemerî, sizi daha içerideki Artuklu Sarayına davet eder. Lakin bu saray bugün toprak altındadır. İç Kale'de faal bir müze binası ile terk edilmiş cezaevi ve adliye binaları sizi yüzyılların yalnızlığı ile buluşturur. Şükür ki burada kapsamlı bir restorasyon başlamış ve yıkıntı hâlindeki binalar ayağa kaldırılmakta. İç Kale tekrar dirilmekte.

Diyarbekir'in methalinde yaptığınız onbeş dakikalık kısa bir gezinti bile, sizi

zaman tüneline birçok değerle yüz yüze getirmeye yeter. İşte Akkoyunlu yadigarı Nebi Camii, işte sahabeden yadigar Hz. Süleyman, işte Artuklu Kemerî ve Sarayı, işte Ali Emiri Efendi, işte İnönü ve Gazi Paşa... Buradaki eserler ve caddeler hemen etrafınızda tarihî bir atmosfer oluşturur. Yüzyılların kokusunu bir solukta ciğerlerinize doldurursunuz.

Doğu Roma, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Hariciler, Şeyhoğulları, Hamdaniler, Şif Büveyhiler, Mervanoğulları dönem dönem Diyarbekir'e hakim olurlar. Mervanoğulları hükümdarı Nasirüddeve (1021-1061) zamanında şehir en parlak dönemlerinden birini yaşar. Nasirüddeve 1046 yılında Tuğrul Bey'in hakimiyetini kabul eder. Şehir böylece dolaylı da olsa Türk hâkimiyeti ile tanışır. Şehrin Selçuklu hâkimiyetine asıl girişi Sultan Melikşah dönemindedir. Melikşah'ın kumandanlarından Fahrüddeve'nin oğlu Zaimürrüesâ Ebü'l-Kâsım kaleyi ve şehri Mayıs 1085'te alır. Fahrüddeve, Melikşah tarafından Diyarbekir valiliğine getirilir. Bölgedeki kale ve şehirler Türkmen emirlerine, boy ve oymaklarına iktâ edilir. Selçuklular'ın ilk devirlerinde Âmid'de idarecilik yapan kişilerin isimlerine kale kitabelerinde ve Ulu Cami'de rastlanmaktadır.

Şehir 1095'te İnaloğullarının, 1151 yılında da Artukluların idaresine girer. 1183'te şehri Selahaddin Eyyubi alır. 1240-41 yılında da Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev Âmid'i zapt eder.

İç Kale Kapısı

1257’de kısa bir süre için Meyyâfârikin Hâkimi el-Melikü’l-Kâmil II. Nâsırüddin’in eline geçtiyse de 1259’da şehir Hülâgû tarafından alınır ve Moğollara tâbi olan Anadolu Selçuklu Devleti’ne geri verilir. Bununla birlikte Moğollar bütün Diyarbekir havalisine hâkim olurlar. 1303’te Gazan Han, Diyarbekir bölgesini Mardin Artuklu Sultanı el-Melikü’l-Mansûr II. Necmeddin Gazi’ye verir.

1317’de ise şehirde büyük bir isyan çıkar. Bunun sebebi, güneybatıdan sürekli yapılan Moğol akınları yüzünden çevrenin yağmalanması, şehirde fiyatların iki katına yükselmesi, köylünün tarlalarını terk ederek başka yerlere göç etmesi, Hıristiyan halktan alınan vergilerin arttırılmasıdır. Ayaklanma Artuklu Hükümdarı Şemseddin Salih tarafından bastırılır, ancak bu arada şehir büyük bir tahribata uğrar.

1336 yılından sonra şehir Celayirliler, Çobanlılar ve Sutayoğulları arasında el değiştirir. 1394’te de Timur tarafından zapt edilerek yağma edilir ve 1401’de Karayülük Osman Bey’e verilir. Böylece bölgede Akkoyunlu hâkimiyeti başlar.

1507’de Şah İsmail’in Dulkadıroğlu Alâüddevle Bey üzerine yaptığı sefer sırasında, Emir Bey Şah İsmail’e itaatini sunarak idaresi altındaki yerleri ona teslim eder. Safevî hükümdarı da Diyarbekir Valiliğini Ustaclu Muhammed Han’a verir. Ancak onun Âmid şehrine girmesi iki sene sonra gerçekleşebilir.

23 Ağustos 1514 Çaldıran Savaşı’nda Safevîler’in yenilmesi, muharebe sırasında yöre valisi Ustaclu Muhammed Han’ın ölmesi ve meşhur tarihçi İdrîs-i Bitlisî’nin Doğu Anadolu’daki faaliyetleri sonucu, yöredeki Sünnî beylik ve aşiretlerin birer birer Osmanlı tâbiyetini kabul etmeleri üzerine, Âmid ahalisi de ayaklanarak şehirdeki Safevî kuvvetlerinin bir kısmını öldürür, bir kısmını da şehirden çıkarır. Halk Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim’e

biatini bildirir.

Bu olay üzerine Âmid bir yıl kadar Safevî kumandanlarından Kara Han tarafından kuşatılır. Şehre Osmanlılar, dergâh-ı âlî müteferrikalarından aslen Âmidli olan Yiğit Ahmed kumandasında takviye gönderirler. Fakat şehir ancak Bıyıklı Mehmed Paşa ve Rum Beylerbeyi Şâdi Paşa idaresindeki esas Osmanlı birliklerinin yetişmesi üzerine kurtarılabilir. Kara Han’ın kuşatmayı kaldırarak Mardin istikametine çekilmesiyle 10 Eylül 1515’te şehir kesin olarak Osmanlı idaresine girer.

Bu tarihten itibaren, Diyarbekir de Osmanlı barışı dairesi içindedir. Devletin önemli bir ticaret, kültür ve askerlik merkezi olur.

Bıyıklı Mehmet Paşa’dan 140 yıl sonra 1655’te Diyarbekir’e gelen Evliya Çelebi, Seyahatname’sinin 4. cildinde şehri sayfalarca anlatır. Evliya’nın Diyarbekir’e gidiş sebebi Vali Firarî Mustafa Paşa zimmetindeki 37 kese malı almak içindir. Evliya şehri anlatmaya kuruluşundan ve adından başlar. Diyarbekir’in ismi hakkında binlerce rivayet bulunduğunu belirttikten sonra kendince en makulünü seçer.

Evliya’ya göre Yunus Peygamber eski Musul halkını dine davet etmiş, ama kimse ona inanmamış. Bunun üzerine beddua ederek eski Musul’un harap olmasına sebep olmuş. Sonra gelip Diyarbekir’e yerleşmiş. Buranın ahalisi mucize istemeden Yunus Peygamber’e inanmış. O da Diyarbekirlilere hayır duada bulunmuş. Fis Kayası diye anılan yerdeki bir mağarada yedi yıl yaşamış. O sırada şehrin melikesi olan Amalak kabilesi kızlarından “bir duhter-i pakize-ahter” Yunus Nebiye iman ederek müslime olmuş. Bu zengin kız Yunus Peygamber’in yol göstermesi ile şehri Fis Kayası üzerinde siyah taştan bina ettiği için, bu şehre o kıza nisbetle “Diyar-ı Bıkr”, yani “Kız Şehri” denilmiştir. Ama Rum tarihçileri, etrafı siyah taştan örülü surlarla

çevrili olduğu için bu şehri Kara Âmid diye anarlar.

Ansiklopediler ise bu bölgenin en eski adının Amida olduğunu, İslamî dönemde bu ismin Âmid şekline dönüştüğünü, Osmanlılar tarafından da Âmid veya Kara Âmid şeklinde kullanıldığını belirtirler. Diyarbekir ismi ise Müslüman Araplar bölgeyi fethettikten sonra, Rebîa Arapları'nın iki büyük kabilesinden biri olup, Dicle kenarlarında yaşayan Bekir b. Vâil kabilesinin yayıldığı topraklara verilen Diyar Bekr veya Diyâr-ı Bekr adına dayanır.

Diyarbakir'in fethi ve geçirdiği hakimiyet değişiklikleri konusunda Evliya tarihçilerle aşağı yukarı mutabıktır. Şehrin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi Evliya'nın eşsiz üslubu ile daha büyüğe hale gelir. Sultan Selim Çıldır (Çaldıran) gazasına giderken Diyarbakir Kürtleri Kemah, Tercan, Bayburt ve Cağna kaleleri yollarında ordunun yolunu kesmişler ve hayli zarar vermişler. Bunu olayları duyan Yavuz Sultan Selim Han "Benim karındaşım, lutf edüp taht-ı hükûmetinizde olan Ekrâd-ı eşirralarınız (fesat çıkaran Kürtleri) zabt u rabt idesiz." şeklinde bir name yazar ve kapıcıbaşısı ile onu Diyarbakir hâkimine gönderir.

Diyarbakir hâkimi Yavuz'un namesini okuduktan sonra cevabi mektubunu gönderir. Mektupta şu satırlar yazılıdır: "Eğer Şah İsmail'den intikam alabilirsen, benim dahi Diyarbakrimin iki yüz bin tüfeng-endaz Kürdümden intikam alalım." Bu açık meydan okumayı gören Yavuz "Diyarbakir hakimi bize icazet vermiş kim Diyarbakrimin Ekradından intikam alalım." diyerek Şah İsmail üzerine yürür. Zaferi kazandıktan sonra Erzurum'a gelir ve Bıyıklı Mehmed Paşa'ya yüz bin asker vererek Diyarbakir'i fethetir. Paşa 70 gün boyunca Diyarbakir'i kuşatır. Dağ Kapısı ve Mardin Kapısı taraflarındaki surlar top atışları dolayısıyla pek çok yerinden yıkı-

lır. Osmanlı askeri şehre yürümek üzere iken Mardin tarafından kalabalık bir asker topluluğunun geldiğini görürler. Bu, İdris-i Bitlisi'nin kırk bin askeridir. Onlar da orduya katılırlar. Bıyıklı Mehmet Paşa bu durumda sevincinden raks eder. Kale içindeki Kürtler bu durumu görünce, "Eman, ey güzide-i Âl-i Osman" diyerek Diyarbakir'i sulh yoluyla teslim ederler. Kendileri de hâkimleri ile beraber şehirden çıkarlar. Mardin tarafına giderler. Fakat orada da barınamazlar.

Gazi Caddesi'nden güneye doğru yürüyüp Ulu Camii'ni geçtikten sonra şehrin doğu tarafına doğru giderseniz Fatih Paşa Mahallesi'ne ve Fatih Paşa Camii'ne varırsınız. Kubbelerinin kurşun ile kaplı olmasından ötürü "Kurşunlu" diye de anılan ve Suriçindeki ilk Osmanlı eseri olan bu camii, Diyarbakir'i fetheden ve buraya ilk Osmanlı valisi olarak tayin edilen Bıyıklı Mehmed Paşa tarafından 1516–1521 yılları arasında yaptırılmıştır.

Ulu Camii

Cami, mimari yapısı bakımından sur içindeki camilerin en gösterişli ve özenlisidir. Merkezdeki kubbeyi dört ana yönde dört yarım kubbe desteklemektedir. Caminin son cemaat yeri sekiz sütuna dayanan yedi kubbe ile örtülüdür. Minare batı uçta- dır. Kare kaide siyah taştandır. Üst köşelerindeki profillerle beyaz taşlı gövdeye geçilir. Minarenin batısında iki kemerli, üstü kapalı ve kapısı bezemeli bir türbe bulunmaktadır.

Bu güzide mabet 500 yıldır Diyarbakir

semalarına günde beş vakit ezan-ı Muhammedî'yi yükseltmeyi sürdürmektedir. İslâm medeniyetine kavuşması 7. yüzyılı bulan Diyarbakır'da, bu ilk Osmanlı eseri ile birlikte ondan daha önce ve sonra yapılmış Ulu Cami, Nebî Camii, Hz. Ömer Camii, Hz. Süleyman Camii; Safa, Lala Bey, Şeyh Matar, Şeyh Yûsuf, Hüsrev Paşa, İskender Paşa, Behram Paşa, Melek Ahmed Paşa, Ali Paşa, Defterdâr Nasuh Paşa ve Kurt İsmail Paşa camileri, bu şehrin ruhunun Kâbe'ye aktığını gösteren en belirgin kılavuzlardır. Hazreti Peygamberin toprağına kavuşmak için başını taştan taş vurarak güneye akan Fırat ve Dicle gibi, bu mabetlerden yükselen ezan ve tekbir sesleri Edirne'den, İstanbul'dan, Bursa'dan, Konya'dan, Kayseri'den, Erzurum'dan Kars'tan, Van'dan ve yurdun dört bucağından yükselen ezan ve tekbirlerle önce Diyarbakır semalarında buluşurlar; oradan Bağdat'a, Halep'e, Şam'a, Kudüs'e, Medine'ye ve nihayet Mekke'ye akarlar. Kabe'deki ezan-ı Muhammedî ve tekbirlere karışarak huzur-ı İlâhiye yükselirler. Kubbeleri altında topladıkları cemaatin ruhları da onlarla birlikte aynı kibleye aynı divana ulaşır.

Diyarbakır'da Ulu Cami için ayrı bir fasıl açmak gerekir. Şehrin atar damarı Gazi Caddesi ise, kalbi de Ulu Camidir. Tarihî camiler içinde en büyüğü, en ünlüsü ve en eskisi Diyarbakır Ulu Camii'dir. 639 yılında İslâm orduları Diyarbakır'ı fethedince kentin en büyük kilisesi olan Mar Tomar Kilisesi'nin yerine yapılmıştır. Ulu Cami, Anadolu'nun en eski camiidir. İslam dünyasında beşinci Harem-i Şerif olarak bilinmektedir. Tarih boyunca pek çok değişikliğe uğramış olan cami, kesme taştan inşa edilmiş büyük ve gösterişli bir yapıdır. Diyarbakır Ulu Camii, planının yanı sıra bezemeleri ve mihrabı, şadırvanı, minaresi gibi mimari unsurları ile de Anadolu mimarisinde önemli bir yer tutmaktadır. Buradaki Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu,

Karakoyunlu ve Osmanlı dönemlerine ait kitabeler büyük bir değer taşımaktadır.

Benim Ulu Cami'yi ilk görüşüm sanırım 2005 yılında bir sabah namazında olmuştur. Gece 02.30'da yatmama rağmen, büyük bir iştiaqla sabah ezanında buraya koşmuş ve mabedin ruhaniyeti ile karışmışım. Geniş avlusu, şadırvanları ve avlunun güney ve kuzeyinde bulunan enine dikdörtgen planlı harimleri ile Diyarbakır'ın ehl-i tevhit sakinlerini 1300 senedir toplayan bu mukaddes cami, Diyarbakır'ın ruhani aidiyetinin en önemli mekânıdır. 2009 Martında Halep'e gittiğimde oradaki Emevî Camii ile birbirlerine ne kadar benzediklerini gördüm. Kardeş gibiydiler. Yalnız Halep'teki cami, daha büyük ve gösterişli idi.

Diyarbakırlının bütün hayatı Ulu Cami etrafındaki çarşı-yı kebirde döner. Yiyecek, içecek, giyecek, bakır işleri velhasıl eski şehrin gündelik ihtiyacının her vecheşi bu çarşıda şekillenir, giderilir... Yenişehir'in yeni yetme mağazaları, caddeleri ve mahalleleri daha uzun süre sur içine saygı göstermeyi sürdürecektir. Zira sur içinin ruhu binlerce yılda teşekkül etmiş, insanların üzerine sinmiş, onları kendileri ile barıştırmış ağır başlı ve asil bir ruhtur. Yayıgara, karmaşa ve ucuz kahramanlık buraya giremez. Evliya Çelebi şehir ile insanın nasıl bütünleştiğini, şehrin ruhunun insanı nasıl etkilediğini çok çarpıcı biçimde anlatır. 1655 yılının Diyarbakırlısı Evliya'nın kalemi ile şöyle resmedilir:

“Âb u havasının letafetinden halkı gayet zeki ve sıbyanları gayet necib ü reşid (temiz soylu ve akıllı) olup, cümle halkı lisan-ı Kürdî ve Türkî ve Arabî ve Acemî ve lisan-ı Yarmenî (Ermenice) tekellüm ederler. Dili güzel kullanırlar. İnsanları gariplere dosttur, fakirlere yardım ederler. Şuh, güler yüzlü, neşeli ve nüktedan insanları vardır. Mehabet ü salabet ve şecaatda her biri Rüstem-akrandırlar. İleri yaşları gören erkek ve kadınları vardır. Zarif ve güzel in-

sanlardır. Cümle halkı mümin ve muvahhidir. Temiz itikadlı ve ehl-i tevhiddirler. Kadınları Rabiati'l Adeviyye gibi namuslu, zahide ve güzeldir. Yaşlıları bile çarşı ve pazarda pek görünmezler. Kız çocuklarını ulu orta sokağa bırakanları tedip ederler. Diyarbekir bu derece ehl-i irz bir şehirdir.”

Diyarbakir insanlarının özelliklerini Evliya'dan okurken çocukluk günlerime gittim. Ben onun söylediklerine uyan bir Diyarbakirliyi 7-8 yaşlarımda tanımıştım. Ortadan uzun boyu çocuk gözüme daha da uzun görünürdü. Güneş yanığı çehresi, başındaki gümüş renkli saçlarla tamamlanırdı. Belki 60 yaşlarında idi. Bütün ömrünü sınıfındaki çocuklarına adamıştı. 1962-63'ün her şeyden mahrum Çağlayan'ında ilkokul öğretmeniydi. Evinin Yavuz Selim semtinde olduğunu duymuştuk. Görev yeri Çağlayan İlkokulu idi. Çevre yolunun bulunmadığı, otobüs seferlerinin sayılı olduğu o yıllarda Çağlayan'dan Yavuz Selim'e gitmek başlı başına bir macera olmalıydı. O, yolunun uzaklığına bakmaz, her öğlen paydos zili çaldığında çocuklarını sıraya sokar. Sınıftan düzenli bir şekilde çıkarır. Sonra okulun önünden geçen Şişli-Kağıthane caddesindeki trafiği durdurur ve bizi kazasız belasız yolun karşısına geçirirdi. Hepimiz gözden kaybolduktan sonra o da evine gitmek için hareket ederdi. Diyarbakir'in yetiştirdiği bu güzel insan benim ilkokul öğretmenim Abdurrahim Arıtürk'tü. Bizi en iyi şekilde yetiştirmek için sürekli kendinden fedakârlık yaptı. O yıllarda cumartesi günleri öğleye kadar eğitim vardı. Sabahçı- öğlenci 3'er ders yapardık. Abdurrahim Bey üç dersten sonra bizi eve göndermez, iki saat daha ders yapardı. Ben çocuk yaşında Dolmabahçe Sarayı'nı, Beylerbeyi Sarayı'nı, Anadolu Hisarı'nı ve Kandilli Rasathanesini onun sayesinde tanıdım. Vasitanın kıt olduğu o yıllarda sınıfını peşine takar ve bize tarihî yerleri gezdirirdi. Diyarbakir'i yazarken bu

gümüş saçlı öğretmenimin hayali hep gözümün önünde belirdi. Onu hep rahmetle andım, anıyorum. Çocukları var mıydı bilmiyorum. Ama sınıftaki her birimiz onun öz çocuğu yerindeydik. Öylesine üzerimize titrerdi. Mekânı cennet olsun.

Evliya, Diyarbakir esnafını da canlı tasvirlerle anlatır. Buranın demirci, hallaç, kazancı ve kuyumcularını öve öve bitiremez. Bu meslek mensupları musiki iç içedir.

Mesela demirciliği genelde Ermeniler yaparlar. Bunlar çekiç çalıp körük çekerken musiki eserleri okurlar. Çırakları “yirmi dört çeşit usul ile tirtaka tirtâk tirtirtâk” diyerek çekiç vururlar, usûl-i sofyanê ile körük çekerler.

Hallaçları pamuğa vurdukları zaman segah makamında sesler çıkar. Hallaçlar tokmağı “tirtaka tirtakataka”, “tirtaka tirtirtâk”, “tirtâk tâk”, tirtaka tirtirtâk”, “tirtâk tirtirtâk” diye usul-i sakîl ile vururlar.

Bakırcıları kazan yaparken örsleri üzerindeki la'l renkli bakıra on kişi birden “tân tâne tân tâne” diye sofyanê usulünde çekiç vururlar ve Hüseyini makamında ses çıkar. Bu sesi duyanlar şaşırarak hayran kalırlar.

Ulu Cami her Orta Çağ şehrinin en büyük mabedi gibi şehrin merkezindedir. Gazi Caddesi'nin batı tarafında bulunan bu mabedin tam karşısında doğuda Hasan Paşa Hanı bütün görkemi ile yükselir. Osmanlı dönemi Valilerinden Vezirzade Hasan Paşa tarafından 1572-1575 yılları arasında yaptırılan bu han avlulu, iki katlı gayet sağlam olarak inşa edilmiştir. Avlunun ortasında sütunlu ve üstü kubbeli bir şadırvan bulunmaktadır. Osmanlı döneminde yüzyıllarca misafirlerini ağırlayan bu tarihî yapı, şimdilerde hediyelik eşya dükkânları, kitapçıları, kahvaltı salonları ve öğrenci kafelerine kucak açmıştır. Sabahın erken saatlerinden gece yarısına kadar her sınıftan ve yaştan

insanla; bilhassa üniversite öğrencileri ile dolup taşar. Diyarbekir üzerinden Şırnak'a gittiğim 2011 Martında biz de bu handa mükellef bir kahvaltı yaptıktan sonra yola çıkmıştık.

Tarihî şehrin kalbi burasıdır demiştik. Türk edebiyatının iki önemli isminin doğdukları evler de şehrin kalbine son derece yakındır. Şair Cahit Sıtkı Tarancı'nın doğduğu ev Ulu Cami'nin kuzeyinde İskender Paşa Mahallesi'ndedir. Ziya Gökalp'ın doğduğu ev ise buraya komşu Ziya Gökalp Mahallesi'ndedir. Ulu Cami'nin güneybatısına düşer. Her iki ev de bugün müze olarak ziyaret edilebilmektedir. Sur içinin bu bölgesi, tarihî mahallelerin ve sahil Diyarbekir sokaklarının bulunduğu yerdir. Yan yana dört kişinin yürüyemeyeceği kadar dar olan sokaklar başlangıçta sizi ürkütür. İnsanı bir labirent gibi içine alır. Eğer şehrin yabancısı iseniz bu sokaklarda mutlaka kaybolursunuz. En azından aradığınız yeri sormadan bulmanız mümkün değildir.

Ziya GÖKALP Evi

Sur içinin tarihî mahalleleri Dağ Kapıdan Mardin Kapıya doğru Gazi Caddesi'nin iki yanında sıralanırlar. Ulu Cami'nin bulunduğu batı tarafında sırasıyla İskender Paşa, Melik Ahmet, Ziya Gökalp, Lala Bey ve Ali Paşa mahallelerini geçerek Mardin Kapı'ya ulaşırsınız. İç Kale'nin, Hasan Paşa Hanı ve Deliller Hanı'nın bulunduğu doğu tarafında ise sırasıyla şu mahalleler vardır: Cevat Paşa, Fatih Paşa, Abdal Dede, Savaş ve Hasırlı mahalleleri... Vardığınız

yer yine Mardin Kapı ve kapının iki yanındaki muhteşem burçlardır. Bütün bu mahallelerin etrafı 5,5 km uzunluğundaki surlarla çevrilidir. Tarihî Diyarbekir, İç Kale ve Dış Kale olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir. Dış Kale Dağ Kapı (kuzey),Urfa Kapı (batı), Mardin Kapı (güney) ve Yeni Kapı (doğu) olmak üzere dört kapı ile dışarıya açılır. Dış Kale'de 82 burç bulunmaktadır. Burçların yükseklikleri 10-12 metre, kalınlıkları ise, 3-4 metredir. Dış Kale'nin kuzeydoğu köşesinde ayrı bir sur ile çevrili İç Kale bulunmaktadır. Burada Dicle kenarına açılan Uğrun Kapı bulunmaktadır. İç Kale'de, Virantepe diye adlandırılan tepe üzerinde gerçekleştirilen kazılarda 13. yüzyılın başına ait bir Artuklu Sarayı ortaya çıkarılmıştır.

Ulu Cami'nin hemen kuzey duvarından şehrin batısına doğru giriyoruz. Sonra tekrar kuzeye dönüyoruz. Daracık sokaklar. Çocuklar bu sokakları asla boş bırakmıyorlar. Ya top oynuyorlar ya kovalamaca. İğri büğrü, ucu görünmeyen bu sokaklarda hayli dolaşyoruz. Bir iki kişiye sorduktan sonra nihayet Cahit Sıtkı'nın doğduğu evi buluyoruz. Önümüzde yüksek bir duvar, bu duvarda alçacık bir kapı... Şu anda kapalı... Öğle tatili. Mecburen bekliyoruz. Bir süre sonra kapı açılıyor. Ve biz o kapının ardında bambaşka bir âlem görüyoruz. Geniş bir avlu. Ortasında bir havuz... Etrafına 2 ve 2,5 katlı odalar, sofalar ve eyvanlar dizilmiş. Haremlik ve selamlık olarak kullanılan bölümlerin mimarileri farklı. Haremlik daha mütevazı, daha narin. Ahşabı daha fazla. Odaları daha küçük. Selamlığa iki yüksek kemerli bir revaktan giriliyor. Kemerler, dolayısıyla tavan hayli yüksek. Oradan geniş bir odaya geçiliyor. Bütün odaları, alt kattaki kileri ve mutfağı ağır ağır dolaşılıyor. Odalarda Cahit Sıtkı'ya ait eşyalar, fotoğraflar ve mektuplar var. Bazısı "Pek Sevgili Anneciğim ve Babacığım", pek çoğu "Pek Sevgili Anneciğim"

diye başlayan duygulu mektuplar bunlar. Bir fotoğraf Cahit Sıtkı'nın dedesi Pirinççizade Arif Efendi'ye ait. Ziya Gökalp'ın annesi Zeliha Hanım da Pirinççizadelere. Arif Efendi, Gökalp'ın dayısı. Böylece Gökalp ve Cahit Sıtkı birbirleri ile akraba oluyorlar. Cahit Sıtkı'nın düğün resmi de var bu odalarda, ölüm raporu da... Onun Viyana Devlet Hastanesinde 13 Ekim 1956 saat 01:30'da vefat ettiğini gösteren 14 Ekim tarihli ölüm raporunun altında Doç. Dr. Lothar Kucsko'nun imzası var.

Eski Diyarbakır'ın dar sokaklarından sonra girilen bu ferah avlular, insanların sokaktan çok evlerine bağlı oldukları asırlara ait. Ev halkı yirmidört saatini, evin erkekleri ise akşam işten döndükten sonraki zamanları bu havuzlu ağaçlı ferah avlularda ve siyah taştan yapılmış odalarda ve eyvanlarda geçiriyorlardı. Sıcak yaz gecelerinde taşların, ağaçların ve havuzdaki suyun yaydığı serinliğe sarınarak Diyarbakır'ın yıldızlı göklerini uzun havalarla, divanlarla dolduruyorlardı. Diyarbakır zenginlik müziği hazinesini biraz da bu sokaktan tecrit edilmiş taş konaklara borçludur.

Cahit Sıtkı'nın baba evinden tekrar dar sokaklara çıkıyoruz. Şimdi Ziya Gökalp'ın doğduğu eve gideceğiz. Bir Diyarbakır beyefendisine selam veriyoruz ve bize Gökalp'ın evini tarif etmesini istiyoruz. Tariflerle bu sokaklardan bulamazsınız diyor. Gazi Caddesi'ne çıkacağız. Oraya çıkabiliriz. Çünkü işaret taşımız Ulu Cami'nin minaresi. Ulu Cami'yi bulunca gerisi kolay.

Gazi Caddesi'nden Güneye doğru yürüyoruz. Bir süre sonra caddeyi diklemesine kesen Melik Ahmet Caddesi karşımıza çıkıyor. Sağa yani batıya dönüyoruz. 50 metre kadar gittikten sonra tekrar sağa yani Kuzeye dönüyoruz. Yine dar sokaklardayız. Bir 100 metre daha yürüyoruz. İşte sokakta iki çocuk... Köşe başında bir demirci dükkânı... İçeriden çekiç sesleri geliyor. Ama Evliya'nın yazdığı gibi usulle vurulmuyor

bu çekiçler. Dükkânın karşısında üç adam boyu yüksekliğinde bir duvar ve yine tek kanatlı bir kapı. Üzerindeki levhada Ziya Gökalp Müzesi yazıyor... Ziya Gökalp'ın evi Ulu Cami'nin güney batısına düşüyor.

Kapıdan içeri girince Cahit Sıtkı evinin ikizi ile karşılaşıyoruz. Yine havuzlu, ağaçlı, geniş bir avlu.. Avlunun neredeyse dört tarafını kaplayan iki ve iki buçuk katlı odalar... Ziya Gökalp'ın doğduğu odanın da bulunduğu harem kısmı, selamlığa göre biraz daha alçacık. Pencere kemerleri daha küçük, beş parça hilalden oluşan ters V şeklinde. Selamlık pencerelerinin kemerleri daha geniş, büyük ve gösterişli bir yayı andırıyor... Havuz bir eyvanın altında burada. Cahit Sıtkı'nın evindeki gibi avlunun ortasında değil. Avluya girdikten sonra sağdaki iki kemerli ve havuzlu eyvanı geçince gündelik kullanıldığı anlaşılan odanın kapı duvarına bitişik olarak, Ziya Gökalp'ın oturur vaziyette bir heykeli var. Üstadın yanında bir fotoğraf çektiyorum. Yüzündeki mahcup gülümseme heykel ile birlikte ebedileşmiş.

Gökalp'ın çocukluğu bu evde geçti. Avluda koştu oynadı. Mektepten geldiğinde babası Tefik Efendi'den Namık Kemal'i sevmeyi bu evde öğrendi. İlk gençlik yıllarının bunalımları, tecessüsleri bu evin odalarında yakaladı onu. Ve 18 yaşını doldurduğu bir yaz gününde şakağına tabancayı bu evde dayadı ve tetiği çekti. Bu ev Diyarbakır'den ülke çapında bir mütefekkir çıkardı. Osmanlının yıkılış anında yeni Türkiye'nin kuruluş ve kurtuluş doktrinini yazan adam, çocukluğunu ve gençliğini bu evde yaşadı. Kâh Ulu Camii'den yükselen ezan seslerini dinledi, kâh Abdullah Cevdet ve Doktor Yorgi'nin pozitivist düşünceleri ile bütün hayatı ve zihni alt üst oldu. Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa'ya karşı koyma planlarını bu evde hazırladı. Seneler sonra Malta esaretinden kurtulduğunda Diyarbakır'de yine bunun benzeri bir eve, kayınpe-

deri ve amcası Hasip Efendi'nin evine döndü ve ilk sayısını el yazısı ile hazırladığı Küçük Mecmua'yı burada yayınlamaya başladı. 1923 yılında Ankara'ya çağrıldığında derginin borçlarını evini satarak ödedi ve ömrünün son iki yılını yaşayacağını bilmeden Ankara'ya, yeni Türk devletine hizmet etmeğe buradan koştu. Diyarbakır'ın zengin kültür ve medeniyet ortamı ve bunun oluşturduğu güçlü ruh, hayatı çileler içinde geçen bu evladını bir an bile ümitsizliğe düşürmedi. Ona hep büyük ve cihanşümul rüyalar gördürdü.

Bir yandan büyük taş konaktaki odaları geziyor, buraya bir etnografya müzesi görünümünü kazandıran elbise, el işi, mutfak malzemelerini gözden geçiriyor, bir yandan da Gökalp'in çileli hayatını düşünüyoruz. Odalardan birindeki camlı vitrinde evin zengin kitaplığı duruyor, odanın ortasındaki vitrinlerde Diyarbakır vilayet gazetesinin ciltleri sergileniyor. Duvarlar Gökalp'in, ailesinin, amcasının, dayısının fotoğrafları ile dolu. Bir duvarda el yazısı ile Gökalp'in aile şeceresi yer alıyor. Taş konaktan, gönlümüz onunla dolu olarak ayrılıyor. Sonra ver elini Melik Ahmet Caddesi ve ardından yine Gazi Caddesi.

Dört Ayaklı Minare

Hemen sol tarafta dört Ayaklı Minare ve

Kasım Padişah isimleri ile de bilinen Şeyh Mutahhar Camii duruyor. Minaresindeki yazıtından, hicri 906/ miladi 1500 yılında ismini de aldığı, Akkoyunlu Sultanı Kasım Bey tarafından yaptırıldığını anlıyoruz. Bu caminin minaresi hakkında Diyarbakır Salnâmeleri'nde İslâm'dan önce yapılmış sağlam ve yüksek bir eser olduğu, fetihden sonra yanına cami inşa edilerek minare olarak kullanılmaya başlandığı bilgisi bulunmaktadır. Dört köşe minare yerden 1,5 m yükseklikte 4 ince sütun üzerinde yüzyıllardır duruyor. Minare, camiden 10 metre uzakta sokak ortasında. Etrafında demirci ve kepenkçi dükkânları var. Bu minarenin bir an önce cami avlusuna dâhil edilmesi ve demircilerin çalışma alanının dışına çıkarılması gerekiyor. Dünyanın hiçbir yerinde böyle tarihî bir eser, imal edilen demir parmaklıklara destek olarak kullanırlmaz.

Mardin Kapı'dan Şehir

Mardin Kapı'ya doğru yürüdükçe çarşı, dükkânlar ve esnafla daha yakınlaşıyoruz. Selam verdiğimiz esnaf "başım gözüm üstüne" dedikten sonra bizi hemen içeri buyur ediyor. Ama bizim zamanımız kısıtlı. Teşekkür ediyor ve yürümeyi sürdürüyoruz. Deliller Hanı şimdi Kervansaray Oteli olmuş. Diyarbakır'e gelenleri yüzyılların görgüsü ile ağırlıyor. Nihayet Mardin Kapı'dayız. Kapının iki yanında iki yüce burç... Doğudakine tırmanıyoruz. Burcun üzeri seyir terası gibi... Şehrin iç mahalle-

lerini, sokaklarını ve camilerini kuşbakışı seyredebiliyorsunuz. Sur dışına baktığımızda ise şehrin surlarından birkaç kilometre uzakta sakince akan ve Diyarbekir’i müşfik bir anne gibi kucağına almış Dicle’yi görüyorsunuz. Nehir, etrafına bereketler saçarak bin yıllardır menzil-i maksuduna doğru akmakta. Güneyde ileride nehri bir kemer gibi süsleyen on gözlü köprü görülüyor. Köprü, Mardin Kapısı dışında ve şehre 3 km mesafede. Üzerindeki kitabeden köprünün 1065 tarihinde Mervaniler döneminde Übeyd oğlu Yusuf isimli bir mimar tarafından inşa edildiği anlaşılıyor. İnsanlar bin yıldır bu köprünün üzerinden Dicle’nin iki yakasındaki bağlarına bahçelerine gidiyorlar. Güneyden Diyarbekir’e gelen tüccarlar, misafirler bu köprüyü kullanıyor. Dicle’nin iki kıyısı yemyeşil... Bahçeler, bağlar bu şehri âbâd etmek için

On Gözlü Köprü

çırpınıyorlar.

Evliya Çelebi, Seyahatname’sinde Dicle kıyısındaki Reyhan Bağını neredeyse ağzından ballar akarak anlatır. Bu bağın Rum, Arap ve Acem’de benzeri yoktur. İlk baharda coşan nehr-i Şatt’ın (Dicle) suları sükûn bulduktan sonra Diyarbekir halkı Dicle kıyısındaki bağlara taşınır. Buradaki bostanlarına “kavun ve karpuz ve gunâgûn sebzevat ve şükûfe eküp kâr ederler.” Yine halk buradaki bostanlarının kenarına bir çeşit Reyhan ekerlermiş ki, bunların boyu bir ayda mızraktan daha fazla uzarmış. Böylece bostanın içi reyhan duvarından

görünmez olurmuş. Bostan içindeki kulübelerin duvarları da hep reyhan saplarındanmış. Böylece Diyarbekir halkı senenin 7-8 ayını reyhan duvarlı; gül, sümbül, erguvan, reyhan kokulu bahçelerde geçirirlermiş. Yine bostan içinde Dicle’den alınan sularla havuz ve şadırvanlar yapılmış. Açılan kanallarla nehir suyu bostanlar arasında akıtılmış. Ve tabii bu bostanlarda yapılan eğlenceler bir başka olurmuş. Onu Evliya’dan dinleyelim:

“Kâmil yedi ay bu Şat kenarında gece gündüz bir hây u hûy ve sâz ü işret edüp, Hüseyin-i Baykara zevkleri ederler. Ve yine cemî’i ehl-i sanayi’ bu bostan faslında kâr ü kisblerine meşgûl olup, cemî’i ma’kûlât u meşrûbât mevcuddur. Niçe bin âdem şehre çıkup günâ-gûn kâr edüp, yine bade’l asr (ikindiden sonra) gürûh gürûh kenâr-ı Şat’da bağlarına gelüp zevk u safâyâ meşgûl olurlar.”

Bugünün Diyarbekir edebiyatı, musikisi ve mutfağı, hatta içki kültürü biraz da Dicle kenarında yapılan bu eğlencelerin mahsulüdür. Kültür insanların toplu buldukları ortamlarda güncellenir ve süreklilik kazanır. Eğlence, düğün, bayram, ölüm, dini ayinler yoluyla nesilden nesle intikal eder.

Günümüzde Diyarbekir denildiğinde herkesin aklına hemen, 30-40 kg ağırlığındaki karpuzu gelir. Ancak Evliya Çelebi’nin burayı ziyaret ettiği 1655-56 yıllarında durum pek öyle görünmüyor. Evliya burada yetişen kavunun benzerinin hiçbir yerde yetişmediğini söylüyor. Van’da yetişen Bohtan kavunun belki biraz Diyarbekir kavununu andırabileceğini hatırlatıyor. Diyarbekir kavunu iri ve gayet hoş kokuludur. Bir kere yiyen onun güzel kokusunu dimağından bir hafta çıkaramaz. Öylesine etkili ve güzel kokusu vardır.

Hatta kavunun kokusunun Hazreti Ebu-bekir Sıddık’ın rayıhası ile aynı olduğunu söyleyen “Kürdistan âlimleri ve Sûrânistan (Sorani?) fazılları vardır. Ulema-yı Diyar-

bekir ise Hazret-i Ebubekir'in rayihası öyle her kavun kokusu gibi değildir; onun kokusu bizim Şat(1) kavunu rayihasıdır.”(2) diyerek, Diyarbekir kavununun kokusuna dinî bir çeşni de katmışlar.

Diyarbekir kavununu cümleler boyu öven Evliya'nın Diyarbekir karpuzu hakkında tek cümlesi vardır. O da şudur: “Ammâ karpuzu memduh değildir.” Yani karpuzunun namını pek duymadık anlamına gelen bir cümle. Öyleyse şimdilerde dünya ölçüsünde ün kazanmış Diyarbekir karpuzunun yanına bir de 17. Yüzyılın namı, iri, sahabe kokulu Diyarbekir kavununu yerleştirmek için bir an önce çalışmalara başlamalıyız. Diyarbekir'in asır-dide halkının kulağına fısıldayacağımız eski bir bilgi işte budur.

Dicle üzerinde yapılan çerağan âlemleri Evliya'nın dilinde bir masal dünyasına dönüşür. Sahil-i şat geceleri kandiller, fanuslar ve meş'alelerle aydınlatılır. Tahtaların üzerine yanan mumlar konularak nehir üzerine bırakılır. Böylece şeb-i muzlimler rûz-ı rûşene dönüşür. Her hanede hanende, sazende ve mutribların nağmeleri işitilir. Şarkılar söylenir, eğlenilir. Bu eğlence Şafi mezhebine göre sabah namazının girdiği vakte kadar (imsak) sürer. Müezzinlerin temcid ve temhidleri duyulunca, eğlence sona erer ve Diyarbekir'in Müselman halkı şevk-i tevhid vecdine döner. Zira onlar tarik-i Hacegan (Nakşibendi) ve tarik-i Gülşenî'ye mensupturlar.

Süleymaniye Camii

Evliya bu faslı şöyle bitirir:

“Netice-i merâm bu bağ-ı iremde gûy-gûy ve güm-güm can sohbetleri olup devâm-ı devlet-i pâdişâhî'ye müdâvemet ederler. Huda mertebelerin âlî ede.”

Sultan 4. Murat da Diyarbekir şivesi ile konuşmayı ve o şivede söylenenleri dinlemeyi severmiş. Ben bunu Evliya Çelebi'den okudum. Evliya da velinimeti Melek Ahmet Paşa'dan öğrenmiş.

Hasanpaşa Hanı

Sultan 4. Murat Bağdad fatihi olduğundan ve Cem-meşrep bir padişah olduğundan tabiat-ı şerifleri cânib-i şarka meyyal imiş. Irak'ın ve Diyarbekir'in Acemane ve levendane kelimeleri ile konuşmaktan hoşlanırmış. Konuşma esnasında “Men şöyle demişem.” veya “Men heze böyle dememişem.” şeklinde cümleler kurarmış. 4. Murat'ın Kahvecizade isimli bir has nedimi varmış ve bu şahıs 20 dil bilirmiş. Nemse, Leh, Çek, Frenk ve Moskof elçileri geldiğinde Sultan Murat, Kahvecizade'yi söz konusu ülkenin kıyafetine sokar ve ona tercümanlık yaptırmış. İşte bu Kahvecizade, Sultan Murat'a eğlence olsun diye Diyarbekir şivesi ile bir kadehname yazmış. Sultan Murat bu şiiri öyle çok beğenmiş ki yüksek sesle kendisi okumuş. Bir dörtlüğünü biz buraya alalım, merak edenler yedi kıtalık bu şiiri Seyatname'den okusunlar:

*Diyarbekrün bakla ile çakılı
Satar gezengevi butum tut balı
Zeynoğlu'nun o mirçite sakalı
“Biter biter kırkım direm” mahkul mu*

Evliya'nın Diyarbekir veya Acem lehçesi diye adlandırdığı şivenin Azerî Türkçesi olduğu anlaşılıyor.

Evliya Çelebinin Şeyh Rumi diye andığı Şeyh Aziz Mahmud Urmevî ile 4. Murat arasında geçen ve şeyhin idamı ile sonuçlanan olaylar da ilginçtir. Soyu, ataları Koçağa Sultan ile Şovrî Sultanın kabirlerinin bulunduğu Azerbaycan'ın Urumiye kentine dayanan bu şeyhin 40 bin müridinin bulunması, Padişahın çevresindekileri rahatsız eder. Revan seferi sırasında şeyhi padişaha gammazlarlar. Padişah önce aldırılmaz. Revan fethinden üç sene sonra Sultan Murat Bağdat fethine çıkar. Diyarbekir'e yaklaştığında Şeyh Rumi de üç bin dervişle onu karşılamaya gider ve huzura kabul olunduğunda:

“Esselâmü aleyke hûnkârüm” diye selam verir. Ama hun (kan) kelimesini vurguluca söylemiştir. Bu Hünkârın dikkatini çekerve şeyhe sebebini sorar. Şeyh Hükümdara, Bağdat'a vardıktan kırk gün sonra Şaban ayı içinde şehri fethedeceğini, şehirdeki Kızılbaşları katlederek Acem elinde katledilen Sünnilerin kanlarını alacağını, bunun için hûn kelimesini kuvvetlice söylediğini belirtir. Sultan Murat şeyhten Bağdat'ı fethedeceğini işitince çok sevinir. Ve şeyhe yine sorar: *“Bağdat'ı aldıktan sonra sıhhatle İstanbul'a ulaşabilecek miyim?”* Şeyh Padişaha, Bağdat'ı aldıktan sonra Diyarbekir'e geleceğini, gammazların kendisini kandırması sonucu haksız yere bir kan daha döktükten sonra İslambol'a sağ salim varacağını, Allah'ın kendisine daha başka fetihler de nasip edeceğini söyler. Sultan, Malta adasına sefer etmek niyetinde olduğunu söyleyince, Şeyh, Budin üzerine gitmesinin daha uygun olacağını belirtir ve bir an önce Bağdat'ı alarak İmam-ı Azam Hazretlerini Kızılbaş elinden kurtarmasını isteyerek sözü bağlar. Padişah şeyhe ihsanlarda bulunur, ama şeyh kabul etmez, sade-

ce Diyarbekir ahali üzerindeki vergilerin azaltılmasını talep eder.

Süreç Şeyhin öngördüğü şekilde gelişir. Bağdat'ı alınca Sultan Murat'ın aklına Şeyh Rumi gelir ve Diyarbekir'e döndüğünde kerametine karşılık Şeyhe ihsanda bulunmayı kararlaştırır. Padişah geldiğinde, yaptığı ihsanları Şeyh Rumi yine kabul etmez.

Gammazlar, şeyhin ilm-i kimyayı bildiğini, isterse müritlerinin elindeki bakırları altına çevirebileceğini ve bu güçle tehlikeli olabileceğini, hatta “Timur-ı bî-nûr” gibi Diyarbekir'i ele geçirebileceğini padişaha söylerler. Sultan konuşma sırasında ilm-i kimya meselesini şeyhe sorar, şeyh de mal yığmak için değil, ihtiyaçlarını gidermek için bu ilmi kullandığını söyler. Padişah bunu görmek ister. Şeyh de Şam eyaletinden Ma'anoğlu isimli birinin kızının bu gösteriyi yapmasını sağlar. Kız ateşi yakar, bir kantar has bakırı has altına çevirir. Şeyh ondan birkaç ufak kabarcık alır ve yer. Sultan da üç kabarcık yer. Karnı gün ve gece boyunca hiç acıkmaz. Bunu gören Padişah hanesine döner ve Şeyhin tekkesine celladı göndererek onu ve Ma'anoğlu'nun kızını öldürtür (1638). Böylece Şeyhin ikinci kerameti de gerçekleşir. Sultan Murat İstanbul'a döndükten sonra çok yaşamaz ve vefat eder.

Diyarbekir'e, Mardin Kapı burcundan bir daha bakıyorum. Minareler ve kubbeler şehri... Elbette kiliseler de var. Zamanında hatırı sayılır bir Ermeni nüfus barındırmış şehir. Hem de yüzyıllarca... Ama Diyarbekir'e kuşbakışı baktığımızda, buranın bir İslam medeniyeti şehri olduğunu görürsünüz. Bu medeniyet üzerinde yeşeren Türk, Kürt vs kültürlerini de bulabilirsiniz Diyarbekir'de... Zaten Evliya-yı bî-riya şehrin yapısını her yönüyle açıkça yazıyor. Yüzyıllardır Anadolu, Orta Doğu ve İran arasında

Deliler Hanı

bir geçit ve ticaret merkezi olan bu şehir, İslam medeniyeti içinde çeşitli kültürlerin oluşmasına kaynaklık etmiş. Hoşgörüyü, birlikte yaşamayı öğretmiş sakinlerine. Bu yönüyle kozmopolit bir şehir olarak da görülebilir Diyarbakir... Musikiyi, şiiri, edebiyatı, türküyü benliğine sindirmiş. Kütüphanelerinden, mekteplerinden, medreselerinden ufuk açan değerler yetiştirmeyi bilmiş.

Divan şairleri, halk şairleri, Sait Paşalar, Süleyman Nazifler, Ali Emiriler, Gökalp- lar, Cahit Sıtkılar, Orhan Asenalar... say- makla bitmeyecek kadar çok isim yetişmiş bu topraktan, bu surlar arasındaki nurlu havadan. Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*(3) ismi ile 3 cilt- lik muhalled bir eser yayımladı. Yüzlerce isim yer alıyor bu eserde. Bunların hepsi Diyarbakir geleneğinin, kültürünün eseri. Kabaklı Hoca da öğretmenliğinin ilk yıl- larını Diyarbakir’de geçirmişti. O yıllarını hep hasretle anardı. Diyarbakir’de, Diyar- bakir Lisesi’nde yaptığı divan edebiyatı gecelerinin şehir halkından ne kadar çok ilgi gördüğünü gözleri yaşararak anlatır ve Diyarbakir halkından hep sitayişle bahse- derdi. Hele tayini çıktığı zaman Diyarbe- kirlilerin onu tren istasyonundan uğurlayış- larını anlata anlata bitiremezdi. Elbette bu halk, bu Diyarbakirli, onların çocukları ve torunları yine bu şehirde yaşıyor, buranın temiz havasını teneffüs ediyor, şehrin ruhu- nu ruhlarına katıyor.

Burçtan iniyor, karşıdaki burcun girişin- de bulunan Miladi 1150 tarihli Hz. Ömer

Camii’ni ziyaret ediyoruz. Burcun bir bö- lümü de caminin harimine dâhil edilmiş. 639 yılından beri Müslüman hâkimiyetinde olan bu şehir, Türkiye’nin diğer İslam ül- kelerine açılan bir kapısı gibi... Yahya Ke- mal, Diyarbakir’in büyük evladı Ali Emiri Efendi için yazdığı gazelde, burayı bir nur şehri olarak görüyor ve şu beyti söylüyor:

“Âmid o şehr-i nûr öğünsün ilelebed

Fazl ü faziletiyle bu necl-i büleddinin”

“Âmid, o nur şehri, bu yüce oğlunun yüce yaradılışı ve davranışlarıyla sonsuza kadar övünsün” diyor. Biz de Diyarbakir’in Ali Emiri Efendi ve benzeri evlatlarıyla kıya- mete kadar övüneceğine inanıyoruz. Yetiş- tirdiği evlatları ve onların ortaya koydukları eserleriyle...

Peki son yıllarda sık karşılaştığımız Di- yarbakir’i üzen davranışlar ne olacak diye- ceksiniz? Şimdilerde Diyarbakir sokakları kirli birtakım ellerin döktüğü müzahrefatla karşı karşıya kalıyor. Ama bu şehrin bin yılları dolduran asil ruhu ve çelebi insan- ları, sokakları kaplamış gibi görünen o mü- zahrefatı süpürüp atacak ve dünyaya halis evlatlarının fazl ü faziletiyle görünmeyi başaracaktır.

Gün boyu bana bu müstesna şehri gez- diren öğrencim Gıyasettin Ateş’le birlikte Gazi Caddesi’ni bu defa kuzeye doğru yürü- meye başlıyoruz. Akşam oluyor. Cadde- de ışıklar yanıyor. Daha bir efsunlu hava- ya bürünüyor Diyarbakir. Çarşı-yı keberi, bakırcılar çarşısını geziyoruz. Hâtra bakır kaplar alıyoruz. Nihayet Hasan Paşa Ha- nı’nda mola veriyoruz. Bu güzel günü ilik- lerimize sindirmeye çalışıyoruz. Bir yandan da yorgunluk kahvelerimizi yudumluyo- ruz. Diyarbakir dünya çapında bir şehirdir, diyorum. Barındırdığı eserler ve muhafaza ettiği kültür yakın zamanda en görmeyen gözleri bile kamaştıracak bir nur gibi parla- yacaktır. Bu şehir bağlarından kurtulduğu

vakit İstanbul, Edirne, Bursa, Erzurum başta olmak üzere diğer kardeşleriyle birlikte, kültür ve medeniyetimizi sonsuza taşıyan kıymetli bir hazine olduğunu herkese anlatacaktır.

Kahvelerimizi bitiriyor ve Dağ Kapı'ya doğru yürüyoruz. Bağlar otobüsü geliyor. Ona biniyoruz. Akşam ışıkları arasında Ekinciler Caddesi'nden geçerken Yenişehir'e bir göz atıyor ve kalacağım misafirhaneye yollanıyorum. Dudaklarımda bir Diyarbakir türküsü... Zihnim buğulu, gönlüm ferah...

*Mardin kapı şen olur
Dibi değirmen olur
Buralarda yar seven
Mutlaka verem olur*

*Dağ kapısı daşlıdır
Yarım kara kaşlıdır
Ben yarımı tanıram
Kıvır kıvır saçlıdır*

*Urfa kapı bağlıdır
Yarım Karadağlıdır
Ben yarımına kıyamam
Yarım küçük çağlıdır*

*Yeni kapı bahçalar
Yar orda keman çalar
O yar bana bakanda
Yüreğimi parçalar*

(1) Şat: Büyük nehir anlamına geliyor. Evliya bunu Dicle nehri için kullanıyor.

(2) Evliya Çelebi'den alıntılar şu kaynaktan yapılmıştır: Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 4. Kitap, (Hzl. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman). YKY, İstanbul 2001.

(3) Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları isimli eserin 1. Cildinin ikinci baskısı 1996 yılında, 2ve 3. Ciltlerinin ikinci baskıları ise 1997 yılında yapıldı. Bu yayını Ekinciler Holding destekledi. Üçüncü cildinde eleğin gözlerinin biraz seyrek tutulmasına ğmen eser son derece kıymetlidir. Bu vesile ile 23 Nisan 2003 tarihinde vefat eden Şevket Beysanoğlu'na rahmet diliyorum.

ÇENGI VAR, ZEN VAR!..

•

İlhami ERDOĞAN

(OZAN İLO)

İlke'den bahseder, ilkesiz yürür,
ATA sağlam olsa, KANdan oynamaz!
Mikser olduğunu, her bakan görür;
İçinden gelmese, CANDan oynamaz!

Ne vardı... istikrar bilseydi keşke,
Bir gün bir tarafta, diğer gün başka,
Yutturduğun sanır güyâ trışka!
Direk mevzûdadır, YANDan oynamaz!

Ne çok bereketli, toplummuşuz be,
Fitne içimizde, her dâim gebe!
Münâfıklar bir bir, olsa da sobe;
Türk-İslâm dâvâma, KİNden oynamaz!

Kimi eski solcu, lâfta dönmedir,
Kendin âkil el'i ahmâk sanmadır..
Yeter be Ülkücü, yeter KANMA DUR;
Herşey aslâ döner, DİNden oynamaz!

İster mi ki düşmân, birlik olasın?
Birliği kurup da, dirlik bulasın,
Eriyip, bitmeden, tedbir alasın;
Deme; Bir oynayan, BİNden oynamaz!

Lider, Teşkilâtın, Doktrinin var,
Çakal'a yüz verme, gücenmesin yâr!
Ozan İlo bakar; Çengi var, Zen var;
Lâkin bunlar bizim, TONdan oynamaz!

CUMHURİYET'İN 91. YILINDA İKİNCİ EĞİTİM SEFERBERLİĞİ ŞART

•
Dr. Sakin ÖNER

Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel temelleri, Atatürk ilke ve inkılapları, uluslaşma süreci, eğitimle hayata geçirildi. Ülke çapında ilan edilen eğitim seferberliği ile Türk halkı bir aydınlanma dönemine girdi. Yüzyıllarca eğitimi ihmal edilen bu halkın büyük çoğunluğu kısa sürede önce okuryazar hale getirildi, daha sonra da okullaşma sürecine sokuldu. Bu süreçte en büyük çalışmayı ve fedakarlığı, Türk öğretmeni yaptı.

İnsan hayatında elli yıl, yetmiş yıl uzun bir süredir. Fakat devlet hayatında yüz yıl bile kısa bir süredir. Türkiye Cumhuriyeti devleti, bu yıl doksan birinci yılını idrak etti. Bu kısa sürede çok uzun bir mesafe katetti. Hele kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğindeki ilk on beş yılda, 18-19. yüzyıllarda sancısını çektiğimiz ve ulaşmaya çabaladığımız çağdaş hayatın köklü adımları atıldı. Resmen Türk toplumu çağ atladı, hatta bazı konularda –örneğin; kadın hakları- örnek aldığımız batı ülkelerinin önüne geçildi.

Atatürk Kurtuluş Savaşı'nı asker ordusuyla kazandı. Ama Türkiye Cumhuriyeti'nin “Medeniyet Savaşı”ni irfan ordusuyla yürüttü. Daha Kurtuluş Savaşı'nın ilk yılında ve düşmanın güçlü görüldüğü en sıcak günlerinde 1. Maarif Kongresi'ni toplamasının nedeni budur. Savaşı kazanacağına inancı tamdır. Asıl savaş, kurtuluştan sonra cehalete karşı verilecek savaştır. O savaşın kurmayları da, subayları da, neferleri de, öğretmenlerdir. Bu yüzden bütün çalışmalarını eğitim alanında yoğunlaştırdı. Önce yüzde doksanından fazlası okuryazar olmayan Türk halkının okuma yazmayı daha kolay öğrenmesi için Arap alfabesini kaldırarak, yerine Latin alfabesini koydu. Ne kadar okuryazar varsa, derecesine bakmadan eğitim seferberliğinde değerlendirildi.

Kurtuluş Savaşı'nda Türkiye ordularının

Başkumandanı iken, 24 Kasım 1928 tarihinde de, cehalete karşı açtığı savaşın ilk cephesi olan Millet Mektepleri'nin Başöğretmeni oldu. Zaten askerlikten sonra en çok olmak istediği meslek, öğretmenlikti. Böylece bu idealini de gerçekleştirdi ve bizzat karatanın başına geçerek çok sevdiği milletine öğretmenlik yaptı. Başta asker ocağı olmak üzere her yer cehaletle savaşın verildiği alanlar oldu. Bu yoğun savaş kısa sürede dünyaya parmak ısırtacak başarılarla imza attı. Köy Enstitülerinin açılması, Doğu ve Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi, aydınlanmacı bir kültür devriminin dönüm noktaları oldu.

EĞİTİM KARNEMİZ ZAYIF

Küreselleşmeye uyum ve AB'ye üye olma sürecindeki bugünün Türkiye'sinde yeni bir eğitim seferberliğine ihtiyaç vardır. Çünkü bütün çabalarımıza rağmen Cumhuriyet'in 91. yılında milletimizin eğitim ortalaması 5 yılı aşmıyor. Hala yüzde 5 oranında okuma yazma bilmeyen insanımız var. Uluslararası yarışmalarda –Pisa matematik yarışması gibi- gençlerimizin başarıları çok düşük. Yabancı dil ağırlıklı eğitim yapan okullarımızda bile yabancı dil öğretmiyoruz. Üniversitemizin çoğunun bilimsel çalışmaları ve akademik başarıları da, dünya ortalamalarının gerisinde. Entelektüel birikimimiz de yetersiz. Kısacası, şu anda Atatürk'ün gösterdiği, “çağdaş uygarlık” hedefine hala ulaşamadık.

Çağdaş uygarlık hedefine ulaşamamıza rağmen, kısa sürede cehalete karşı verilen savaşta alınan mesafe, toplumun bir anda aydınlanma sürecine girmesi, Atatürk inkılaplarından dolayı asırlık kazanımlarını kaybeden, halkın cehaletinden nemalanan çevreleri rahatsız etti. Ziya Paşa 1850'li yıllarda Terkib-i Bend'inde: “Dide-i huffaş rencide olur ziyadan”, (Yarasanın gözleri ışıktan rahatsız

olur) diyor. Aynen öyle oldu. Cumhuriyet rejimine, Atatürk ilke ve inkılaplarına karşı olanlar, ilk yıllardan bugünlere kadar Cumhuriyet'e, onun kurucusu ve fikir babası Atatürk'e karşı bir mücadele yürüttüler. Bu uzun süreli mücadele, şu anda küçümsenmeyecek başarılar elde etti. Bunlar, bu gelişmelerden rahatsız olan Cumhuriyet'i ve Atatürk'ü seven ve benimseyenleri üzebilir. Fakat şunu unutmamak gerekir ki, Cumhuriyet ve Atatürk karşıtları, elli-altmış yıldır bugünlere hazırlanırken, Cumhuriyet'i ve Atatürk'ü sevenler, maalesef bu sürede, "Cumhuriyet sağlam temeller üzerine kurulmuştur, nasıl olsa bir şey olmaz." diyerek yan gelip yatmışlardır.

İKİNCİ EĞİTİM SEFERBERLİĞİ

Şu anda karşımızdaki tablo, oldukça karamsar. Ama ne kadar karamsar olsa da, bu karanlık tünelden mutlaka bir çıkış yolu vardır. Bu çıkış yolu, yine eğitimle açılacaktır. Çıkış yolunun aydınlatıcıları, geçmişte olduğu gibi, yine öğretmenler olacaktır. Unutmayalım ki, en ileri giden bir toplumla, en geride kalan bir toplum arasında, en fazla bir nesil kadar fark vardır. Yani bu iş için, (4+4+4=12) yıllık bir süre yeterlidir. Önemli olan, bu yeni eğitim seferberliğine inanmak, başarıya azim ve kararlılığında olmaktır. Cumhuriyetin okullarında yetişen yüzbinlerce Türk öğretmeni, ellerine emanet edilen çocuklarımızı, bugünden tezi yok, Atatürk'ün açtığı aydınlık yolda, çağdaş bilim ve tekniğin rehberliğinde yetiştirme seferberliğini başlatmalıdırlar.

Bunun için öğretmenlerimizin yapacağı ilk iş, hangi sosyal, kültürel ve ekonomik kesimin çocuğu olduğuna, kılık ve kıyafetine bakmadan, önyargısız çocuklarımızı sevgi ve şefkatle kucaklamaktır. Bunu çocuğa hissettirebildiğiniz an, açılmayacak kapı yoktur. Bunu yaparken, velilere de aynı duyarlılıkta yaklaşmalı, eğitim ihtiyaçları varsa, onları da rahatsız etmeden eğitmeliyiz. Velileri yanınıza aldığımızda, çözemeyeceğiniz sorun yoktur. Veliyi, samimiyetinize, dürüstlüğünüze, öğrencisinin yararına düşündüğünüze inan-

dırdığınız takdirde, başarılı olmamanız için hiçbir neden yoktur. Yanınıza bir de, okulun mezunlarını, yerel yönetimleri, iş çevrelerini, sivil toplum kuruluşlarını alabilerseniz büyük başarılarla imza atabilirsiniz.

Öğretmenlerimiz ellerine teslim edilen vatan evlatlarını; çağdaş bilimle, ulusal ve evrensel kültürle, insan hak ve özgürlüklerinin bilincinde yetiştirmez, sanatın, sporun ve insanı mağaralardan uzayın derinliklerine taşıyan tüm insani değerlerin yaptırımı ile donatmazsa, yarınları kurtaramayız. Atatürk döneminde Millet Mektepleri'nin çatısı altında yapılan "Birinci Eğitim Seferberliği"nin amacı, "İYİ İNSAN, İYİ VATANDAŞ" yetiştirmektir. O günün Türkiye'sinde ve dünyasında bu vasıflarda insan ve vatandaş yetiştirmek yeterliydi.

Fakat bugün "21. Yüzyıl Türk İnsanı"nın aynı vasıfta yetiştiremeyiz. Çünkü iletişim, bilişim ve ulaşım sektörlerinde olağanüstü gelişmeler dünyayı küçülttü. Dünya küreselleşme sürecine girdi, uluslararası ilişkiler yoğunlaştı. Bilgi her gün geometrik katsayılarla yenileniyor. İnsanlık tarım ve sanayi toplumundan sonra "Bilgi Toplumu" aşamasına geçti. İnsan ihtiyaçları sürekli geliyor, buna göre yeni iş alanları oluşuyor, yeni meslekler hayata geçiyor. Bu nedenlerle geçmişin "İYİ İNSAN, İYİ VATANDAŞ" yetiştirme hedefi, 21. yüzyılın Türk insanının çağa uyumu için yeterli değildir. Bu yüzden 21 yüzyılın Türk insanını yetiştirmek için başlatacağımız "İkinci Eğitim Seferberliği"nin amacı, "NİTELİKLİ İNSAN, BİLİNÇLİ YURTTAŞ" yetiştirmek olmalıdır.

Cumhuriyetimizi emanet ettiğimiz gençlerimizin ve çocuklarımızın yetiştiricisi değerli öğretmenlerimize son tavsiyem şudur: Türk insanını küreselleşen 21. Yüzyıl dünyasının "Bilgi Toplumu"na taşıyacak olan siz değerli eğitimcilerin *REHBERİ, AKIL VE BİLİM; HEDEFİ, ÇAĞDAŞ UYGARLIK OLSUN.*

NE MUTLU TÜRK'ÜM DİYENE!
NE MUTLU TÜRK ÖĞRETMENİNE!...

TESBİH

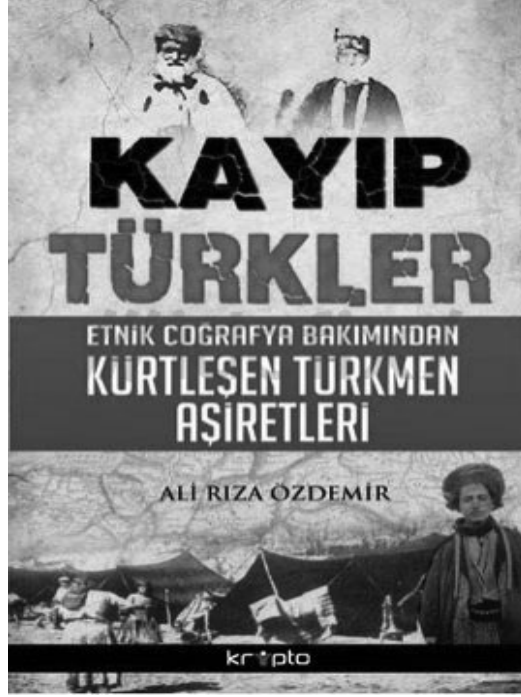
•
Dilaver CEBEÇİ

... Ve benim Taşkent gecelerinden kara,
Rahmet damlalarından bereketli tesbihim.
Dolunay umutlarla çekip,
Bir menzile yettiğim...
Çözülün kaderimi düğümleyen zincirler,
Kisrân kalesinden yedi mazgal yıkılsın!
Tesbihim tamam oldu billâh,
Sübhânallah... Sübhânallah... Sübhânallah...

Ta uzakta, Sarı Irmak kıyısında,
Tesbihimin dokuz renkli püskülü...
Sabır gergefinde bir güzel kız;
Benzi Sarı Irmaktan sarı...
Yorgun parmakları susamış zembere,
Sinmiş gözbebeklerine otuz dört soru...
İmâmesi de var, tanıktır Allah,
Elhamdülillah... Elhamdülillah... Elhamdülillah...

Ben bir duasız mihrap önünde,
Yıkıntı otlarına masal anlattım;
Hep acıyı söyledim, acıyı yazdım.
Ne acı! Gerçeğin soylu acısı...
Tamam etti sonunda tesbihimi...
Tesbihim ülkümün doğum sancısı,
Tesbihim alınmda otuz üç damla ter...
Allahu Ekber... Allahu Ekber... Allahu Ekber...

BİR BAŞUCU KİTABI: KAYIP TÜRKLER

•
Melek A. KESKİN

Günümüz Türkiye’inde “etnik kimlik” popülaritesi ile birçok kişinin sormadan, sorgulamadan ve araştırmadan kendini bir etnik gruba dâhil ettiğini görüyoruz. Kişinin etnik kimliğine bilgi temelinde sahip çıkması, değerlerini koruması ve yaşatması ve bu değerleri bir sonraki nesile aktarması doğal ve hatta olması gereken bir süreçtir. Ancak etnik kimlikler, üst kimlik olan ulusal kimliğin üzerine çıkarılırsa bu durum ülkemiz için tehlikeli bir sürecin

başlangıcı durumuna gelir. Çünkü bu durumda birçok kimlik birbiri ile çatışır ve bu durum bir kaos ortamı doğurur.

Toplumun her ferdi için nereden geldiğini, soyunu, sülalesini, aşiretini bilmesi bir hak olduğu kadar, mensup bulunduğu üst kimliğin değerleriyle kendini tanıması ve bu değerlerle çatışma içine girmemesi de bir sorumluluktur. Hak varsa, sorumluluk da vardır. Özellikle son yıllarda “Türk” üst kimliğinin törpülenerek alt kimlik haline

dönüştürülmeye çalışılan günümüzde bölücü, ötekileştirici ve ayrıştırıcı tohumlar, genç dimağlara ekimli, toplumun bir kısmında yer etmeye başlamıştır. Türkiye’de aslında “Türk” olmadığına dair uyduruk ve bilim dışı birçok safsata da, böyle bir iklimden cesaret almıştır. Bu şekilde “Türklük” önemsiz bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda birçok gencimiz, “Acaba ben de Türk değil miyim?” sorusunu kendine sormaya başlamıştır. Ali Rıza Özdemir, “*Kayıp Türkler: Etnik Coğrafya Bakımından Kürtleşen Türkmen Aşiretleri*” adlı kitabında, bu soruna tersten bir bakış getirmekte, kendini Türk olarak görmeyen birçok kişiye “Acaba ben de Türk müyüm?” sorusunu sordurmaya başlamıştır. Bu bağlamda Kayıp Türkler, birçok kişinin bocalamasına son vereceği gibi, kendini Türk olarak görmeyen birçok kişiye de büyük üzüntüler yaşatacaktır.

Özdemir, tarihi süreç içerisindeki Türk-Kürt etkileşiminin yanı sıra günümüz Kürt-Türk etkileşiminin değerlendirmesine de yer veriyor kitabında. Kitabı okuduğunuzda sözde Kürt aydınlarının uluslararası arena da bilinçli bir şekilde Türk ulusal kimliğini nasıl ve neden zedelemeye çalıştıklarını da somut olarak görebiliyoruz. Kitapta sözde “Kürt aydınları”nın Güneydoğu Anadolu halkını, PKK güdümünde nasıl Kürtleştirdiklerini üzüntüyle öğreniyoruz. Kitabı okuduğunuzda, aslında Türk veya Türkmen kökenli olduğunu bilen ancak çeşitli sebeplerin yanı sıra PKK terör örgütünün baskısı altında “Kürt” olduğunu söylemek zorunda kalan aile ve aşiretlerin varlığını öğrendiğinizde ulusal kimliğin ne denli önemli, gerekli ve birleştirici olduğunu daha iyi anlıyoruz.

Ali Rıza Özdemir, kitabını oluştururken sadece Osmanlı resmi kaynaklarına başvurmamış, değişik zamanlarda Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerini bizzat gezerek yapmış olduğu saha çalışmalarını

da gündeme almıştır. Bunların dışında aşiret mensuplarının saha çalışmaları ve dip kültürleri hakkında yapılmış münferit çalışmalar da söz konusu edilmiştir. Bu açıdan eser, güvenilirliğini ve yeniliğini kat be kat arttırmaktadır.

Türkiye’de birçok etnik kimlik bulunmasına rağmen Kürtlük kavramı çeşitli sebeplerle hassas bir noktaya getirilmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalar, bir takım çevrelerce kıyasıya eleştirilmiştir. Özdemir’in kitabı bu eleştirilerin dışında kalacak, önemli özelliklere sahiptir. Bilimsel ve inkârı mümkün olmayan kaynaklara dayanması dışında, Özdemir sadece Kürtleşen Türkmen aşiretlerine değil, Türkleşen Kürt ve Zazalara da değinmektedir. Bu da yazarın tarafsızlığını ve gerçeği arama arzusunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Kayıp Türkler kitabı, Kürtlerin kim olduğunu, nereden ve ne zaman, hangi nedenlerle Anadolu’ya gelip yerleştiklerini; coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel sebeplerle Kürtlerle etkileşimleri sonucunda Türkmen aşiretlerinin zamanla nasıl Kürtleştiklerini etnik coğrafya bakımından dile getiren önemli bir yapıttır. Eserin sonunda yer alan aşiretinizi tespit etme yolları, “Biz kimiz?” labirentinin çıkış güzergâhını da göstermektedir.

Ali Rıza Özdemir, değerlendirmelerinde kişisel yorumlar yapmak ve sadece belgelerin sonuçlarını ortaya koymakla, bir bilim insanı tavrı sergilemektedir ki, bu tutumu takdire şayandır. Bununla da yetinmeyen Özdemir sade, akıcı ve duru bir Türkçeyle herkesin anlayabileceği bir üslupla eseri okuyucuya sunuyor. Özellikle az okuyan bir ulus olduğumuz göz önünde tutulduğunda, yazarın anlatımdaki bu tercihini kutluyorum.

*Kripto Basım Yayın
Araştırma-İnceleme Dizisi*

KELEPÇELİ ŞİİR

Ahmet Tevfik OZAN

Korkulu bir rüyaya dalar gibi, iç içe nizamiyeleri geçip Mamak Zindanları'na dahil olduk... Yazmanın, fikir beyan etmenin ve neşriyat yapmanın o dayanılmaz suçunu (!) aldığımız her nefeste yaşayarak, kalın demir parmaklıklarla çevrili Şehsuvaroğlu Lütfi'nin nesre çektiği Kafes'e kapatıldık.

Çok sık, kalabalık bir cemaatta namaz kıldığımızda tehiyyata oturur gibi oturduk. Avlarını parçalamak için hamle yapan çakalların ve boğazlanan avların çıkardığı sesleri yaşamaya başladık... Yüksek sesle nefes almanın bile yasak olduğu KAFES'te, en çok; insan eliyle inşa edilmiş bu cehennemde gösterdiğimiz itaati (!) niçin vakit namazlarında tadili erkanda göstermediğimize yandık, utandık!...

Mamak'ta ve Dünya'da
Soğuk taş
Soğuk demir
Ve erimiş, kaynayan
Kurşun gibi Zaman'da..

Desen: Kenan EROĞLU

Gözlerim betona çakılı kalmış
Ellerim dizimde.. hareket hiç yok
Ne tuhaf., namazda değilim ama
Kolum oynatmaya, takat yok, güç yok

Zindan., yankılanan çığlık kümesi
Karanlık dehlizde ter, taş kokusu..
Az hasret, sonra kan, sonra gözyaşı..
Titrek dudaklarda, ölüm korkusu.

Dipsiz bir kuyuya kayar düşersin
Yeryüzünden arza doğru bir boşluk...
Akar gözlerinden, bir ömür geçer
Çakıldığı yerde biter sarhoşluk..

Mamak'ta ve Dünya'da
Soğuk taş
Soğuk demir
Ve erimiş, kaynayan
Kurşun gibi Zaman'da ..

Hoyratlar Böyle Diyor... Ya da Ben Öyle Anladım..

Ömer Faruk BEYCEOĞLU

Türk ili, Türkmen eli... Yüreğimizin her daim kanayan yanı... Türkülerini dinleyip kâh neşelendiğimiz, kâh hüznlendiğimiz Türk Yurdu. Biz böyle deriz de o nasıl anlatır kendini;

*Dağlı Kerkük
Tepeli dağlı Kerkük
Namertlerin elinden
Ciğeri dağlı Kerkük*

Evet, namert elinde ciğeri pare pare olan Kerkük. Vatanına göz dikilen, canına kast edilen Kerkük. Düşmanın elinde olmaktadır vatanını kendisine mezar sayan Kerkük...

*Yad elinde
Öt bılbil yad elinde
Bir diyar mezar ossun
Kalmasın yad elinde*

Duyarsızlığımız, görmezden gelişimiz, yalnız bırakmamıza inat;

*Kerkükliyem siz bilin
Keserem düşman dilin
Neft tökip yandırsalar*

Terk etmem Türkmen dilin... diyecek kadar cesur Kerkük.

Verdiği bunca mücadeleye, bir olmak için duyduğu bu kadar hasrete, iştiyaka ve çırpınmaya karşılık bir netice alamayan, görmezden gelinen Kerkük;

*Adım atam
Men dedim adım atam
Felek belimi kırdı
Koymadı adım atam*

Ağa demiş, büyük bilmiş. Bel bağlamış, umut beslemiş, gözü yolda yol gözlemiş...

Adı var

*Bu ağanın adı var
Her ağaya aldanma
Kup kuru bir adı var*

Umduğu dağlara kar yağdığını görmüş. Umutları kırılmış. Beli bükülmüş...

*Ağababa
Böyüktü ağababa
Bele bir vahta düştüğü
Kalmadı ağa, baba.*

Yine acılar içinde Kerkük. Yine canıyla uğraşmakta. Hain hainliğini yine eksiksiz yapmanın çabasında. Kerkük'ün başı yine darda. Yüreğinden sessizce akıttığı kan tatmin etmemiş soysuzları, gözleriyle görmek istercesine dünyanın gözü önünde akıtıyor artık. Ağa nerede? Ağababa nerede? Kavim gardaş nerede? Tırnağına kıymık batsa feryadı dağlar yıkanlar, kesilen kol, oyulan göz kardaşının olsa da pek canını acıtmıyor demek ki...

Kerkük sizin dinlediğiniz Hoyrattan ibaret değil. Gardaş demeye gardaşlık olmuyor. Altun hızma kesmiyor artık... Uzaktan uzağa yara sarmayla yaralar sağalmıyor. Sen elini uzatıp gözyaşını silmeye niyetlenirken gözünü oyuyor elin adamı... Gözyaşını sileceğin elin kalıyor. Yapılacak bir şey yok diye kendini kandırıyorsun... Kandan, ölümden korkuyorum diyecek kadar cesaretin bile yok.

Kerkük biliyor seni. Kerkük bildiği halde gardaş diyor, ağam diyor... Diyor da yakında söyleyeceği de belli;

*Ahımnan
Derya kurur ahımnan
Yandırdı bir gün seni
Hiç korkmisan ahımnan*

Atalay Taşdiken'den Yine Bir Anadolu Liriği: Meryem

•
Coşkun ÇOKYİĞİT

Atalay Taşdiken, Mommo'dan sonra ikinci filmi Meryem ile bizi bir kere daha vicdanımızla baş başa bırakıyor. Diyor ki: "İşte Meryem'in hikâyesi budur. Anadolu'nun çocuk olmadan çocuk doğuran ve bebek büyüten kadınlarının yürek burkan hayatları bu kızın kıssasındadır. Onlar, tertemiz, ıslıl ıslıl yüzleri, pırpır eden yürekleri, bir ayna kadar berrak gönülleriyle analarımız, bacılarımız, yarimizdir... Kara saplı bıçak gibi sinemize saplanırlar... Ellerimizi avuçlarına alıp mırıl mırıl yaşamanın tadından bahseden kadınlar onlardır ama... İşte bu ama'dan sonra müthiş can yakıyor. Meryem uçarı ve ahlaksız kocası için bütün sabrını kullanıyor. Hayatın ona dayattığı tüm sınamalardan alnını aklıyla çıkıyor. Gözlerindeki ümit ışıltısı inatla parlıyor... Aslında kahramanımızın ismi tesadüfen seçilmiş değil. Meryem ismi, İslam kültüründeki en yüksek ahlaka ve çileye sahip kadınlardan birinin adıdır. Bakire olarak doğurmuş, oğlunun çilesine şahit olmuş ve Kur'an'da adına sure nazil olmuş bu ulvi kadının adı, ilginç biçimde

onun çilesine ortak olan Anadolu kadınlarına çokça verilen bir addir.

Yönetmen Taşdiken, hikayesini sürprizli biçimde sunuyor. Finalde bizi iki kere şaşırtıyor. Beklenmedik yerlerden beklenmedik ayrıntılarla ilginç anlar yaşıyor: kimi zaman Refik Halit Karay'ın Sürgün hikâyelerindeki ayakkabı tamircisinin silüetini hatırlatan resimlerle edebiyatımıza, kimi zaman Semih Kaplanoğlu'na, kimi zaman Nuri Bilge Ceylan'a, kimi zaman İsmail Güneş'e kimi zaman Yüksel Aksu'ya el sallayarak genç sinemamıza selam durduğu da oluyor.

İçimizde tortu gibi birikmiş ama aslında kendileri "Tüy gibi hafif Anadolu Kadınları"nın vicdanlara dokunan geleneksel yalnızlığını anlattığı gerçekler, önce bir yanılsamayla bize eskimiş bir öykü gibi gelmesine rağmen hiçbir bayatlığa düşmüyor. Hatta Meryem'in su üzerinde yürüdüğü rüya ve Murat'ın (İsmail Hacıoğlu) ağır ağır adımladığı açılış sahnesindeki ağaçlı yol, eğer o şiiri biliyorsanız birden içinizde patlayıveriyor:

*“Bak, şu ağaçlı yola,
Bize doğru geliyor.
Orda üç kız kol kola,
Bize doğru geliyor.
Kömür tozundan ince,
Su gibi şeffaf gece,
Doldurmuş yüzlerini,
Silmiş pürüzlerini.
Kalmamış, Meryem gibi
Yüzlerinde kırışık;
Ve o bakirem gibi,
Yüzleri birer ışık,
Vücutları bir ahenk.
Öyle hafif ki, onlar,
Elimizi uzatsak,
Havayı kımıldatsak,
Üçü de titreyecek,
Bir ahenk gibi ürkek,
Havada eriyecek”*

Anadolu'nun bahtsız kadınlarının gerçek yaşantılarından, Orta Anadolu'nun bir şehirden gerçek görsellerle izleyicisine şiirsi bir sinema dili ile hitap eden Taşdıken'in Meryem'i, nahif ve modern sahnelerden oluşuyor.

Hayırsız kocası, Meryem'in rüyasında bir taş parçasını (yoksa kalp mi?) suya atıyor; cump! Suya çarpan ve batan taşın yarattığı ilk halka gölün sathında dalga dalga yayılıyor ve izleyicide “kelebek etkisi”

hissini uyandırmayı başarıyor... Bu sahneden çok sonra gelen bir başka sahnede Meryem, hasretin biteceği gün sayısı kadar çakıl taşı topluyor. Kavanoza doldurduktan sonra her gün birini pencereden dışarı atıyor. Bir, üç, beş, yedi, dokuz, kırk... Fakat günler ilerledikçe sabrı taşıyor. Meryem, umutlarının bittiği anda kalan taşlarla dolu kavanozu aynı göle atıyor. Tabii yine halkalar oluşuyor ancak bu defa kavanoz batmıyor. Çünkü o kavanozdakiler parça parça edilip hapsedilmiş kalbidir Meryem'in. Ümitler hiç biter mi (batar mı?). Taşdıken'in giriş ve finale doğru yarattığı bu görsel ve zihinsel efekt, filmin en hoş yanlarından biri olarak kayda geçmiş oluyor.

Filmin yan karakterlerinden olup, gece yarısı dahi kendini ve sazını talep eden kara sevdalılara Beyşehir Gölü kıyısında mehtaba karşı mini konserler veren “Abdal” (Neşat Ertaş'ın tambur çalan kasabalı hali desek?) bize öyle bir hikâye anlatıyor ki, Narkisos'un öyküsünü küçük bir dokunuşla değiştiren zekâyı hatırlatıyor. Abdal, kara sevdaya tutulduğu kızın düğününe çalgıcı olarak çağırılıyor! Peki o ne yapıyor? Öyle bir şey yapıyor ki duyunca çok hoşunuza gidecek!

Bütün bu anlattıklarım Atalay Taşdı-

Zeynep Çamcı, filmde Meryem karakterini canlandırıyor.

ken'in hanesine artı puan olarak yazıldıktan sonra filme emek veren diğer kişilere geçmeden önce şunu söylemem gerek. Meryem'in kayınvalidesi Zarife (Zerrin Sümer) gelini ni çocuğu olmayanların şifa bulduğunu iddia ettiği Beyşehir Gölü'ndeki heykellerin bulunduğu yerde gusül abdesti aldırıyor. Kültürel (dini ve sosyal) yozlaşma yaşayan insanların hurafeciliğinin vurgulanması çok iyi ama bunun tıpkı Nuri Bilge Ceylan'ın bir başka bağlamda, Bir Zamanlar Anadolu'da yaptığı gibi bir mantıkla yapması kalp kırıcı bir etki yaratabiliyor. Bu tür sahneler doğrudan, "Bak bak burada ne medeniyetler varken bizim Anadolu tosunumuz ne kadar cahil?" didaktikliğine düşmek oluyor. Didaktik bu sahne filmi ortadan ikiye cart diye bölmüyor ama pelikülünde baştan sona bir çizgi olarak iz bırakıyor...

Meryem karakterini oynayan Zeynep Çamcı kaliteli bir oyuncu kumaşı ile yaratıldığını ispat ediyor. Yukarıda bazı niteliklerini sıraladığım Anadolu kadını (gelini, kızı, dulu vb...) ancak bu kadar düzgün, doğru, gerçekçi ve hakkıyla canlandırabilir. Başarılı bir oyunculuk.

İsmail Hacıoğlu bunca zaman izlediğim bir oyuncu. Kabadayı filminde Kenan İmir-

zalıoğlu'nun müthiş oyununun karşısında asla ezilmemişti. Hacıoğlu, Meryem'de de başarılı: askerliğini dağlarda terörist peşinde geçirdikten sonra psikolojisi bozulan, ayrılırken söz alamadığı sevdiği kızın başkasıyla evlenmesinden sonra kötüleşmeye başlayan taşralı genç Murat karakterini doğru biçimde yorumluyor. Pazarda, hala sevdalı olduğu Meryem'e bir kilo peynir tattırıp, on lira bıraktıktan sonra "Üstü kalsın!" diyerek peyniri almadan volta vurarak çekip gitmesi gerçek bir gözleme dayanıyor... Abartısız, hilesiz, dürüst...

Favori karakter oyuncularımın Mustafa Uzun Yılmaz için ne diyeceğimi bilemiyorum. Uzunyılmaz, kayınpeder Süleyman karakterini var ederken hiç zorlanmıyor.

Bir Anadolu kasabasının görsel kalabalığına (mesela yıkılmak üzere bir ev, beyaz badananın içinden fırlamış direkler, bağdadi duvarlar, düşmek üzere sallanıp duran saçak, ahırın naylonla kaplanmış kapısı, karmakarışık ve pis suların aktığı sokaklar vb...) rağmen görsel bir ziyafet çeken Feza Çaldıran'a ve bağlı olarak Sanat Yönetmeni Nurdan Tavuçuoğlu da başarı hanelerine puan kaydedenlerden.

EN ÇOK SANA YAKIŞIYOR

•
Aytül ALACATLI

En çok sana yakışıyor
kartallar gibi kanatlarını açarak topuğuna basa basa yürümek.
Yürürken gördüğün herkese “Selamünaleyküm” demek,
memleketin gerçek sahibi
ÇENGEL BIYIKLI ADAM...

En çok sana “gayrı” diyor
Bakkal Mehmet, Kasap Hayri ya da Fırıncı Ali.
Çünkü sen, ezelden sevdalıydın memleketine...
Serersin o koca yüreği hilâli gördüğünde.

En çok sen kaygılanır, en iyi senin gözlerin bulutlanır.
Evdeki yarin bilir, gel denildiğinde gideceğini.
Gönül koysa da o da bilir en çok memleket meselesini
ve
Kasap Hayri’nin sana neden “gayrı” dediğini.

En çok senin gözlerin aydınlığa bakar,
memleket deyince yüreğin deli çaylar gibi akar.
Çünkü Fırıncı Ali’ye sen öğrettin “gayrı” demeyi.
En iyi sen bilirsin almadan vermeyi.

En çok sen celallenirsin haksızlık karşısında.
Kaya gibi durursun yaşamın en kıyısında.
Ödenecek her bedeli öder, her kavgaya girer,
günü geldiğinde gidersin,
diyet istemeden.

İşte bu sebepten;
en çok sana yakışıyor en güzel şiirlerin dizeleri.
Çok diyetler ödedin memleketin bu günlere geldi geleli.
“Selamünaleyküm, Aleyküm selam”.
“Ülküm idealimdir” diyen
ÇELİK YÜREKLİ ADAM...

RAFİĞ BEY VE KUĞULAR

•
Hasan KAYIHAN

Oğlum, henüz beş yaşındaydı. Balıkçı malzemeleri satan bir dükkanın vitrininde gördüğü oltalara kafayı öyle bir takmıştı ki, ne söyledimse yerinden kıpırdatamıyordum; gerçi kulağından tutup götürmek de mümkündü ama eğer çocuğunuzu size yabancı bir kültür diyârında büyütüyorsanız, onu ister istemez vatan yetimi gibi görür, size böyle bir hasreti yaşatmayan babanızın bakışlarını üzerinizde hisseder, yapamazsınız; bu, biraz da hâtıralara sarılmanın, o yolla özlem gidermenin dayattığı bir duygudur. Çâresiz, dükkana girdik; oltamızı, bu işten hiçbir şey anlamadığımızı fark eden satıcının şu da lâzım, bu da lâzım deyip önümüze yığıldığı ıvır zıvırı da yüklenip eve döndük. Gün inmek üzereydi, oğlan ise evimizin beş altı yüz metre ötesinden geçen ırmağa hemen inmek, balık tutmak istiyordu. Balıklar şimdi uyuyorlar, sabah olsun gideriz, falan deyip kandırdım. Sanırım gece olta takımı ile uyuduğunu söylemeğe gerek yoktur, ertesi sabah ortalık henüz ağarırken gelip tepeme dikildiğini de...

Sabahın serinliğini dikkate alarak giyindik, pusatlandık, ırmak kıyısına indik. Göz alabildiğine dümdüz uzanıp gelen ırmak bir yerde hafifçe dirsekleniyor, iki yüz metre ötede yeniden düz, gergin bir ipe dönüşüyordu. Dirseğin ucunda dört beş kayadan oluşan küçük tümseğin dibini gözümüze kestirip, Hızır Reis'in bahtına yaslanıp vira Bismillâh diyerek oltamızı savurduk. Hoş, bütün güney, orta ve kuzeybatı Almanya'nın sanayi artıklarını eme eme yorulmuş, içi geçmiş bu ırmakta değil balık, kirli su solucanı bile yaşamadığını

biliyordum ama benim çocukla çocuk olmaya özenen bir yanım vardır. Huy işte...

Akıntı iskandili salladıkça oğlanda bir heyecan, bir sevinç. Çılgınlık atıyor, bağıırıyordu:

“Yaşasın!..Tuttuk, yakaladık...”

Oğlan suya bata çıka oyalanırken kayanın birine tırmanıp oturdum, bir gözüm onda, tabiatın sabah hallerini seyretmeye başlamıştım ki arkamızdaki geniş bahçeli görkemli evden gelen keman sesini ancak o zaman fark edebildim. O evde oturan karı kocayla, genellikle ırmak boyunda gezintiye çıktığım zamanlarda karşılaştığım olurdu ama ne kim olduklarını bilir ne de merak ederdim çünkü soğuk insanlardı. Oysa Almanlar böyle تنها yerlerde, parkta, sokak aralarında karşılaştığınızda sizi tanınmasalar bile kadın erkek, yerli yabancı demezler, mutlaka selâmlaşırlardı ama bu ikisi dünyaya sırtlarını dönmüş birer kuku-man kuşuydular, başlarını çevirip yüzünüze dahi bakmıyorlardı. Adamın gözleri gür, kalın kaşlarının altına saklanırdı, İskandinav sarışını, bir deri bir kemik kadınınkiler iri, siyah gözlüğünün gerisine...

Lâkin aniden kesildi. Aradan çok geçmedi, arkadan öfke boğuşu, gece yorgunu bir ses...

“Hey!.. Yeter artık...”

Oğlanla aynı anda başımızı çevirip baktık. O adamdı. Bahçe duvarının ırmağa açılan kapısında dikilmiş bize bakıyordu. Pijamalarının üzerinde geniş dallı, beli uçkurlu bir üstlük, ebleh bir surat, çatık kaşlar... Çocuk ürktü, hemen yanıma yanıma seyirtti. Tamam, yaz tatiliydi, belki

de günlerden pazardı, vakit sabahın körü, mahalleli haftalık uyku seansındaydı, evet ama, bu ses tonu, sesleniş biçimi, o tehditkâr bakışlar da ne demek oluyordu? Yetim çocuğun dili acı olur derler; eğer sizi birer çekirge gibi gören akbaba tavırlı bir toplum içinde yaşayan gurbet yetimlerinden biriyeniz, tepkiniz öfkeli olur.

“Nee?”

“Ses... Sabah sabah... Düşün...”

Gerçi adam böyle kopuk, kırık cümlecikler kurmuyordu ama o yıllarda yabancı dilim henüz yolun başındaydı ve ben ancak bu kadarını, bu şekilde anlayabiliyordum. Elimini çek git anlamında sallayarak ben de bağırardım:

“Zırlama!..”

Birden yerinden koptu, yalpalaya yalpalaya, ayağındaki terlikleri eke saç a bize doğru gelmeye başladı. O an, son kelimeyi yanlış seçtiğimi hissettim; aslında, bağırma, demek istemiştin, ama ağzımdan bu kelime çıkmıştı.

Adam bize doğru yaklaşırken oğlum yanıma gelmişti. Uzanıp elimi tuttu. Çocuğun bu korkmuş hâli ciğerimi deldi; kuzgunlaşmama sebep oldu. Yumruğumu sıktım, yaşına başına bakmayacak, ilk hamlesinde suratının ortasına indirecektim. Lâkin adam beş altı adım ötede durdu. Sanırım niyetimi sezmiş, daha fazla yaklaşmaya cesaret edememişti. Ama çekişmeyi sürdürüyordu:

“Sabah... Kuğular... Uyumak...”

Önceki karşılaşmalarımızda fark etmemiştim; buğday benizli, uzun boyluydu, altmışını aşmış olmasına rağmen yakışıklı bir adamdı. Cermen milletinde az görülür yuvarlak, iri, kapkara gözleri vardı. Hafifçe kırarmış ama oldukça uzun ve gür saçlarını ensesinde toplamıştı.

Oğlum elime asılarak:

“Gidelim baba.” diye söylendi. Adam başını çevirip oğluma doğru baktı. Sonra hızla döndü, uzaklaştı.

Bir süre sonra oğlum oltasına balık takılmamasından yılmış, eve dönmek istemişti ama –galiba- ona korkusuz baba duygusu verebilmek için biraz daha kalmayı yeğlemiş, hatta bir de türküyü tutturmıştım:

“Söğüt’ün erenleri...”

Lâkin bebekliğimden beri işittiğim, mırıldandığım, ıslık sazına düşürdüğüm bu memleket türküsü, defalarca kendimi sigaya çektiğim o suçluluk duygusunun, yurttan ayrılmış olma pişmanlığının bir kere daha üzerime çullanmasına engel olamadı; türküyü yarım bıraktığımı, Yağmur Tunalı’nın dilimde peleseng Melâl Burcu’ndan mısralar mırıldanmaya başladığımı ayırımına ancak dönüş yolunda varabildim.

Benim neslim trajikomik bir ruh hâline sahiptir; sağcı, solcusu ile hemen her bireyi şimdikilerin aksine çok okur, az konuşur. Mütefekkirdirler. Kelime dağarcıkları çağrışım zenginidir; sağlık, mutluluk, varlık yönünden en huzurlu olabileceği günlerde bile dertsiz başına dert arar, beynini deşer ve mutlaka kederlenecek bir sebep bulurlar. Bol bol vatan kurtarma stratejileri kurgular, birbirleriyle ciddi ciddi tartışırlar. Eğer yanımızda düşüncelerimizi paylaşabileceğimiz birileri yoksa, başımızı alır, derelere iner, tepelere ağarız. Mehlika Sultan’a âşık yedi gençten biri oluruz; dudaklarımız kıpır kıpır.

Ben Ergenekon çocuğuyum; nefes aldığı yerin bir tarafında düzlük olması kâfidir, en azından sağım solum dağ bayır olmalıdır, tepe, uçurum, taşlık, kayalık... Siebengebirge’den başlayıp da Atlantik’e kadar uzanan böylesi düzlükler rûhumu sıkıyor, beni kanadı kırık leyleğe çeviriyor, uyandırıyor; eh, kanatlanıp dağlara dağlara yükselemeyince, Kocadağ’ın doruklarından Pazarcık Ovası’na, oradan Söğüt, Domanıç sırtlarına ağamayınca, gücüm, öfkem, yalnızlığım beynime

yükleniyor, zavallıyı binlerce kilometre ötelere koşturup hayâllerle yoruyordum. Bir tek bu ırmak, beli kırılmış yılan gibi uyuz uyuz sürünse de, şöyle çağlayıp köpürdeyemese uğuldayıp dellenenese de sınırsız düzlüklerin tek farklı nesnesi oydu. Sık sık başımı alıp oraya iniyordum. Ve her defasında dişlerimi kamaştıran o keman sesiyle karşılaşılıyordum; adam mı çalıyordu, eşi mi, yoksa plak mıydı bilmiyordum ama sanki bu, beni görünce inadına yapıyordu; sırf beni düşüncelerimden çalmak, huzur vememek, hayâl zincirlerimi koparmak için...

Bir diğer günkü kaçış tâlimimde şanslıydım; ortalıkta ne ses sedâ vardı ne de toplu iğne uçlu keman sesi... Dalmışım; kiminle, hangi konuyu tartışıyor, ağzımı açıp gözlerimi yumup kafasındaki dogmalara kendi dogmalarımınla ateş ediyorduydum, İskandinav sarışını eşiyle o adamı birdenbire önümde buldum. Kadın iri, siyah gözleklerini eğimiş, adam iri, kara gözlerini çevirmiş bana bakıyorlardı. Hani bizde, kendi kendine konuşana deli denir ya, bu her toplumda böyledir; kim bir deliyle karşılaşır da çekinmez, endişelenmez? Hele o kara kuru, tedirgin, huzursuz görünümlü bir yabancıysa?..

Kadın gezi yolunun kenarına kadar çekildi. Neredeyse suya girecek. Adamsa olduğu yerde durmuş, sanki bir şey söylemeğe niyetleniyor da cesaret edemediği için yutkunup duruyor gibiydi. Belli ki kendi kendine konuşan ben deliden korkmuşlardı. Böyle bir şey belki sizin de başımıza gelmiştir; şüphesiz siz de böyle kendi kendinize konuşurken birilerine yakalanınca benim o an düşünmeden yaptığım şeyi yapmışsınızdır.

“Söğüt’ün erenleri... Çevirin gidenleri...”

Güyâ az önce de bu türküyü mırıldanıyordum da, şimdi biraz daha bestesi, usûlü, yerinde, davulunu zurnasını da katarak yüksek sesle çağırıyordum... Başımı

çevirip yüzlerine bakmadan geçip gittim.

O sene berbat bir kış oldu; değil ırmak boyuna inmek, sokağa çıkmak bile belâli bir işe döndü. Diz boyu kar, Nedim’in semenderini ateşte donduran bir soğuk, fırtına... Güya başka bir semtte satın aldığımız eve taşınacaktık; yapamadık, dört hafta erteledik, sonra taşındık. O taraflarda da kendimle kaçabileceğim birkaç liman keşfetmişim; üstelik kemansız, iğnesiz, ipliksiz...

Aradan sanırım iki üç yıl geçmişti. Artık ilkokul öğrencisi olan oğlum bir pazar günü aklına nereden estiyse bisikletle eski semtimize gitmek istedi. Aradaki mesafe on kilometreden fazlaydı, bisikletle giderken başına bir iş gelir endişesiyle, eski semtimizi ben de özledim, dedim, beraber gidelim.

Gittik. Arabayı bir yere park edip eski oturduğumuz evi, anaokulunu, İkinci dünya Savaşı’nda yıkılan köprü taraflarını dolaşıp ırmak boyuna inen sokağa yürüdük. O bahçeli evin önüne vardığımızda, içeriden gelen keman sesini duyar duymaz yavaşladığımı, ayaklarımın ucuna basarak yürüdüğümü fark ettim. Bu kendiliğinden oluvermişti; zira ilk olaydaki davranışımı zaman içinde yargılamış, densizlik ettiğim kanaatine varmışım. Mevsim sonbahardı; çoğu ağaçlar gibi bahçeyi çeviren ve aynı zamanda çit görevi gören ağaçların da yaprakları sararmış, dökülüp seyreleşmişti. Göz ucuyla bahçeye bakarken bizden taraftaki küçük bir su göletinin başında dikilmiş, kemanını çalan adamı gördüm. Kendinden geçmişti. Tek başımaydı. O an göletin ortasında, adama doğru dönmüş, kıpırdamadan, ne başını ve kuyruğunu ne de tüylerini kıpırdatmadan duran kuşuyu gördüm. Keman dinliyordu; basbayağı dinliyordu işte. Bülbül ve gül sevdâsına dair nice hikâyeler, şiirler dinlemişim ama bir kuğunun müzikle böylesine içli dışlı olabi-

leceğini ne işitmiş ne de düşünmüştüm. Sessizce kıyıya indik. Oğluma bir şey söylemem gerektiğinde sesim fısıltı düzeyini aşmıyordu: bu, kendiliğinden olan bir şeydi ve sanırım adama ve kemanına gösterilen saygıdan çok, kuğunun verdiği bir terbiye dersiydi!

Oğlum gürültü yapmamaya özen göstererek sulara minik taşlar kaydırıp sağa sola bakınırken, ben de o çok sevdiğim şeyi yapmış, kayalardan birinin tepesine oturup ırmağı seyrediyordum ki çocuk birdenbire bana doğru seyirtti. Başıyla arka tarafı işaret ederek:

“Adam.” diye mırıldandı. Dönüp baktım. O idi. Bize doğru geliyordu. Tepem attı. E, doğrusu bu defa onu ve kuğusunu rahatsız edecek hiçbir şey yapmamıştık; tamam, keman çalıyordu, kuğu büyük bir içtenlikle onu dinliyordu, eyvallah, lâkin bu kadarı da fazlaydı artık! Kayadan indim, bekledim. Her ne kadar saçları daha çok ağarmış, yüzü göçmüş, gözleri çukura kaçmışsa da, duruşu, yürüyüşü hep o gergin yay tarzıydı. Ellerimi belime dayamış, yüzüne ters ters bakıyordum. Geldi. Elindeki çikolatayı oğluma doğru uzatırken yüzüme baktı.

“Verebilir miyim?”

Oğlum da, ben de şaşırmıştık. Çocuk yüzüme baktı. Adam da...

“Lütfen, icaze verin...”

İcaze sözünü işitince aklım ancak başıma geldi; her ne kadar bu söz artık benim lehçemde işletilmiyorsa da, bazı kurumların resmî dilinde icazetnâme sözüne rastlamak mümkündü.

Şaşırmıştım, hem de çok.

“Türkçe biliyorsunuz!”

“Men özüm de Türk’em!”

Hey Tanrım, suskunluğun gerdiği zemberek bu kadar mı sert olur, sekmesinden sıyrılmca böylesine mi boşalır, ardım ardım ulanır? Her ne kadar bazı kelimeleri unutmuş, şey, meselen, yani deyip geçiyorsa da, Almanca olsa pek çoğunu anlayama-

yacağım bir sürü şeyi hemen oracıkta ayak üstü anlattı da anlattı. Babası Bakú’da doğmuş ama Moskova’ya yerleşmiş. Tanınmış keman virtüözlerinden biriymiş, Kendisi orada doğmuş. Gençliğinde komünist imiş. On altı yaşındayken Sovyet Ordusu saflarında çarpışmış. Almanlara esir düşmüş. Bir daha geriye dönmemiş. Konservatuarda okumuş, değişik ülkelerin en ünlü senfoni orkestralarında keman çalmış, birçok konçerto yazmış, şef olmuş. Yedi devletten fahri yurttaş ödülü almış. Beş yıl önce emekliye ayrılmış. Bir Amerikalı ile evlenip oraya yerleşen kızı da piyano virtüözümüştü. Yakında onun yanına gidecekti.

“Şey... Bağçada oturak? Uşag da bir şey içer...”

Kadın her defasında gözüne pek meymenetsiz görünmüştü; oğlan oralarda yaramazlık yaparsa, azarlardı. Ayrıca sıkılabildi de. Yüzüne baktım, sırtıyordu. Çocuk işte, evde coca-cola içemiyor ya, misafirlikteyken ikram edilirse müdahale etmeyeceğimi biliyordu kerata.

Bahçe çok güzel, çok bakımlıydı ağaçlar; insan eliyle dikildikleri halde geometrik yapmacılıktan uzak tabiiikte, çimler yağmurun eksik olmadığı bu coğrafyada rastlanması güç ışık yeşilinde, güller iri ve – hayret- yanlarından geçerken bile kokuları hissedilir farklılıktaydı.

“Gülleriniz ne güzel kokuyor.” dedim hayretim ses tınımdan taşarak. Bahçeye bir bahçıvanlık firması bakıyormuş.

“Torpağı İspaniyadan getirilib yenilenir, gidası yohdur edilmir.” dedi, “Lakin bağçanın ömrü de bitdi.”

Son cümlesiyle ne demek istediğini anlayamadım. Yüzüne baktım. Bir şey söylemedi. Oğlana dönüp ne içeceğini sordu. Kola diyeceğini biliyordum. Öyle dedi. Adam başını eve doğru çevirip mırıldanır gibi seslendi:

“Bize gehve, uşağa cola.”

Birkaç dakika sonra hizmetçileri olduğu anlaşılan bir kadın elinde tepsiyle geldi. Kahvelerimizi içerken Almanya'ya ne zaman geldiğimi sordu. İki yıla yaklaştığını öğrenince, bu süreye göre Almancamın fena olmadığını söyledi. Güldü.

“Herçend gışgırmağ başga, zırlamak başgadır amma...”

O günü hatırlıyordu. Çok utandım. Özür diledim.

“Ehemiyyetli deyil. Uşag Türkçe danışınca Türk olduğunuzu anlamıştım amma ses etmedim. Buradaki Türklere Küsüm men...”

Sebebini sordum. Türk işçileri bu şehre de gelince hemen kaldıkları toplu işçi evlerine gidip ziyaret etmiş. Keman çaldığını öğrendiklerinde hafta sonu kemaniyla gelip kendileri için çalmasını rica etmişler. Onları kırmamış, gitmiş. Kendi bestelediği konçertolardan birini çalmaya başlamış. Hoşlanmadıklarını anlayıp Mozart'ın konusu Türkiye'de geçen Saraydan Kız Kaçırma operasından bir parça çalmaya girişmiş. Gene beğenmemişler. Şu türküyü çal, bu türküyü çal, demeye, bu bilmediğini söyledikçe, bari bir köçek havası çal, çiftetelli çal diye dalga geçmeye başlamışlar. Nasıl olup da bu kadar kültür yoksunu olabildiklerine üzülmüş, hatta kızmış, bir daha da hiçbir Türk'ün yanına sokulmamış. Sözlerini henüz bitirmişti ki arkadan hıçkırığı andırır boğuk bir ses geldi. Başımı çevirince bahçenin öbür ucundan beriye doğru uzanan bir metre genişliğindeki su arkında yorgun, bıkkın, kesik hamlelerle yüzerek yaklaşan kuğuyu gördüm. Evin giriş kapısı hizasına gelince durdu. Arkın kenarındaki yumuşamış toprak sete tırmanmakta epeyce zorlandı ama sonunda başardı. Boyununu bir tarafa yatırmış, evin pencerelerini tarıyordu ki adam ayağa kalktı. Elini iki yana sallayarak seslendi:

“He, burdayam Rafig!”

Kuğu başını çevirip bir süre bize doğ-

ru baktı, sonra döndü, setten kayarak inip suya daldı.

“Meni gözleyir...” dedi adam birdenbire, “Gisela öldü!”

Alev alev yanmaktan yorulmuş, hararetini kaybetmiş, soluktan arınmış bir sesle söylemişti. Yüzüne baktım. O ise kuğuya dönmüş, kederler içinde seyrediyordu.

“Menim Gisela da...”

Aklım karışmıştı. Gisela'nın bir bayan ismi olduğunu biliyordum ama ölmek fiilini kuğu vesilesiyle kullanmıştı. Eğer söz konusu bir kuğu ise, başınız sağolsun, Allah rahmet eylesin, diyemezdim. Tutulup kaldım. Adam o hâlimi farketmiş, ancak herhangi bir açıklamada bulunmuyordu. Yüzüne baktım. İnsanın beynine yapış yapış sıvanıp kalmış, sökülüp atılması imkansız bazı şeyler vardır; hep oradadırlar, her nefes alışınızda onlara dokunursunuz ama kolayca dile getirebilmeniz zordur, çok zordur. Adam, o an, işte o noktadaydı. Hizmetçi oğlumun kapıya doğru bakışlarından gene kola istediğini anlayıp getirmişti. Bana bir fincan daha kahve isteyip istemediğimi sordu. İstemedim. Uzaklaştı.

“Bu kız için kederlenirem.” dedi adam usulca, “On beş ildir bizimleydi. İşsiz galacag.”

Ben bir şey söylemeden ekledi:

“Yirmi beşinci evlilik senemizde almışdığ bu gu guşlarını... Biri kişi, biri dişiydi. Onlara öz adımızı vermişdik.”

Eşi Gisela üç yıl önce gırtlak kanserine yakalanmış. İki defa ameliyat olmuş. Daha da fenalaşmış. İki yıldır hiç konuşamıyormuş. İki ay önce ölmüş. İki gün sonra da kuğusu...

Baş sağlığı diledim.

“Eşinize Allah rahmet etsin, mekânı cennet olsun.”

“Müselman deyildi.” dedi, “Bunların gebiristanlığına gömdük.”

“Olsun...” dedim, “Bir Müslümana can yoldaşlığı etmiş, Allah kerimdir.”

“Hem de gırh beş il... Çoh kahrımı çekdi.”
 “Mekânı cennet olsun!” dedim yeniden.
 O an hıçkırdı, ellerini yüzüne kapadı.
 Çocuğun yanında ağlamanın doğru olmadığını düşünmüş olacak ki kalktı, su arkına doğru gitti.

“Rafig!...” diye seslendi, “Hardasan gardaşlıg?”

Oğlum da kalkıp peşinden gitti. Kuğu su arkının öbür ucunda belirince uzanıp adamın elini tuttu. Diğer eliyle kuğuyu göstererek:

“Bak, o tarafta Rafik Dede! Bize doğru geliyor...”

Adam eğilip oğlanın saçlarını sıvazladı.

“Üç hefte daha buradayam.” dedi, “Atan unutsa hatırlat, yine gelin, olar?”

Üç gün sonra uyumak üzereyken aklım başıma geldi; büyük kabalık etmiş, adamı evime davet edip gün almamıştım. Bir türlü uyuyamadım. Densizliğime fena öfkelenmiş; öyle ya, bilmez miydim ki keder, yalnızlığın veled-i zinasıdır? En ağır işkence, içinden asla çıkılamayan kör bir labirent demektir, bilmez miydim? Sen, günün birinde iki kanat ötedeki memleketine gitme umuduyla yaşayan biri olarak, umudun gerçeklerin önünde koşan bir hayâl rüzgârı olduğunu bil de, yurdunu yuvasını, şunca yıllık eşini yitirmiş birinin umutsuzluğunu bölüşme, olacak şey midir bu? Çok utandım. Hemen ertesi günü gidip davet etmeyi kararlaştırdım. Ama dünya oldum olası insanın ayaklarına dolaşır, ne kadar lüzumsuz işlerle oyalandığımızı iş işten geçtikten sonra anlarız; ha yarın, ha öbürünün adı bazen birkaç hafta demektir. Galiba on gün sonra fırsat bulup gittim. Sokağa bakan bahçe kapısı kilitliydi. Zili üç beş kere çaldım. Kimse görünmedi. İrmak tarafına geçtim. Oradaki kapı da kilitliydi, üstelik zili de yoktu. Yeniden sokağa döndüm. Zili tekrar çaldım. Ses seda yoktu. Hizmetçisiyle birlikte bir yere

gitmiş olabilirdi. Gün batmak üzereydi, belki her an dönebilirlerdi. Bir süre beklemeye karar verdim. Bahçe duvarı boyunca aşağı yukarı gezinmeye başladım. Sokağın karşısındaki evden çıkan bir kadınla erkek bana doğru yaklaştılar. Kuşukulu gözlerle bakıyorlardı. Tenha bir sokakta, üstelik ortalık kararırken bir yabancıнын volta atması hayıra alâmet değildir, öyle ya!.. Dört beş adım kala durdular.

“Kimi arıyorsunuz?” diye sordu adam.

Gerçi bu ülkede insanların soyadlarıyla tanınıp çağrıldıklarını biliyordum ama adamın soyadını bilmiyordum ki...

“Rafik...” dedim sadece, “Bu evde...”

“Niçin arıyorsunuz onu?”

“Türk...” dedim, “O da, ben de...”

Birbirleriyle bir şeyler fısıldaştılar.

“O öldü.” dedi adam, “Üç gün önce gömüldü.”

Akşam karanlığı yüzüme çöken ifâdeyi, her ne hâlde idiyse, gizleyememiş olmalıydı ki kadın ve adam birkaç adım geriye çekildiler. Evlerine kaçıp kapanacaklarını sandım. Dilim dolaşa dolaşa sordum:

“Ya Kuğu Rafig? Onu ne yaptılar?”

Kadın hızla yanıma geldi.

“Üzgünüm.” dedi, “Çok üzgünüm. Yürekten sabır diliyorum.”

Kuğuyu sorunca Rafig Bey’in yabancı olmamış olduğunu anlamış olmalıydı. Adam kadının yanına doğru yaklaşıırken:

“İlginç bir şey oldu.” dedi, “Cenazesi morga götürüldükten birkaç saat sonra bakıcıları bize geldi. Kuğunun duvardan atlayıp ırmağa indiğini, ortasına kadar yüzdükten sonra dibe daldığını, bir daha su yüzüne çıkmadığı söyledi. Öteki komşulara da haber verdik, birlikte aramaya çıktık. Beş altı yüz metre aşağıda ölüsünü bulduk.”

Eve dönmeden önce ne yaptığımı, nerelerde dolaştığımı bilmiyorum. Gecenin bir vakti kendimi kapının önünde, Rafig Bey ölmüş, diye söylenirken buldum, Rafig de...